

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Мельник Л. Ю.,

д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН, ректор ІПК ДСЗУ

Даций О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

Вініченко І. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

Гудзинський О. Д., д.е.н., професор, професор кафедри Національного університету біотехнологій і природокористування

Іванюта В. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, професор кафедри завідувач кафедри Державної академії статистики, обліку і аудиту

Коренюк П. І., д.е.н., доцент, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

Корецький М. Х., д.держ.упр., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри Полтавської державної аграрної академії

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі

Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Сумського національного аграрного університету

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПП від 28.03.2011 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

**Дніпропетровський державний аграрний університет,
ТОВ "ДКС Центр"**

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції: м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса: 04112, м. Київ, а/с 61

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

E-mail: esconomy_2008@ukr.net

Відділ реклами: Чурсіна А. М.

Коректор: Строганова Г. М.

Комп'ютерна верстка: Полулященко А. В.

Технічне забезпечення: Дідук Б. Б.

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 1 січень 2014 р.

У НОМЕРІ:

Кадирус І. Г., Курбацька Л. М.

Теоретичні аспекти формування конкурентної стратегії аграрних підприємств 3

Великий Ю. В., Крючківська Т. О.

Внутрішній контроль і аудит в сучасних умовах 6

Мороз С. І.

Календарно-ресурсне управління витратами в рослинництві 9

Бутенко Т. В., Солтик Я. В., Кравчук А. О.

Удосконалення механізмів фінансового забезпечення кластерів аграрної сфери 15

Шукалович В. Ф.

Вертикальна інтеграція в агробізнесі: ідентифікація понять та аналіз базових теорій 21

Безус Р. М., Маніло А. В.

Особливості банківського фінансування аграрних підприємств 27

Клочан В. П., Гуменюк В. О.

Напрями і особливості управління витратами сільськогосподарських підприємств 31

Бурковська А. В., Горошко В. Г.

Звіт про фінансові результати: особливості складання за міжнародними та національними стандартами в Україні 34

Гусейнов М. М.

Современные тенденции инновационного процесса в АПК Азербайджана 39

Чорна Н. Ю.

Специфіка діяльності банківських холдингів в Україні: основні переваги та недоліки 43

Криховецький І. З.

Маркетингові стратегії у туризмі
Івано-Франківської області 46

Хлистул О. А.

Фінансова захищеність економічної діяльності аграрних підприємств 50

Бурлака О. М.

Медологічні підходи забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі регіону 56

Поліщук К. В., Мужило О. І.

Бюджетна підтримка та розвиток аграрного сектору на прикладі управління агропромислового розвитку Кам'янець-Подільської РДА 62

*Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ
(постанова президії ВАК України
№ 1-05/2 від 27 травня 2009 р.)*

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпропетровського державного аграрного університету 26 грудня 2013 р.

Підписано до друку 03.01.14 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 8,8. Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 0301/1.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

© АгроСвіт, 2014

CONTENTS:

Kadyrus I., Kurbatska L.	
THEORETICAL ASPECTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES COMPETITIVE STRATEGY	3
Velikiy Y., Kryuchkovska T.	
INTERNAL CONTROL AND AUDIT IN MODERN TERMS	6
Moroz S.	
CALENDAR-RESOURCE COST MANAGEMENT IN CROP PRODUCTION	9
Butenko T., Soltyk J., Kravchuk A.	
IMPROVING MECHANISMS OF FINANCIAL SUPPORT OF CLUSTERS OF AGRICULTURAL AREAS	15
Shukalovych V.	
VERTICAL INTEGRATION IN AGRIBUSINESS: CATEGORIES IDENTIFICATION AND BASIC THEORIES ANALYSIS	21
Bezus R., Manlio A.	
FEATURES BANK FINANCING FARMS	27
Klochan V., Gumeniuk V.	
DIRECTION AND FEATURES OF COST MANAGEMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	31
Burkovskaya A., Horoshko V.	
STATEMENT OF FINANCIAL PERFORMANCE: PECULIARITIES OF PREPARATION FOR THE INTERNATIONAL AND NATIONAL STANDARDS IN UKRAINE	34
Guseynov M.	
CURRENT TRENDS OF INNOVATIVE PROCESS IN AGRARIAN AND INDUSTRIAL COMPLEX OF AZERBAIJAN	39
Chorna N.	
SPECIFIC ACTIVITIES OF BANK HOLDING UKRAINE: MAIN ADVANTAGES AND DISADVANTAGES	43
Kryhovetskyi I.	
MARKETING STRATEGIES IN TOURISM OF IVANO-FRANKIVSK REGION	46
Khlystun O.	
THE FINANCIAL SECURITY ECONOMIC ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	50
Burlaka O.	
MEDOLODOHICHNI APPROACHES TO ENSURE STABILITY DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL INDUSTRY IN THE REGION	56
Polishchuk E., Muzhylo A.	
BUDGET SUPPORT AND DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR AS AN EXAMPLE OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF KAMYANETS-PODILSKY RSA	62

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.
- Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 631.11

І. Г. Кадирус,
к. е. н., доцент кафедри маркетингу,
Л. М. Курбацька,
к. е. н., доцент кафедри маркетингу,
Дніпропетровський державний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

I. Kadyrus,
Ph.D., professor of marketing,
L. Kurbatska,
Ph.D., professor of marketing,
Dnipropetrovsk state agrarian university

THEORETICAL ASPECTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES COMPETITIVE STRATEGY

Розкрито теоретичні аспекти сутності конкурентної стратегії підприємства. Визначено особливості формування маркетингових конкурентних стратегій в аграрних підприємствах.

Devoted to the theoretical aspects of the nature of competitive strategy. Defined features of the formation of competitive marketing strategies farms.

Ключові слова: стратегія, конкурентоспроможність, ринок, маркетинг, стратегічні цілі, підприємство.

Key words: strategy, competitiveness, market, marketing, strategic objectives, the enterprise.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Успішне функціонування підприємств на ринку обумовлює виникнення ряду проблем, які пов'язані з формуванням їх конкурентного статусу в умовах загострення конкуренції на цільових ринках.

Зростання обсягів виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, насиченість внутрішнього продовольчого ринку імпортною продукцією та низький платоспроможний попит на неї стимулюють конкуренцію за участю сільськогосподарських виробників, що змушує їх концентрувати зусилля на виробництві високоякісної продукції, її збуті, пошуку нових форм організації та вдосконалення всієї системи виробництва.

Нині значна частина керівників сільськогосподарських підприємств не вважають за необхідність розробку і використання маркетингових конкурентних стратегій, основне призначення яких полягає в тому, щоб взаємоузгодити маркетингові цілі підприємства з його можливостями, вимогами споживачів; використати слабкі позиції конкурентів та свої конкурентні переваги.

Низька конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників є дуже небезпечним фактором, який може призвести до погіршення еко-

номічної безпеки країни. Тому, проблема розробки обґрунтованої маркетингової конкурентної стратегії аграрного підприємства є досить актуальною, оскільки відіграє важливу роль у збереженні та зміцненні його позицій на ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичним та практичним аспектам стратегічного маркетингу, а також розробці та використанню підприємствами конкурентних стратегій в умовах ринку приділена значна увага у працях зарубіжних вчених: І. Ансофф, Ф. Котлер, М. Книш, А. Літл, М. Мак-Дональд, Р. Майлз, М. Портер, Е. Райс, А. Стрікланд, А. Томпсон, Дж. О Шонессі, А. Юданов. Заслужують на увагу розробки щодо формування маркетингових стратегій підвищення конкурентоспроможності підприємств вітчизняних науковців: Л. Балабанової, В. Герасимчука, О. Зозульова, Ю. Іванова, О. Каніщенко, В. Кардаша, Н. Куденко, А. Старостіної, О. Тищенко та інших.

Але, незважаючи на всебічне зростання уваги до проблеми застосування маркетингових стратегій у напрямі підвищення конкурентоспроможності підприємств в ринкових умовах, теоретичні засади та практичні заходи з цього

питання потребують більш глибокого дослідження та подальшого вивчення.

МЕТА СТАТТІ

Метою роботи є дослідження та обґрунтування теоретичних і практичних аспектів щодо розробки маркетингових конкурентних стратегій аграрного підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності в ринкових умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кожне підприємство на ринку діє в певному конкурентному середовищі, фактори якого суттєво впливають на його виробничо-збутову діяльність. Підприємство повинно визначати ринкові позиції, наявні ресурси, конкурентні переваги і характер ринкових дій, тобто сформувати відповідний набір стратегій для досягнення конкурентних цілей.

Стратегія — це специфічний управлінський план дій, спрямований на досягнення встановлених цілей. Вона визначає як підприємство функціонуватиме та розвиватиметься, а також яких підприємницьких, конкурентних та функціональних заходів і дій буде вжито для того, щоб підприємство досягло бажаного успіху на ринку.

Існують різні погляди вчених на визначення сутності "стратегія". Так, І. Ансофф зазначає, що: "... стратегія концентрується на діях та підходах, які пов'язані з управлінням та спрямовані на забезпечення успішної діяльності в одній специфічній сфері бізнесу (стратегічній зоні)" [2].

На думку Н. Куденко, маркетингова конкурентна стратегія — це різновид маркетингових стратегій фірми, який дає відповідь на одне з найсуттєвіших маркетингових питань: як фірма конкурує на цільовому ринку, за рахунок чого вона витримує конкурентний тиск і отримує перемогу в конкурентній боротьбі [4].

М. Портер відмічає, що розробка маркетингової конкурентної стратегії значною мірою визначається чітким розумінням суті бізнесу, його цілей та шляхів їх досягнення [5]. На вибір та успішну реалізацію конкурентної стратегії підприємства, на його думку, впливають: величина активів підприємства і досвіду, порівняно з конкурентами; мотиваційні установки і потреби топ-менеджменту та інших працівників, які задіяні у процес впровадження обраної стратегії; внутрішні та зовнішні межі конкурентної стратегії, яку підприємство може успішно взяти на озброєння; соціально-політичні фактори тощо.

Отже, слід зазначити, що конкурентна стратегія повинна забезпечувати досягнення певних цілей, які ставить підприємство для підвищення конкурентоспроможності, проте її формування — одне з найскладніших завдань стратегічного управління.

Значною кількістю підприємств використовується централізований підхід до визначення цілей, і у такому випадку, формується ієрархія цілей, яка є декомпозицією цілей вищих рівнів. Ціль конкурентної стратегії є засобом досягнення цілі корпоративної стратегії. Будь-яка ціль складається з трьох елементів: певного показника, за яким перевіряють виконання критерію (досягнення цілі); засобу вимірювання величини показника та завдання — певного значення масштабу, якого підприємство хоче досягти [3].

Однією зі стратегічних цілей, визначених "Стратегічними напрямками розвитку сільськогосподарства України на період до 2020 року" є формування конкурентоспроможних на внутрішньому та зовнішніх ринках виробничих структур [6]. Формування маркетингової конкурентної стратегії для аграрного підприємства складається з певної послідовності дій, що включають у себе: вивчення та сегментацію ринків; позиціонування продукції на ринку; вивчення поведінки споживачів, зовнішнього та внутрішнього середовища маркетингу; здійснення товарної, цінової та збутової політики, комплексу маркетингових комунікацій; стимулювання збуту та прийняття управлінських рішень. Ці дії поєднують задоволення потреб споживачів та сприяють досягненню максимального ефекту від здійснення виробничо-збутової діяльності підприємства.

Тому, на сучасному етапі розвитку економіки України перед вітчизняними аграрними підприємствами постає проблема активного обґрунтування цільових орієнтирів і стратегічних напрямів їх діяльності, зокрема проблеми формулювання і реалізації маркетингових конкурентних стратегій.

Розв'язання цих питань в агропідприємствах, на сьогоднішній день, залишається на низькому рівні, бо більшість дрібних аграрних товаровиробників мають обмежені знання та навички в напрямі стратегічного планування, і це не дозволяє їм ефективно використовувати комплекс маркетингу в виробничо-збутовій діяльності.

Під час розробки маркетингової конкурентної стратегії аграрних підприємств, необхідно враховувати, що специфіка сільськогосподарського виробництва полягає у значній за-

лежності від природно-кліматичних умов, що безпосередньо позначається на результатах господарської діяльності підприємств і має наслідком істотну диференціацію рівня їх економічного розвитку. Тому, можлива ситуація, коли аграрне підприємство, яке було конкурентоспроможним проявом декількох років, за останній виробничий цикл через несприятливі погодні умови може значно знизити рівень конкурентоспроможності або стати неконкурентоспроможним.

У сільському господарстві робочий період не збігається з періодом виробництва, що зумовлює вплив сезонності виробництва, яка виявляється в нерівномірному використанні робочої сили і засобів виробництва, а також надходженні продукції і доходів протягом року. Це вимагає розробки заходів щодо пом'якшення сезонності і врахування цього фактора при розробці маркетингової конкурентної стратегії [1].

Таким чином, формування маркетингових конкурентних стратегій зумовлює необхідність відпрацювання кожного параметра конкурентоспроможності підприємства та його продукції на ринку. При дослідженні конкурентних переваг підприємства доцільно використовувати декілька методів, які дозволяють визначити конкурентоспроможність підприємства та його продукції на ринку. До таких методів можна віднести: SWOT-аналіз, SPASE-аналіз, теорію конкурентних переваг М. Портера, метод рангів та інші методи, що дозволяють проаналізувати зовнішнє і внутрішнє середовище та сформулювати систему стратегічних рішень.

При виборі прийнятної маркетингової конкурентної стратегії необхідно узгодити цілі маркетингу із загальними цілями стратегії розвитку підприємства з метою уникнення протиріч між ними. Необхідно також враховувати, що визначальним критерієм вибору маркетингової стратегії є врахування впливу внутрішніх факторів (забезпеченість підприємства виробничими, матеріальними та трудовими ресурсами, сума витрат на виробництво, реалізацію та комплекс маркетингу та ін.) та зовнішніх (політичні, економічні фактори, позиція підприємства на ринку). Через ігнорування або недооцінювання міри впливу кожного з факторів може звести нанівець найаргументованіше стратегічне рішення чи пропозицію.

ВИСНОВКИ

1. Маркетингова конкурентна стратегія — це загальна програма дій підприємства, яка спрямована на досягнення конкурентних переваг, задоволення потреб споживачів і досягнен-

ня маркетингових цілей з врахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів.

2. Під час розробки маркетингової конкурентної стратегії аграрних підприємств, необхідно враховувати специфіку сільськогосподарського виробництва, а саме: залежність від природно-кліматичних умов, сезонність виробництва, взаємодію з живими організмами, розосередженість працівників на великій території тощо.

3. Розробка маркетингової конкурентної стратегії потребує узгодження цілей маркетингу із загальними цілями стратегії розвитку підприємства з метою забезпечення спільного розв'язання поставлених задач та посилення синергійного ефекту.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. — 2-ге вид., доп. і переробл. / В.Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2004. — 624 с.
2. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; пер. с англ.; под ред. Л.И. Евенко. — М.: Экономика, 1989. — 519 с.
3. Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент: навч. посібник / Г.І. Кіндрацька. — 2-ге вид., переробл. і доп. — К.: Знання, 2010. — 406 с.
4. Куденко Н.В. Маркетингові стратегії фірми: монографія. / Н.В. Куденко. — К.: КНЕУ, 2002. — 245 с.
5. Портер М. Конкуренция: уч. пос. / М. Портер. — М.: Вильямс, 2001. — 425 с.
6. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. — 182 с.

References:

1. Andrijchuk, V.G. (2004), *Ekonomika ahrarnykh pidpryiemstv* [Economics of agricultural enterprises], 2hd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Ansoff, I. (1998), *Strategicheskoe upravlenie* [Strategic management], Jekonomika, Moskva, Russia.
3. Kindrats'ka, H.I. (2010), *Stratehichnyj menedzhment* [Strategic management], 2hd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.
4. Kudenko, N.V. (2002), *Marketynhovi stratehii firmy* [Marketing strategy firm], KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Porter, M. (2001), *Konkurencija* [Competition], Vil'jams, Moskva, Russia.
6. Lupenko, Yu.O. and Mesel'-Veseliak, V.Ya. (2012) *Stratehichni napriamy rozvytku sil'skoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture in Ukraine till 2020], NNTs "IAE", 2012. Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 19.11.2013 р.*

УДК 339.38:64.016

Ю. В. Великий,

д. е. н., доцент, професор кафедри обліку і аудиту,

Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

Т. О. Крючківська,

к. е. н., старший викладач кафедри обліку і аудиту,

Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ І АУДИТ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Y. Velikiy,

Doctor of Economic Science, Associate Professor, Associate Professor of Accounting and Audit Cathedra,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv

T. Kryuchkovska,

PhD in Economics, Senior Lecturer of Accounting and Audit Cathedra,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv

INTERNAL CONTROL AND AUDIT IN MODERN TERMS

Інтеграція України в світову економіку посилила потребу у внутрішньому контролі. У статті визначено, що внутрішній контроль є процес, який направлений на досягнення мети підприємства. Він є результатом дій менеджменту по плануванню, організації, моніторингу діяльності всього підприємства і окремих його підрозділів. Менеджмент підприємства перш за все ставить мети, визначає задачі підприємства і окремих його підрозділів і будує відповідно до цього структуру організації, а в подальшому забезпечує функціонування ефективної системи документування і звітності, розподіл повноважень, моніторингу для досягнення цих цілей і задач. Ефективна система внутрішнього аудиту може знизити витрати підприємства на зовнішній аудит, хоч і не зможе його повністю замінити.

Integration of Ukraine in a world economy strengthened a requirement in internal control. In the article certainly, that internal control is process that is sent to gaining end of enterprise. He is the result of actions of management on planning, organization, monitoring of activity of all enterprise and his separate subdivisions. The management of enterprise foremost puts aim, determines the tasks of enterprise and his separate subdivisions and builds the structure of organization in accordance with it, and in future provides functioning of the effective system of documenting and accounting, distribution of plenary powers, monitoring for the achievement of these aims and tasks. The effective system of internal audit can bring down the charges of enterprise on an external audit, though not able him fully.

Ключові слова: аудит, аудиторські організації, внутрішній контроль, системи контролю.

Key words: audit, public accountant organizations, internal control, checking systems.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Україна інтегрується у світову економіку. Тому їй необхідний новий погляд на систему внутрішнього контролю і аудиту. Система внутрішнього контролю — сукупність організаційних заходів, методик і процедур, які прийняті керівництвом організації для впорядкованого і ефективного ведення господарської діяльності підприємства, яка у тому числі включає нагляд і контроль за виконанням вимог законодавства України; точністю і повнотою документації бухгалтерського обліку; своєчасністю підготовки фінансової звітності; запобіганні помилок і викривлень; виконання наказів і розпоряджень адміністрації; забезпечення збереження активів суб'єкту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню різноманітних аспектів внутрішнього контролю і аудиту присвячено праці таких вчених, як В. Рудницький, О. Редько, С. Бардаш, В. Андрєєв та ін. [1—8].

Внутрішній контроль і аудит є важливою ланкою системи господарювання на великих підприємствах. Його роль постійно зростає. Тому висвітлення су-

часних тенденцій трансформації внутрішнього контролю і аудиту не втрачає своєї актуальності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз сутності внутрішнього контролю і аудиту, його місця і ролі в діяльності підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В Україні багато підприємств страждають від неефективного використання різного роду ресурсів — людських, фінансових, матеріальних, від недостатку необхідної для прийняття правильних рішень інформації, викривлення звітності, шахрайства з боку персоналу і менеджменту. Подібних проблем, на нашу думку, можна запобігти шляхом створення на підприємствах ефективної системи внутрішнього контролю.

Будь-яка діяльність всередині організації проходить в рамках двох систем — операційної і системи контролю. Операційна (організаційна) система потрібна для досягнення заданих цілей. Система контролю пронизує операційну (організаційну)

систему і складається у загальному вигляді із процедур, правил, інструкцій, бюджетів, процедури обліку і звітності. Така система направлена зрештою на створення необхідних передумов і підвищення ймовірності того, що підприємство в цілому і його менеджмент зокрема досягнуть поставленої мети.

Поняття внутрішнього контролю не нове. Воно з'явилося в лексиконі ще на початку XVIII ст. і з часом еволюціонувало. На початку XX століття система контролю діяльності підприємства представляла сукупність трьох елементів — розділення повноважень, ротація персоналу, використання і аналізу облікових записів. Пізніше функції внутрішнього контролю значно розширилися і стали включати організацію і координування дій, які направлені на забезпечення активів, перевірку надійності облікової інформації, підвищення ефективності операцій та ін. Таким чином, поняття внутрішнього контролю вийшло далеко за рамки питань, які відносяться до звичайного бухгалтерського обліку. Розвиваючись і розширюючи сфери свого застосування, внутрішній контроль до кінця XX ст. перетворився в інструмент контролю за ризиками, а його функції тісно переплелися з функцією управління ризиками — ризик-менеджментом [4].

Внутрішній контроль є процес, який направлений на досягнення мети підприємства. Він є результатом дій керівництва з планування, організації, моніторингу діяльності всього підприємства і окремих його підрозділів. Менеджмент підприємства повинен перш за все поставити мету, визначити задачі всього підприємства і окремих його підрозділів і побудувати відповідно до цього структуру організації, а в подальшому забезпечити функціонування ефективної системи документування і звітності, розподіл повноважень, моніторингу для досягнення цих цілей і задач.

З точки зору бухгалтерського розуміння внутрішньому контролю відповідає наступне визначення: внутрішній контроль є структура, політика, правила, процедури по забезпеченню збереженості активів підприємства і надійності бухгалтерських записів, що дають достатню впевненість в тому, що:

- по-перше, трансакції належним чином авторизовані;
- по-друге, трансакції своєчасно і точно відображаються в звітності у відповідності із стандартами обліку;
- по-третє, доступ до активів підприємства здійснюється на основі відповідної авторизації;
- по-четверте, фізична наявність активів періодично звіряється з бухгалтерськими записами [3; 5].

Концепція внутрішнього контролю включає в себе декілька компонентів:

- по-перше, це внутрішнє середовище підприємства, тобто етичні цінності, стиль управління, процес прийняття рішень, делегування повноважень і прийняття відповідальності, політика відносно персоналу, компетентність співробітників і, що особливо важливо, відношення управлінського апарата до внутрішнього контролю;
- по-друге, визначення, аналіз і управління

ризиками, які стоять перед підприємством на шляху досягнення своїх цілей;

- по-третє, щоденне здійснення контролю: облік і звітність, розподіл повноважень, права доступу до активів, моніторинг;

- по-четверте, система санкціонованого доступу до відповідної інформації — вона повинна бути доступна тому, хто в ній має потребу в силу покладених на нього обов'язків;

- по-п'яте, моніторинг самої системи внутрішнього контролю, що необхідно для визначення його ефективності [7].

Важливо відмітити, що підприємству не слід прагнути до системи контролю, яка б повністю гарантувала відсутність відхилень, помилок і неефективності в роботі. Необхідно організувати систему, яка допомагала б їм своєчасно виявити і усунути, сприяючи підвищенню ефективності діяльності. Ресурси, які направлені підприємством на надмірний контроль, можуть бути використані для інших цілей і задач. Однак навіть добре вибудована і організована система внутрішнього контролю потребує своєї ефективності як з точки зору досягнення поставлених цілей, так і з точки зору економічності. Цьому слугує, як уже говорилося, внутрішній аудит.

Внутрішній аудит у західних країнах зародився на початку XX ст. і отримав сильний імпульс до розвитку після Другої світової війни у відповідь на зростаючі обсяги операцій і децентралізацію компаній. У 1941 році в США був створений Інститут внутрішніх аудиторів (у подальшому — Інститут) — професійна асоціація внутрішніх аудиторів, основною задачею якої є розвиток і популяризація професії внутрішнього аудитора і виробіток стандартів професійної діяльності. На сьогоднішній день Інститут нараховує близько 72 тис. членів і представлений у 120 країнах. Усього ж у світі близько одного мільйона людей, які в тій чи іншій мірі займаються внутрішнім аудитом [6].

Внутрішній аудит є оцінкою надійності і ефективності існуючої системи внутрішнього контролю, а внутрішні аудитори — людьми, які призначені неупереджено і професійно провести таку оцінку. Іншими словами, внутрішній аудит є функція незалежної оцінки всіх аспектів діяльності організації, яка здійснюється всередині організації і направлена на створення у менеджменту підприємства переконання в тому, що існуюча система контролю надійна і ефективна.

Важливо відмітити, що не внутрішні аудитори, а менеджмент підприємства відповідає за системи внутрішнього контролю. Основна мета внутрішнього аудиту — допомогти менеджерам підприємства продуктивно виконувати покладені на них обов'язки, надати їм достатню впевненість в тому, що активи підприємства використовуються найбільш ефективним способом для досягнення цілей і задач, які стоять перед підприємством і його окремими підрозділами.

Основний метод внутрішнього аудиту — проведення якісного аудиту, виробіток ефективних і виконуваних рекомендацій і подальший контроль за їх виконанням. Аудит не може вважатися завершеним до

того часу, поки не будуть упроваджені аудиторські рекомендації і не усунені виявлені відхилення.

Одним із найважливіших аспектів діяльності внутрішнього аудиту, на нашу думку, є визначення і аналіз можливих зовнішніх і внутрішніх ризиків при розробці і застосуванні нових проектів, а також розробка пропозицій, які дозволяють мінімізувати можливі втрати.

Внутрішні аудитори також здійснюють моніторинг витрат фондів по різних проектах або програмам (наприклад, проект капітального будівництва чи програма просунення товару на ринок), аналізують фінансову і управлінську звітність підприємства, її достовірність і своєчасність, дають оцінку контрактам, що розробляються, і виконанню сторонами своїх контрактних зобов'язань. Внутрішні аудитори залучаються для оцінки системи контролю в рамках існуючих і заново упроваджених інформаційних систем.

Не всі підприємства поки готові користуватися такою послугою, як внутрішній аудит, оскільки відношення до нього не однозначне. Внутрішній аудит повинен доказувати свою необхідність і користь. Багато залежить від внутрішньої культури підприємства і готовності менеджерів до співробітництва з аудитором. На жаль, персонал підприємства не завжди усвідомлює, що аудитор контролює не виконавців, а робочий процес, виявляючи його недоліки і тим самим допомагаючи організації досягнути кращих результатів.

Зупиняючись стисло на українській моделі внутрішнього аудиту, слід відмітити, що вона далека від західного варіанта і складається із двох основних напрямків. Перше — це документальний контроль, який фокусується на перевірці збереження і ефективному використанні активів, виявлення і ліквідація заборгованостей, нестач. Друге — це власне внутрішній аудит, мета якого — забезпечити достовірність фінансової звітності, мінімізувати оподаткування і прияти збереженню активів підприємства. В цьому випадку внутрішній аудит фактично виконує функцію зовнішнього аудиту і багато в чому його дублює, тим самим знижуючи його ефективність. Однак, як показує досвід деяких українських підприємств, проходить осмислення західної практики і зближення українського і західного розуміння цілей і методів внутрішнього аудиту. Він переростає із процедури, яка орієнтувалась на перевірку фінансової звітності і мінімізацію податків, в процедуру, яка охоплює всі аспекти діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Внутрішній аудит направлений на оцінку існуючої системи контролю підприємства і ефективності його виробництва, маркетингу, продажу, фінансів і ін. Зовнішній аудит служить у першу чергу інтересам клієнтів підприємства в широкому розумінні цього терміну — постачальників, споживачів, кредиторів, податкових органів, а внутрішній аудит — інтересам менеджменту підприємства.

Ефективна система внутрішнього аудиту може знизити витрати підприємства на зовнішній аудит, хоч і не може його повністю замінити.

Потребує подальших досліджень вплив внутрішнього контролю і аудиту на ефективність роботи підприємств різних форм власності.

Література:

1. Рудницький В.С. Внутрішній аудит: методологія, організація [Текст] / В.С. Рудницький. — Тернопіль: Економічна думка, 2000. — 104 с.
2. Редько О.Ю. Вітчизняний аудит. Вибір вектору розвитку / О.Ю. Редько // Бух. облік та аудит. — 2003. — № 6. — С. 51—53.
3. Бардаш С.В. Економічний контроль в Україні: системний підхід [Монографія] / С.В. Бардаш. — К.: КНТЕУ, 2010. — 655 с.
4. Андреев В.Д. Внутренний аудит [Учеб. пособие] / В.Д. Андреев. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 464 с.
5. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку [Підручник] / М.В. Кужельний, В.Г. Лінник. — К.: КНЕУ, 2011. — 334 с.
6. Пантелейчук Л. Організація аудиту [Текст] / Л. Пантелейчук. — К., 2001. — 112 с.
7. Пушкар М. Організація аудиту на промисловому підприємстві [Текст] / М. Пушкар. — Тернопіль: Економ. думка, 2006. — 144 с.
8. Антонова Л.В. Роль управлінського обліку в здійсненні організаційних змін на підприємстві [Електронний ресурс] / Л.В. Антонова, О.О. Ляховець // Ефективна економіка. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2223>

References:

1. Rudnyts'kyj, V. S. (2000), Vnutrishnij audyt: metodolohiia, orhanizatsiia [Internal audit: methodology, organization], Ekonomichna dumka, Ternopil', Ukraine.
 2. Red'ko, O. Yu. (2003), "The national audit. The choice of vector", Bukh. oblik ta audyt. vol. 6, pp. 51—53.
 3. Bardash, S. V. (2010), Ekonomichnyj kontrol' v Ukraini: systemnyj pidkhid [Economic control in Ukraine: a systematic approach], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
 4. Andreev, V. D. (2003), Vnutrenniy audit [Internal audit], Fynansy y statystyka, Moscow, Russia.
 5. Kuzhel'nyj, M. V. (2011), Teoriia bukhhal'ters'koho obliku [Theory of Accounting], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 6. Pantelejchuk, L. (2001), Orhanizatsiia audytu [Organization of audit], Kyiv, Ukraine.
 7. Pushkar, M. (2006), Orhanizatsiia audytu na promyslovomu pidpriemstvi [Organization of audit at the industrial enterprise], Ekonomichna dumka, Ternopil', Ukraine.
 8. Antonova, L. V. and Liakhovets', O. O. (2013), "The role of management accounting in the implementation of organizational changes in the company", Efektyvna ekonomika, [online], vol.8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2223> (Accessed 4 Nov 2011).
- Стаття надійшла до редакції 19.11.2013 р.

УДК 631.1

С. І. Мороз,
к. е. н., доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій,
Дніпропетровський державний аграрний університет

КАЛЕНДАРНО-РЕСУРСНЕ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В РОСЛИННИЦТВІ

S. Moroz,
PhD in Economics, Professor Associate, Associate Professor of the Information Systems and Technology Department,
Dnipropetrovsk State Agrarian University

CALENDAR-RESOURCE COST MANAGEMENT IN CROP PRODUCTION

Розглянуто особливості і перспективи використання теоретичних методів й новітніх інформаційних технологій до управління витратами в сільському господарстві. Обґрунтовано календарно-ресурсна модель управління витратами в рослинництві. Визначено особливості й рівні її застосування.

Features and prospects of use of the theoretical methods and new information technologies to cost management in agriculture have been analyzed. The calendar-resource model of cost management for crop production has been offered. The features and levels for its use have been defined.

Ключові слова: управління витратами, рослинництво, календарно-ресурсна модель.
Key words: cost management, crop production, calendar-resource model.

ВСТУП

Для аграрного сектору, в умовах стрімкого розвитку техніки й інформаційних технологій, властиве розширене відтворення, котре базується на широкому впровадженні новацій й підвищенні наукоємності виробництва. Вітчизняне рослинництво займає лідируючі позиції у секторі протягом останніх 10 років, формуючи близько 60—70 % валового виробництва, причому в сільськогосподарських підприємствах цей показник ще близько 10 % вище. Крім того, продукція рослинництва забезпечує кормами тваринництво, проте характеризується високим ступенем товарності й має вагомую частку (40—53%) у структурі українського експорту сільськогосподарської і продовольчої продукції. Рентабельність галузі в різні роки, навіть у неурожайні, в 2—3 рази вища, ніж у тваринництві, проте спостерігаються значні відхилення в ефективності господарювання окремих підприємств [11, с. 47—70].

Сільськогосподарське виробництво часто називають сферою досконалої конкуренції через велику кількість агентів ринку й неможливістю його монополізації, тому очевидно, що ефективність господарювання суб'єкта значною мірою залежить від якості самоуправління витратами через оптимізацію використання різного роду ресурсів, запобігання непродуктивних витрат, системи мінімізації ризиків тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питаннями управління витратами постійно опікуються як вітчизняні, так і зарубіжні науковці й практики. Так, досліджуючи еволюцію підходів до управління витратами, незалежно один від одного К.С. Олініченко й Р.Р. Дутчак охопили проміжок майже у 2 століття, починаючи з котлового методу розподілу витрат невідомого автора і закінчуючи доробком Дж. Крафчіка, який збагатив теорію управління витратами терміном "бережливе виробництво" [7, 3].

У цілому, в історичному контексті, найбільш вагомий внесок у розвиток систем управління витратами внесли вчені Англії, Німеччини й США.

Аналізуючи останні публікації вітчизняних науковців, можна зробити висновок, що в менеджменті витрат дослідники переважно зосереджуються на декількох підходах, в окремих випадках комбінуючи їх, а саме: інформаційному, обліковому, аналітичному технологічному й оптимізаційному. Так, І.Б. Садовська наголошувала на ролі інформації й управлінського обліку в менеджменті витрат [9]. Н.В. Кальєніна займалась аналітичними інструментами управління витратами в конкурентному середовищі [4]. М.С. Сявавко й Т.В. Пасічник використовували методи квазістатистики з елементами систем штучного інтелекту для побудови оптимізаційних моделей різної проблематики аграрного сектору [12]. Ряд дослідників, в їх числі В.М. Петров та Є.К. Міхеєв, вбачають вирішення проблеми максимізації врожаїв й оптимального використання ресурсів у застосуванні систем точного землеробства на основі геоінформаційних технологій та систем підтримки прийняття оперативних рішень [8, 5]. О.В. Сидорчук з колективом однодумців розглядали переважно теоретичні й технічні аспекти проектного менеджменту технологічних процесів в землеробстві [10].

Проте проблема оптимізації витрат ресурсів, відповідно до обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, на основі сучасних наукових розробок й новітніх інформаційних продуктів лишається актуальною.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є адаптація календарно-ресурсної моделі управління витратами для рослинництва, визначення головних аспектів складання на її основі електронних технологічних карт в системах проектного управління й обґрунтування їх напрямів використання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

На думку І.Є. Давидович управління витратами на підприємстві акумулює в собі елементи операційного (виробничого) й фінансового менеджменту задля оптимізації рівня витрат і забезпечення максимальної суми прибутку [2, с. 6]. Тому підтримуючи автора цієї тези й розвиваючи попередні власні наробки щодо управління витратами в аграрному секторі [1] для підтримки ресурсозберіга-

ючого господарювання в рослинництві, пропонуємо використовувати електронні технологічні карти, сформовані на основі календарно-ресурсної моделі управління витратами.

Постановка календарно-ресурсної моделі управління витратами здійснювалась з урахуванням інструментарію програмних пакетів проектного менеджменту. Додатковим чинником їх придатності до управління витратами саме в рослинництві є скінченність виробничих циклів.

Переважно іноземні розробники програмного забезпечення для управління проектами пропонують широкий спектр додатків різної функціональності й вартості. Великі повнофункціональні пакети, що базуються на клієнт-серверних технологіях, працюють в мережі й дозволяють вести та узгоджувати одночасно декілька проектів (Microsoft Enterprise Project Management) орієнтовані на великі корпоративні структури й агрохолдинги. Пакети помірного цінового сегменту (Microsoft Project, Spider Project) можуть стати у нагоді для ефективного управління ресурсами приватних підприємств аграрного сектору та обслуговуючим фермерські господарства кооперативам. Безкоштовні OpenProj та GanttProject й веб-додатки Redmine, Easy Projects.NET, з обмеженою функціональністю, стануть у нагоді дрібним товаровиробникам.

Усі пакети, для представлення виробничих процесів на елементному рівні, використовують методи мережного планування й імітаційного моделювання. Результатом рішення є графік реалізації проекту, збалансований за одним чи декількома параметрам (витратам ресурсів, трудовитратам, часу й т.п.) та доповнений комплексом календарних і сітьових діаграм.

Введемо умовні позначення для математичного запису моделі. Нехай у вирощуванні сільськогосподарських культур задіяні N видів ресурсів, що забезпечують виконання K видів технологічних процесів. Зокрема, основними ресурсами є: матеріальні (добрива, насіння, засоби захисту рослин, вода тощо), земля (посівна площа, розташування угідь), власні чи орендовані машини та знаряддя (сівалки, трактори, комбайни тощо), трудові (робітники й фахівці).

Перелік робіт у технологічному процесі обумовлений видом культури, технологією вирощування та бажаним ступенем деталізації операцій. Технології вирощування у

вітчизняному сільськогосподарському виробництві суттєво диференційовані й диверсифіковані, адже вони залежать від природно-кліматичних умов, якості ґрунтів, технічної оснащеності, спрямованості діяльності (відкритий чи закритий ґрунт, на поливі чи богарі, озимі чи ярі культури, технології потілл, органічне землеробство тощо) й фінансового забезпечення господарства. Обов'язковими роботами для всіх культур є: підготовка ґрунту (наприклад, з варіативною частиною: оранка, боронування, дискування, культивация й т.і.), внесення добрив, посів, обробіток посівів, збирання врожаю.

Позначимо через T тривалість виробничого циклу, а через t — поточний момент часу. Для кожного виду робіт технологією вирощування визначено декілька суттєвих характеристик:

1. Технологічну (й/або організаційну) тривалість роботи. Позначимо через t_k^s — момент початку, а через t_k^f — момент закінчення k -ої роботи. Тоді тривалість k -ої роботи в цілому буде складати $t_k^f - t_k^s$, при $k=1..K$. Відповідно тривалість циклу вирощування культури становитиме $T = t_K^f - t_1^s$.

2. Потребу в ресурсах. Будемо вважати, що a_{nk} — обсяг ресурсів n -го виду для k -ої роботи, $n=1..N$, $k=1..K$. Обсяг ресурсів залежить від нормативів їх витрат, встановлених на підприємстві чи усереднених, рекомендованих спеціалізованими методичними розробками чи супровідною документацією до засобів захисту, техніки тощо. Для точності планування нормативи витрат доцільно скоригувати з огляду на тип ґрунту, умови внесення (прикореневе, розпилювання), характеристики використовуваних агрегатів, страхові втрати.

3. Вартість ресурсів. Вартість n -го виду ресурсу для k -ої роботи визначається його ціною p_n^t (наприклад, ринковою для покупних матеріалів й трансфертною чи собівартістю для власно вироблених) в момент часу t і запланований обсяг, й складе $p_n^t \cdot a_{nk}^t$.

Календарно-ресурсна модель включає три головні блоки обмежень.

Перший блок включає умови щодо тривалості окремих операцій й виробничого циклу в цілому з урахуванням обраної технології вирощування культур та організаційних умов господарства, зокрема:

— тривалість окремих операцій й періоду вирощування в цілому не повинна перевищува-

ти максимального терміну:

$$t_k^f - t_k^s \leq \Delta t_k^{\max};$$

$$T = t_K^f - t_1^s \leq T^{\max};$$

— тривалість окремих операцій й циклу вирощування загалом не повинна бути меншою мінімального періоду:

$$t_k^f - t_k^s \geq \Delta t_k^{\min};$$

$$T = t_K^f - t_1^s \geq T^{\min}.$$

Мінімальна тривалість періоду вирощування визначається строком дозрівання сільськогосподарських культур. Так, кукурудза може вирощуватись на зерно й для потреб тваринництва на силос у стадії молочно-воскової зрілості. Очевидно, що при другому варіанті період вирощування займе набагато менше часу.

Другий блок обмежень містить умови щодо забезпечення технологічного процесу певними видами ресурсів в момент часу t :

$$\sum_k a_{nk}^t \leq A_n,$$

де A_n — доступний обсяг n -го виду ресурсу на аграрному підприємстві;

a_{nk}^t — кількість ресурсу n -го виду для k -ої операції в день t періоду вирощування сільськогосподарської культури.

Для матеріальних ресурсів розмір A_n визначається їх наявними запасами і дозволяє визначити загальні й потижневі обсяги потреб й сформулювати графік постачання. Ретельне відстеження часових проміжків дозволяє уникнути накопичення матеріалів на складах, сформувати строкові таблиці замовлень і підвезення й, відповідно, скоротити терміни оборотності коштів, що позитивно як для кредитної політики так і фінансового менеджменту підприємства.

Обсяги трудових ресурсів, землі й техніки визначаються через їх кількість та доступність, тобто графіки роботи і продуктивність. Наприклад, умовний агрегат за день (змін) обробляє 50 га, а орендована спеціальна техніка може бути використана тільки протягом двох днів тощо. Залежно від горизонту планування, земельні ресурси можуть також використовуватись багаторазово, наприклад, в овочівництві закритого ґрунту або пожнивні посіви для вирощування зелених кормів. Покращити якість ґрунту й підготувати його для наступних періодів дозволять сидеральні посіви.

Третя підсистема обмежень описує умови по взаємним зв'язкам між окремими технологічними операціями, котрі мають суттєву варіативність для кожної техноло-

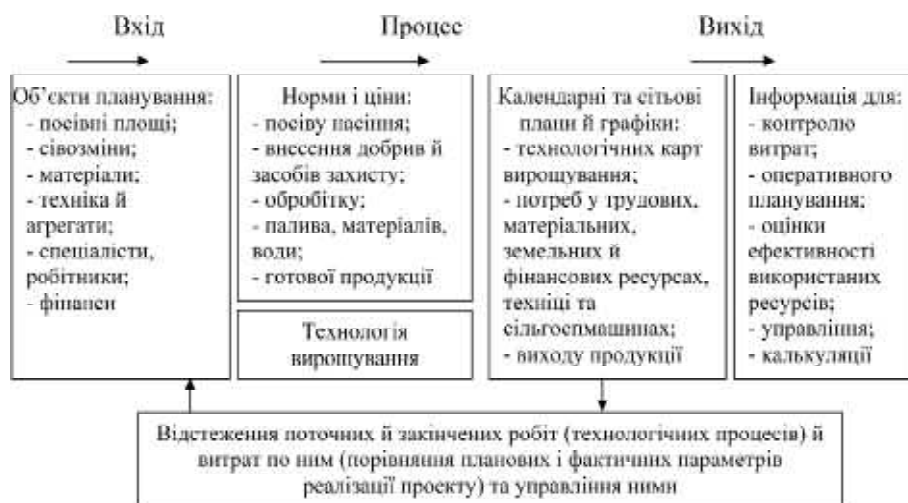

Рис. 1. Логіко-методологічна схема календарно-ресурсної моделі управління витратами у рослинництві

Джерело: складено автором.

гічної карти й враховувати умови господарства.

Якщо операція k_2 повинна початись не раніше, ніж закінчиться операція k_1 , то правильна умова $t_{k1}^f \leq t_{k2}^s$. При одночасному виконанні операцій складним потужним агрегатом (наприклад, культивування й боронування) обмеження зміниться до $t_{k1}^s = t_{k2}^s$.

Реалізації цього блоку обмежень у системах управління проектами комфортна завдяки інструментарію мережних графіків.

Структура моделі й інструментальні засоби дозволяють сформулювати декілька критеріїв оптимальності, зокрема:

— час $T = t_K^f - t_1^s \rightarrow \min$, при орієнтації на максимальне завантаження персоналу й техніки, наприклад, при погодинній оплаті;

— обсяги ресурсів $\sum_k a_{nk}^t \rightarrow \min$, при орієнтації на економію виробничих ресурсів;

— вартість ресурсів $\sum_{n,k,t} p_n^t \cdot a_{nk}^t \rightarrow \min$ — комплексна ціль, що включає обидві попередні, адже при збільшенні технологічних операцій та зростанні цін на ресурси, витрати зростають і навпаки.

Перед побудовою моделі слід попередньо підготувати технологічну й економічну інформацію. А розробку електронних технологічних карт на основі моделі доречно здійснювати спільними зусиллями агрономів, економістів, менеджерів, інженерів тощо. Загальна схема запропонованої логістичної календарно-ресурсної моделі в системі проектного менеджменту для управління витратами у рослинництві представлена на рисунку 1.

Вхідними даними для моделі є внутрішні й зовнішні ресурси підприємства: площа й якісні характеристики полів та їх розташування; наявність спеціальної техніки й обладнання; кількісний та якісний склад спеціалістів і робітників й графіки їх роботи; перелік вирощуваних на підприємстві сільськогосподарських культур та їх врожайності; технології вирощування (норми висіву, внесення добрив) та інше.

Нелеп В.М., досліджуючи аспекти планування на

аграрному підприємстві, відзначав, що "...планування — це не просто вміння прогнозувати і визначати необхідні дії. Це також здатність передбачати будь-які несподіванки, що можуть виникнути в процесі роботи та вміння впоратися з ними. Підприємство не може повністю ліквідувати ризик своєї діяльності, однак воно здатне управляти ним за допомогою ефективного планування" [6, с. 14]. Підтримуючи його висновки, доречно відзначити, що прийняття рішень на підставі запропонованої моделі за підтримки інструментальних засобів систем проектного менеджменту може здійснюватись на трьох рівнях: стратегічному, тактичному (адаптивному) та оперативному. Перші два є сферою планування, третій поєднує оперативне планування й управління.

Так, на стратегічному рівні формуються планові (еталонні) технологічні карти, що є імітаційною моделлю вирощування сільськогосподарської культури. Процес планування реалізується на підставі встановлених на підприємстві нормативів використання матеріалів й обробітку.

Варіативною частиною моделі є список задач й ресурсів проекту. Перший компонент може формуватись з огляду на технологію вирощування різних сільськогосподарських культур. Ресурси проекту є головною складовою формування бюджету проекту, адже вартість використаних матеріалів, витрати на заробітну плату персоналу й технічні засоби обробки до реалізації окремих операцій можуть суттєво варіюватись. Можливо також для еталонного списку задач по вирощуванні сформувати декілька варіантів ресурсного наповнення — оптимістичному, нормативно-

му й песимістичному. Як влучно зазначав Є. К. Міхеєв, "управління системою, що функціонує в умовах невизначеності вимагає особливої обережності і обміркування" [5, с. 13]. Це дозволить формувати моделі витрат й визначати їх еластичність та граничні параметри при організаційних чи технологічних збо-ях, адже хибні рішення призводять до додаткових витрат й/або упущеної вигоди. На підставі такого аналізу доречно заздалегідь розробити систему протидії зазначеним ризикам. Наприклад, резервні фінансові фонди, страхові запаси, мати базу даних сезонних робітників.

Адаптивні рішення є компромісом між якісними характеристиками й кількісним складом наявних ресурсів (площі, конфігурації й місцезнаходження землі, продуктивності техніки, кваліфікації персоналу, наявності належного матеріального постачання тощо) та планами підприємства щодо обсягів виробництва й приймаються для узгодження технологічних карт для конкретних полів й у цілому по господарству. На рівні адаптивних рішень розраховуються потреби в матеріальних (насіння, добрива, засоби захисту, водні ресурси, паливно-мастильні матеріали тощо), трудових (працівники), технічних (номенклатура, обсяги робіт і строки залучення техніки) і фінансових ресурсах (управління фінансовими потоками, в т.ч. й кредитними) з метою їх раціонального розподілу за виробничими ділянками й визначення дефіцитних ресурсів для своєчасного їх залучення чи надлишкових для позбавлення від них (продаж або використання в інших видах виробництва та ін.).

Оперативне прийняття рішень здійснюється в процесі реалізації технологічного процесу за наявності відхилень щодо строків і обсягів ресурсів й відповідних витрат шляхом внесення відповідних коректив в план. Наявність відхилень щодо зміщення строків проведення окремих робіт не завжди критично, якщо це не призводить до затримки наступних технологічних операцій. При критичних відхиленнях застосовується попередньо розроблена система протидії ризикам.

Не можна не відмітити, що використання систем проектного менеджменту потребує від фахівців певних навичок. Великим підприємствам нескладно підготувати таких спеціалістів й повноцінно їх використовувати. Дрібним товаровиробникам такі послуги можуть надаватися обслуговуючими кооперативами або на договірній основі профільними ВУЗами. Також

доцільно навчальним аграрним закладам й службам дорадництва надавати консультації щодо підбору й використання оптимальних для конкретного господарника технологічних й інформаційних новацій. Добрим рішенням для сільгоспвиробників було б і періодичне проходження спеціальних курсів підвищення кваліфікації або вебінарів, адже технології вирощування й інформаційні технології та програмні пакети постійно вдосконалюються й модифікуються.

ВИСНОВКИ

1. Рівень виробничих витрат є одним із визначальних показників ефективності виробництва та конкурентоспроможності підприємства в умовах глобальної галузевої конкуренції. Але сільськогосподарські товаровиробники через недолік інформації й відсутність навичок роботи з програмами управління проектами практично не використовують сучасні технології менеджменту витрат.

2. Адаптація календарно-ресурсної моделі управління витратами рослинництва та її реалізація в системі проектного менеджменту має практичне значення для виробництва продукції рослинництва, проте її використання ускладнюється вимогами до професійної підготовки фахівців. Вирішенням цієї проблеми може стати організація дорадчих консультацій, періодичних вебінарів, курсів підвищення кваліфікації тощо.

3. Прийняття рішень на основі моделі доцільно проводити на трьох взаємопов'язаних рівнях: стратегічному, тактичному (адаптивному) та оперативному. Перший рівень передбачає формування планових, еталонних технологічних карт для умов підприємства. Другий — адаптацію планів під конкретні поля, технічне оснащення, технологію вирощування, поточний рівень цін й собівартість використаних ресурсів. На третьому рівні в процесі діяльності приймаються рішення щодо коригування календарно-ресурсних планів вирощування при змінах у строках, вартості й продуктивності ресурсів, реальних погодних умовах.

4. Перспективою подальших досліджень є визначення методологічних аспектів застосування систем управління проектами в аграрній логістиці.

Література:

1. Васильєва Н.К. Обґрунтування логістичної календарно-ресурсної моделі управління витратами при вирощуванні м'яса / Н.К. Ва-

сильєва, С.І. Мороз // Економічний простір: Збірник наукових праць. — Випуск 41. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2010. — С. 223—229.

2. Давидович І.Є. Управління витратами: навчальний посібник / І.Є. Давидович. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 320 с.

3. Дутчак Р.Р. Еволюція теорії управління витратами на підприємстві / Р.Р. Дутчак // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2012. — № 3. — С. 171—176.

4. Кальєніна Н.В. Інструментарій системи управління витратами підприємства / Н.В. Кальєніна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2011. — № 4. — С. 104—106.

5. Міхеєв Є.К. Інформаційні системи в землеробстві. Частина II. Системи підтримки прийняття рішень на рівні оперативного планування і управління / Є.К. Міхеєв. — Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. — 356 с.

6. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: підручник. — 2-ге видання, перероб. та доп. / В.М. Нелеп. — К.: КНЕУ, 2004. — 495 с.

7. Олініченко К.С. Економічні аспекти еволюції поглядів на управління витратами / К.С. Олініченко // Вісник міжнародного Слов'янського університету. Серія: Економічні науки. — 2007. — № 1. — С. 29—37.

8. Петров В. М. Технічне забезпечення інноваційних технологій в рослинництві / В. М. Петров // Економіка АПК. — 2013. — № 2. — С. 100—105.

9. Садовська І.Б. Обліково-інформаційна система в управлінні витратами на забезпечення якості продукції / І. Б. Садовська // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Серія "Економіка та менеджмент". — 2010. — Випуск 7. Частина 3. — С. 3—11.

10. Сидорчук О.В. Означення головних завдань та моделей з управління проектами весняно-польових робіт у сільському господарстві / О.В. Сидорчук, П.М. Луб, В.В. Українець, І.П. Івасюк // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. — 2011. — № 1/5. — С. 33—35.

11. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2012 рік / Державна служба статистики України: За ред. О.М. Прокопенко. — К., 2013. — 402 с.

12. Сявавко М.С. М'які моделі аграрного сектору економіки / М.С. Сявавко, Т.В. Пасічник // Економічна кібернетика. — 2009. — № 3 — 4. — С. 28—37.

References:

1. Vasyli'eva, N.K. and Moroz, S.I. (2010), "Create of logistic calendar-resource model of cost management for growing meat", *Ekonomichnyj prostir: Zbirnyk naukovykh prats'*, vol 41, pp. 223—229.

2. Davydovych, I. Ye., (2008), *Upravlinnia vytratamy [Cost management]*, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

3. Dutchak, R.R. (2012), "Evolution of theory of management charges is on enterprise", *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpryemnytstvo*, vol. 3, pp. 171—176.

4. Kal'ienina, N.V. (2011), "Tool of Control System by the Expenses of Enterprise", *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpryemnytstvo*, vol. 4, pp. 104—106.

5. Mikheiev, Ye.K., (2006), *Informatsijni systemy v zemlerobstvi. Chastyna II. Systemy pidtrymky pryjniattia rishen' na rivni operatyvnoho planuvannia i upravlinnia [Information systems in agriculture. Part II. Decision support system-level operational planning and management]*, Vydavnytstvo KhDU, Kherson, Ukraine.

6. Nelep, V.M. (2004), *Planuvannia na aharnomu pidpryemstvi [Planning for agricultural enterprises]*, 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.

7. Olinichenko, K.S., (2007), "Economic aspects of evolution of looks on the management by charges", *Visnyk mizhnarodnoho Slov'ians'koho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 29 — 37.

8. Petrov, V.M. (2013), "Technical support innovative technologies in crop production", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 100—105.

9. Sadovs'ka, I.B. (2010), "Accounting information systems management are the cost of providing quality products", *Zbirnyk naukovykh prats'. Luts'kyj natsional'nyj tekhnichnyj universytet. Serii "Ekonomika ta menedzhment"*, vol. 7, part 3, pp. 3—11.

10. Sydorchuk, O.V., Lub P.M., Ukrainets', V.V. and Ivasiuk I.P., (2011), "Definition of the main tasks and models in project management of spring-field works in agriculture", *Vostochno-Evropejskij zhurnal peredovyh tehnologij*, vol. 1/ 5, pp. 33—35.

11. State Statistics Service of Ukraine, (2013), *Statystychnyj zbirnyk "Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy" za 2012 rik [Statistical Yearbook "Agriculture of Ukraine" for 2012]*, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

12. Siavavko, M.S. and Pasichnyk, T.V. (2009), "Fuzzy model of the agricultural sector", *Ekonomichna kibernetika*, vol. 3 — 4, pp. 28—37.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2013 р.

УДК 336.012

Т. В. Бутенко,
к. е. н., старший викладач,
Одеський регіональний інститут стратегічних досліджень НАДУ
Я. В. Солтик,
викладач кафедри фінансів, Державний інститут управління кадрами, м. Київ
А. О. Кравчук,
асистент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, Одеський державний аграрний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЛАСТЕРІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

T. Butenko,
k. e. n, Senior Lecturer, Odessa Regional Institute for Strategic Studies
J. Solytyk,
Lecturer, Department of Finance, National Institute of Personnel Management, Kyiv
A. Kravchuk,
Lecturer of Accounting and Auditing, Odessa State Agrarian University

IMPROVING MECHANISMS OF FINANCIAL SUPPORT OF CLUSTERS OF AGRICULTURAL AREAS

У науковій статті представлено архітектуру моделі фінансового забезпечення у фокусі молочного кластеру, яка ґрунтується на теоретико-методологічних засадах ресурсної концепції, що трансформується під впливом динамічних сучасних економічних теорій, поєднує системний і потоковий підхід до формування та розміщення фінансових ресурсів, модель орієнтовану на ринкову вартість, яка додає ресурсній концепції стратегічного напрямку та дозволяє оцінити перспективи розвитку підприємства в майбутньому періоді, виходячи із поточного стану сформованого портфелю фінансових ресурсів, вартість джерел формування фінансових потоків та майбутніх конкурентних переваг, узгоджує трансформацію фінансових потоків у всіх їх формах (матеріальній, нематеріальній, фінансовій) і враховує фінансові результати діяльності аграрних підприємств, отриманих за попередній період.

In a scientific paper presents the architecture of the modes of financial security in the focus of a dairy cluster, which is based on the theoretical and methodological principles of the resource concept, which is transformed under the influence of the dynamic modern economic theories, combines system and stream approach to the formation and placement of financial resources, model-oriented market value, which adds a resource to the concept of strategic direction and allows to estimate prospects of development of the enterprise in the future period based on the current status of the portfolio of financial resources, the cost of the sources of formation of financial flows and future competitive advantages, coordinates transformation of financial flows in all their forms (tangible and intangible, financial) and takes into account the financial results of agricultural enterprises received for the previous period.

Ключові слова: Концепція кластерного підходу, фінансове забезпечення кластерного розвитку, державна підтримка кластерних ініціатив, аграрне виробництво.

Key words: the concept of the cluster approach, the financial support of cluster development, state support for cluster initiatives agricultural production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Концепція кластерного підходу забезпечує розвиток особливої форми мислення в багатьох галузях економіки, що серед інших напрямків, може спрямовувати економічну політику держави на науку і нові технології, на освіту і створення

людського капіталу в країні, на сприяння експорту й іноземним інвестиціям. Орієнтація на кластери в урядових структурах забезпечує також централізований механізм, за допомогою якого можна поліпшити свою інформованість про реальні витрати і переваги, що пов'язані з конкретними

політичними діями, а також підвищити мотивацію урядових організацій щодо більш ефективної економічної політики в аграрній сфері. Безперервна оцінка кластерів дає потужний інструмент для визначення ефективності широкомасштабної економічної аграрної політики, для виявлення недоліків і пошуку якісних практичних рішень. Спільні проблеми для кола різних аграрних кластерів повинні слугувати основою для розробки пріоритетних державних програм стратегії розвитку аграрної сфери.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми кластерного механізму інноваційного розвитку аграрної сфери та його фінансового забезпечення є вкрай актуальними для аграрної економіки, що підтверджується увагою відомих вчених Андрійчука В.Г., Гришовой І.Ю. [1], Хоми І.Б. [2], Лупенка Ю.О., Бечка П.К., Лебедевой В.В., Маліка М.Й., Саблука П.Т., Непочащенко О.О., Нестречук Ю.О., Топіхи В.І., Наумова О.Б., Шабатури Т.С., Крюковой І.О., Бородиной Е. А., Федуловой Л.І та ін.[1—9]. Проте досі кластери, що отримали розвиток в аграрній сфері, потребують оптимізації фінансових ресурсів та налагодження інтеграційних зв'язків.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є вивчення елементів та формування фінансового механізму аграрного кластеру молочної спрямованості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідження проблеми становлення кластерних ініціатив дозволяє визначити кластер, як систему економічних відносин, що виникають між автономними суб'єктами господарювання на добровільних засадах, базуються на територіальних, технологічних або соціальних зв'язках та спрямовані на досягнення кращого фінансового результату при високому рівні конкуренції.

Головною проблемою становлення кластерних ініціатив в аграрній сфері залишається питання фінансового забезпечення, що потребує розробки дієвого механізму формування внутрішніх та зовнішніх фінансових потоків, які повинні відповідати критеріям оптимальності, синхронізації за обсягами та у часі з метою ефективного функціонування фінансового циклу кластерної структури. Фінансовий механізм функціонування аграрного кластера є відображенням синтезу елементів фінансових систем підприємств, підприємців, установ, організацій, які можуть виступити суб'єктами кластерної системи та потребує подальшого наукового дослідження.

Ключовим напрямом кластерної організації молочної галузі є побудова фінансового механізму та дослідження факторів його розвитку, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності, ефективності та фінансової стабільності галузі в

процесі реалізації її стратегії та збалансування інтересів всіх учасників. Фінансовий механізм аграрного кластеру є сукупністю інструментів, важелів, форм та засобів регулювання та спирається на модель фінансового забезпечення молочно-го кластеру.

У економічній теорії, поняття механізму використовують у переносному значенні — "як внутрішня будова, як система функціонування, як апарат виду діяльності" [6].

В економіці діють такі механізми: господарський, фінансовий, кредитний, валютний, ціновий, ринковий, грошовий, організаційний, координаційний, бюджетний, мотиваційний, страховий тощо. Ще на початку 80-х років у науковій літературі зазначалося, що використання економістами терміна "механізм" безпосередньо пов'язане із системним підходом до аналізу економіки і фінансів [8]. Нині в економічній літературі існують два основних підходи або напрями до розуміння цього поняття. За першим напрямом механізм — це організація, налагодження роботи економіки і фінансів [5, 6].

Отже, механізм є важливою складовою виробничого і фінансового менеджменту. Інший, другий підхід — це розуміння механізму як засобу зовнішнього впливу держави і підприємств на економіку та суспільство [9].

Механізм фінансового забезпечення кластерної організації віддзеркалює система його елементів, до якої, на нашу думку, слід віднести такі.

По-перше, це ринковий підхід формування фінансових потоків, пов'язаний з фінансовим ринком, що визначає доступність кредитних ресурсів та вартість окремих видів капіталу, можливість та умови отримання залучених ресурсів з метою розвитку та підвищення рентабельності власного капіталу аграрних підприємств, прискорення руху фінансових потоків тощо. Сутність ринкової характеристики у функціонуванні фінансових потоків під впливом супротивних інтересів, усталених ринкових концепцій та нових моделей, що повинні бути адаптовані до особливостей аграрного сектору та кластерної структури.

По-друге, це державне регулювання діяльності. Формування фінансових потоків аграрного сектору повинне отримувати нормативно-правову державну підтримку. Сьогодні така підтримка включає регламентування мінімальних розмірів статутних фондів підприємств, податкове регулювання, ринку цінних паперів, валютного ринку, але практично втрачена функція держзамовлення і страхування аграрних виробників, за кризових умов не має дотацій та субвенцій, агровиробники не отримують безповоротну фінансову допомогу і навіть ті законодавчі ініціативи не працюють у сучасних умовах.

З метою прискорення руху фінансових потоків у фокусі кластеру є необхідність у створенні ефективних аграрних бірж, логістичних центрів та інших інституцій, що забезпечать доступні

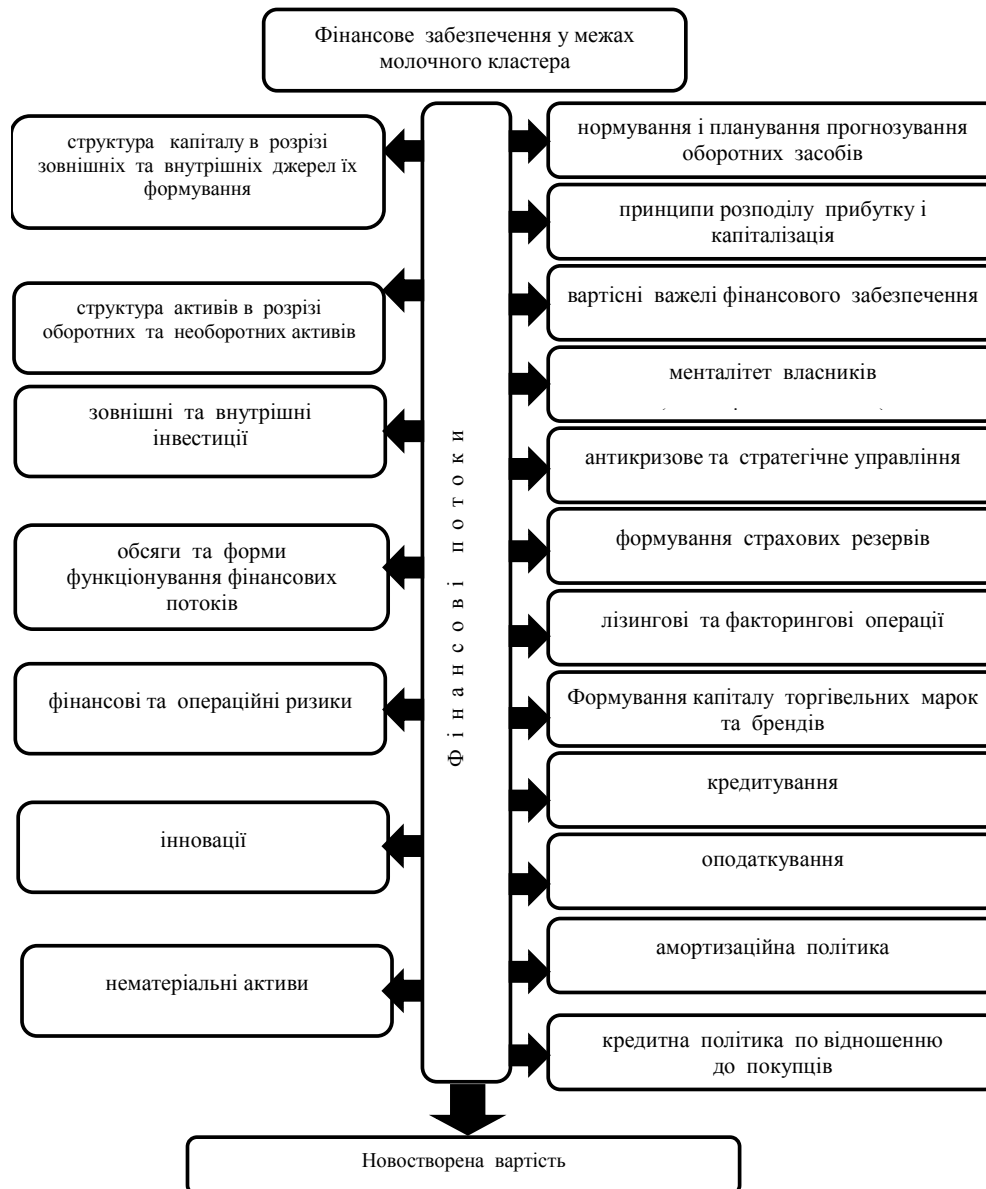

Рис. 1. Модель фінансового забезпечення у фокусі молочного кластера

Джерело: [2].

фінансові ресурси, дозволяють модернізувати основні фонди та нарощувати оборотний капітал сільськогосподарських підприємств. Отже, цей елемент механізму фінансового забезпечення є недосконалим та потребує нагального опрацювання.

Міжнародний досвід демонструє чотири типових варіанта проведення кластерної політики в залежності від ролі держави, вони можливі в українських реаліях:

- каталітична кластерна політика, за якої держава сприяє з'єднанню зацікавлених сторін між собою та надає певну фінансову підтримку щодо реалізації проекту;

- підтримуюча кластерна політика, де функція держави доповнюється спрямуванням та підтримкою інвестицій в інфраструктуру кластера з метою стимулювання його розвитку;

- директивна кластерна політика, коли підтримуюча функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, що спрямовані на трансформацію спеціалізації локального регіону через розвиток кластерів;

- інтервенційна кластерна політика, коли держава разом із своєю директивною функцією бере на себе відповідальність за подальший розвиток кластера через надання трансфертів, субсидування, інших інструментів активного регулювання формування його спеціалізації в аграрній економіці.

Згідно із положенням дослідження, в 40% із 160 регіональних кластерів, які розвиваються на цей час у світі, місцеві і регіональні органи влади проводять підтримуючу політику. Каталітична політика проводиться національними, регіональними та локальними органами влади по відношенню при-

близко до 20% регіональних кластерів, директивна — до 5% кластерів, інтервенційна — до 2—3% кластерів [10].

Державні ініціативи в кластерній політиці розвитку молокопереробних підприємств повинні бути орієнтовані на підтримку сильних та креативних підприємств та формування стійкого середовища, де менш масштабні підприємства були в змозі підвищувати свою конкурентоспроможність та нарощувати фінансовий потенціал через реалізацію синергетичних ефектів від певної координації, інтеграції частини ресурсів і можливостей, співпраці. Конкурентна сила аграрних кластерів, що потребує оцінки з точки зору стратегічного потенціалу, може характеризуватись темпом зростання випуску продукції, в якому зайняті основні підприємства кластера в порівнянні з темпами зростання економіки в цілому (галузевий ріст); темпом зростання продукції кластера в порівнянні з темпом зростання галузі в цілому (кластерний ріст); питомою вагою продукції галузевого кластера у валовому регіональному продукті та ін.

Аграрний кластер підлягає великому соціальному навантаженню і незалежно від методів ціноутворення на аграрну продукцію, рівень цін на пальне, собівартість виробництва молочної продукції, податкові платежі, ринкову кон'юктуру тощо, необхідно забезпечити економічну доступність продукції для населення, платоспроможність якого знижується з року в рік.

Враховуючи особливості функціонування капіталу в аграрній економіці, вбачається доцільним поєднувати напрями державної підтримки кластерної політики з можливостями фінансової сфери — надання банківських довгострокових кредитів на пільгових умовах та залучати фінансові інститути, регіональні венчурні фонди та інші джерела до кластерних структур.

По-третє, всі суб'єкти кластера повинні розглядатись як система, що генерує фінансові потоки, яким при кластерному підході відведено вирішальну роль. Функціонування фінансових потоків в молочному кластері залежатиме в першу чергу від внутрішніх факторів його організації та віддзеркалюється в моделі фінансового забезпечення молочного кластеру (рис. 1).

До об'єктів у моделі слід віднести економічні категорії, які потребують впливу економічних важелів з метою нарощення ринкової вартості: структуру капіталу підприємств в розрізі зовнішніх та внутрішніх джерел їх формування, структуру їх активів в розрізі оборотних та необоротних активів, зовнішні та внутрішні інвестиції, фінансові потоки в розрізі їх обсягів та форм функціонування, фінансові ризики, інновації, нематеріальні активи.

Важелі впливу ґрунтуються на визначених об'єктах та піддають архітектуру моделі фінансового забезпечення трансформаціям під дією осно-

воположних концептуальних підходів щодо формування та використання фінансових ресурсів, які в ринкових умовах відбуваються з високим рівнем динамічності. Тому важелі впливу утворюють конфігурацію фінансових ресурсів, які в процесі руху акумулюються у фінансових потоках та створюють компетенції та динамічні здатності підприємств, які в свою чергу продукують нову вартість.

До економічних важелів, на наш погляд, варто віднести методологічні та фінансові інструменти внутрішнього та зовнішнього впливу: нормування і планування оборотних засобів, визначення потреби в окремих елементах та загальному обсязі оборотних засобів, принципи нарощення капіталізації та вартісні важелі фінансового забезпечення, прогнозування, менталітет власників переробних підприємств щодо політики управління фінансовими ресурсами, антикризове та стратегічне управління, формування страхових резервів фінансових ресурсів, лізингові та факторингові операції, інноваційні технології, формування капіталу торгівельних марок та брендів, кредитну політику по відношенню до покупців, мінімізація портфелю ризиків, амортизаційну політику, кредитування, оподаткування. При чому, в кризових умовах акцент варто робити на внутрішні важелі, оскільки саме вони є дієвим незалежним фактором самофінансування та управління стратегічними ресурсами, в той час як державне регулювання та інші зовнішні важелі можуть виявитись неефективними.

Фінансова архітектура кластера базується на сформованих портфелях фінансових ресурсів, серед яких нематеріальні ресурси, компетенції та динамічні здатності набувають високого стратегічного статусу з точки зору підтримки конкурентоспроможності та стратегічного розвитку молокопереробних підприємств, але реалізують свої характеристики лише за умови створення ресурсної асиметрії у фокусі кластера.

Таким чином, архітектура моделі фінансового забезпечення у фокусі молочного кластера ґрунтується на теоретико-методологічних засадах ресурсної концепції, що трансформується під впливом динамічних сучасних економічних теорій, поєднує системний і потоковий підхід до формування та розміщення фінансових ресурсів, модель орієнтовану на ринкову вартість, яка додає ресурсній концепції стратегічного напрямку та дозволяє оцінити перспективи розвитку підприємства в майбутньому періоді, виходячи із поточного стану сформованого портфелю фінансових ресурсів, вартість джерел формування фінансових потоків та майбутніх конкурентних переваг, узгоджує трансформацію фінансових потоків у всіх їх формах (матеріальній, нематеріальній, фінансовій) і враховує фінансові результати діяльності аграрних підприємств, отриманих за попередній період.

Розроблена архітектура моделі фінансового забезпечення розв'язує проблему оптимізації формування портфелів фінансових ресурсів молокопереробних підприємств, розв'язують проблеми управління фінансовим потенціалом розвитку підприємства як ресурсної складової, і управління вартістю підприємства як результатом його діяльності.

У результаті досліджень [3, 4], автори дійшли висновку щодо деформації розміщення фінансових потоків в оборотних активах між сферами виробництва і обігу, що призводить до дисбалансу операційного та фінансового циклу на переробних підприємствах, отримання додаткової вартості в нематеріальній сфері, що не підкріплена матеріальними ресурсами та фінансовими ресурсами, що в свою чергу продукує фінансову небезпеку в аграрній сфері.

Таким чином, механізм фінансового забезпечення молочного кластера повинен забезпечувати оптимізацію знаходження фінансових ресурсів на всіх стадіях кругообороту вартості капіталу, їх оптимальне розміщення між сферою виробництва та сферою обігу, ефективність руху внутрішніх фінансових потоків у межах кластерної групи, нейтралізацію ризиків господарської діяльності та отримання синергетичного економічного ефекту від використання портфелю ресурсів в поєднанні з компетенціями, масштабом діяльності та динамічними здатностями угруповання.

У моделі фінансового забезпечення молочного кластера необхідно врахувати життєвий цикл підприємств, що входять до кластера, оскільки на різних стадіях життєвого циклу формуються різні обсяги та види фінансових потоків, що грає важливу роль при прогнозуванні фінансового потенціалу кластера. Але новостворені підприємства в межах кластерної структури отримують доступ до фінансових джерел за відносно нижчою вартістю, що дає змогу підвищити фінансову рентабельність власного капіталу створеного бізнесу за рахунок залучених джерел на умовах субсидування, перерозподілу фінансових потоків у межах кластера, проведення факторингових операцій, пролонгування відповідних договірних умов, отримання цільового фінансування тощо.

Модель фінансового забезпечення молочного кластера сприятиме скороченню терміну операційного циклу та, відповідно, збільшенню оборотів фінансових потоків, які інвестовано в оборотні активи, що позитивно впливатиме на інтенсивність руху фінансових потоків, ефективності їх розміщення та зниженню потреби в фінансових ресурсах тобто нарощенню фінансового потенціалу збалансованого розвитку молокопереробних підприємств. Модель фінансового забезпечення молочного кластера повинна розглядатися як механізм мінімізації сезонних хвиль фінансових потоків, які негативно впливають на

фінансове забезпечення молокопереробних підприємств та підприємств-супутників. За джерелом свого походження фактор сезонності умов виробництва молочної продукції та особливості сезонності попиту відносять до зовнішніх, проте технологічні інновації дозволяють безпосередньо впливати на інтенсивність цього явища та, відповідно, регулювати рух фінансових потоків протягом року, визначаючи їх ліквідність та організацію від'ємної хвилі співвідношення різних за напрямом руху фінансових потоків у розрізі окремих інтервалів.

Фінансове забезпечення молочного кластера характеризується схильністю до ризику комерційних операцій та спирається на принципи розподілу ризиків між контрагентами та фінансової безпеки. Кластерна структура є менш вразливою щодо фінансових ризиків, оскільки така організація дозволяє модифікувати загальну структуру фінансових ресурсів у межах кластера. В разі порушення фінансової рівноваги одного з об'єднаних у кластер підприємств, воно має більш можливостей і фінансових інструментів для нейтралізації кризових явищ, при чому сформовані страхові фінансові резерви, у відмінності від фондів окремих переробних підприємств, не впливають на здатність фінансових потоків генерувати додаткову вартість, тобто кластерну форму організації можна назвати одним з методів ефективного використання тимчасово вільних грошових активів поєднаних підприємств.

Модель фінансового забезпечення молочного кластера нейтралізує негативний фінансовий потік переробного підприємства при високій потребі у невідкладних інноваційно-інвестиційних проектах. Оскільки фінансовий потік у разі здійснення інвестицій класифікується як від'ємний та потребує балансування надходженням фінансових джерел, цей фактор впливає не лише на обсяги фінансових потоків, а й на характер їх розміщення у часі. Якщо фінансові потоки розглядаються у межах кластерної структури, потоковий підхід втрачає ще одну концептуальну незбіжність, в цьому випадку вони не вважаються від'ємними, адже джерелами їх формування є внутрішні фінансові ресурси стосовно кластера.

Модель фінансового забезпечення молочного кластера формується під впливом амортизаційної політики підприємства як частина його фінансової політики. Періоди амортизації нематеріальних активів та методи амортизації основних засобів обумовлюють різний рівень інтенсивності амортизаційних ресурсів, які не уречевлюються в грошовій формі, але істотно впливають на надходження фінансових потоків від реалізації продукції.

ВИСНОВКИ

У моделі аграрної кластерної організації усунені незбіжності, що виникали при адаптації нових підходів до управління фінансовими ресурса-

ми в сільському господарстві, найбільш повно враховані форми конкуренції, що змінюються і головні джерела конкурентних переваг. Кластерний метод дозволяє реалізувати найбільш важливі взаємозв'язки у фінансовому забезпеченні, компетенціях, технологіях, навичках, інформації, маркетингу і споживчих запитах, які характерні для цілого комплексу підприємств і галузей. Ці взаємозв'язки впливають визначальним чином на спрямованість і темпи капіталізації аграрного бізнесу, а також на конкурентоздатність сільськогосподарської продукції, не випадково в багатьох країнах кластерний аналіз став активно використовуватися при формуванні і здійсненні національної аграрної політики. Кластерний підхід дозволяє підвищити ефективність взаємодії приватного сектору, аграрної сфери, держави, торгових асоціацій, дослідницьких і освітніх установ в інноваційному процесі.

Література:

1. Закон України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <www.liga-zakon.ua>
2. Гришова І.Ю. Становлення кластерних ініціатив фінансового розвитку переробних підприємств / І.Ю. Гришова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. — Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011. — Вип. 2. Економічні науки. — С. 131—139.
3. Хома І.Б. Забезпечення системного контролю економічної захищеності підприємств в умовах ринку: монографія / І.Б. Хома. — Розділ 2.4. — С. 84—98 // Инновационный подход к развитию предприятий, отраслей, комплексов / За матер. Межд. научн. симпозиума "Достижения современной науки". — В 2 книгах. К.1. / Под общ. ред. С.В. Куприенко; (международная наукометрическая база РИНЦ SCIENCE INDEX). — Одесса: Куприенко С.В., 2012. — 145 с.
4. Гришова И.Ю. Аналитическое обеспечение управления структурой оборотных активов молокоперерабатывающих предприятий / И.Ю. Гришова, М.Ю. Щербата // Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. — Тольятти. Россия. — 2013. № 2 — С. 23—26.
5. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. — 2013. — № 2. — С. 201—206. — Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
6. Крюкова І.О. Теоретичні основи формування фінансової архітектури інноваційного розвитку молокопереробних підприємств. — Науковий вісник БДФЕУ. Економічні науки. Вип. 2. — Чернівці, 2012. — С. 32—40.
7. Крюкова І.О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку молокопереробних підприємств / І.О. Крюкова // Облік і фінанси. — 2013. — № 2. — С. 87—93.

8. Бородина Е. А. Кластерный механизм роста конкурентоспособности экономических систем [Електронний ресурс]. — Режим доступу з: http://www.riep.ru/works/almanach/0007/almanach0007_139-157.pdf

9. Regional Clusters in Europe. 2002. European Communities. Observatory of European SMEs.

10. Федуллова Л.І. Технологічний розвиток економіки України. — К.: Ін-т екон. Та прогнозув. НАНУ, 2006. — 627 с.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On State Regulation of Activity in the Sphere of Transfer of Technologies", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/143-16> (Accessed 4 Nov 2011).
 2. Hryshova, I.Yu. (2011), "The formation of cluster initiatives financial development of processing companies", Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu KNTU, vol. 2, pp. 131—139.
 3. Khoma, I.B. (2012), "Ensuring system monitoring of economic security companies in the market conditions", Mater. mezhd. nauchn. sympozyuma "Dostyazheniya sovremennoj nauky" [Materials of the international scientific symposium "Advances in modern science"], Odessa, Ukraine.
 4. Hryshova, Y.Yu. (2013), "Analytical support for controlling the structure of current assets dairy companies", Vektor nauky THU. Seryia: Ekonomyka y upravlenye, vol. 2, pp. 23—26.
 5. Hryshova, I.Yu. Zamlyns'kyj, V.A. and Kuzhel', V.V. (2013), "Government support for regional innovation development programs", Ekonomika: realii chasu. Naukovyj zhurnal [Online], vol. 2, pp. 201—206, available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html> (Accessed 4 Nov 2013).
 6. Kriukova, I.O. (2012), "Theoretical foundations of formation financial architecture of innovative development of milk processing enterprises", Naukovyj visnyk BDFEU. Ekonomichni nauky, vol. 2, pp. 32—40.
 7. Kriukova, I.O. (2013), "Financial architecture of innovative development of milk processing enterprises", Oblik i finansy, vol. 2, pp. 87—93.
 8. Borodyna, E.A. (2013), Klasternyj mekhanizm rosta konkurentosposobnosti ekonomicheskikh sistem. [Cluster mechanism of increasing the competitiveness of economic systems], available at: http://www.riep.ru/works/almanach/0007/almanach0007_139-157.pdf (Accessed 4 Nov 2013).
 9. Regional Clusters in Europe (2002), European Communities. Observatory of European SMEs, Luxembourg.
 10. Fedulova, L.I. (2006), Tekhnologichnyj rozvytok ekonomiky Ukrainy [The technological development of economy of Ukraine], In-t ekon. Ta prohnouzuv. NANU, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 29.11.2013 р.

УДК 330.1/338.4

В. Ф. Шукалович,
к. е. н., доцент кафедри аналізу і статистики, докторант,
Житомирський національний агроекологічний університет

ВЕРТИКАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ В АГРОБІЗНЕСІ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПОНЯТЬ ТА АНАЛІЗ БАЗОВИХ ТЕОРІЙ

V. Shukalovych,
Phd. Economics, Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr

VERTICAL INTEGRATION IN AGRIBUSINESS: CATEGORIES IDENTIFICATION AND BASIC THEORIES ANALYSIS

Ідентифіковано основні поняття організації економічних відносин у межах вертикальних ринків, наведені сильні та слабкі сторони їх застосування. Відокремлено поняття "вертикальна інтеграція" від інших стратегій координації взаємовідносин, що мають місце в практиці агробізнесу. Встановлено потенційні можливості базових економічних теорій щодо надання оцінки доцільності здійснення вертикальної інтеграції.

Key categories of organizing the economic interactions on vertical markets are identified; strong and weak sides of their use are cited. The category "vertical integration" is abstracted from other vertical coordination strategies definitions which take place in agribusiness practice. Potential of basic economic theories as for estimating the expediency of vertical integration implementation is defined.

Ключові слова: агробізнес, економічні відносини, трансакції, вертикальна інтеграція, координація, інституціональна теорія.

Key words: agribusiness, economic relation, transactions, vertical integration, coordination, institutional theory.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Практика функціонування сільського господарства в Україні ставить чимало питань перед науковцями та розкриває чимало проблем, що важко знаходять своє пояснення з погляду існуючих економічних теорій та традиційних методів дослідження економічних явищ. Насамперед, це стосується виникнення таких явищ, як злиття та поглинання в агробізнесі, пов'язані з цим процеси лобювання фінансової допомоги, розподілу квот на імпорту продукції, субсидій. Це призводить до формування атипових для розуміння ситуацій у сфері економічних відносин, що ускладнює проведення об'єктивного аналізу та відповідного формування необ'єктивних висновків як у розрізі окремих підприємств, так і ринку.

Сільське господарство та агробізнес загалом залишилися поза увагою традиційних методологічних підходів до дослідження вертикальної інтеграції. Якщо такі галузі національної економіки, як паливно-енергетичний комплекс, машинобудування мають цілий ряд емпіричних досліджень з використанням сучасних методологічних конструкцій, то в агробізнесі

не існує чіткої ідентифікації процесу вертикальної інтеграції, що потребує ідентифікації ключових понять та аналізу базових теорій на предмет їх включення в подібні дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вітчизняні дослідження процесів вертикальної інтеграції є досить широкими, однак стосуються в основному агропромислової інтеграції та висвітлені в працях Пархомця М.К. [9], Молдаван Л.В. [7], Малика М.Й. [6], Коденської М.О. [3]. Це зумовлено поширеним теоретичним фундаментом вітчизняної наукової школи, що розглядає економічний процес в АПК з точки зору діяльності трьох його сфер: промислової (постачає ресурси для сільськогосподарського виробництва), безпосередньо сільськогосподарського виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. При цьому робиться акцент на виключно позитивних сторонах інтеграції цих сфер, яка підвищує ефективність їх діяльності. Праці Нестерчук Ю.О. [8], Макаренко П.М. [5], Сави А.П. [10], Гудзь О.Є. [2], Л.Л. Куц [4], В.Л. Валентинова [1] дещо поглиблюють та розширюють сферу

розуміння цього поняття, однак в окремих питаннях входять в суперечність з фундаментальними іноземними науковими школами.

Щодо зарубіжної методології, то вона розглядає поняття вертикальної інтеграції більш деталізовано на основі узагальнення праць представників нової інституціональної та неокласичних теорій [11, 12, 15, 17, 18]. Зокрема у власних емпіричних дослідженнях вони чітко розмежовують вертикальну інтеграцію та інші форми вертикальної координації: відносини на спотовому ринку, специфіковані контракти, альянси на основі

регулювання взаємовідносин, альянси на основі розподілу прав власності. Окрім того, зазначається, що вертикальна інтеграція об'єднує в собі різні ланки формування продукції. При цьому ланка як об'єкт інтеграції ідентифікується з точки зору формування доданої вартості та наявності ринку для продукції, що виробляється в її межах. Відтак це дає можливість співвідносити агропромислову інтеграцію та вертикальну інтеграцію в агробізнесі як часткове і загальне. Тому в даному контексті, процес дослідження вертикальної інтеграції в агробізнесі потребує деталізації фундаментальних методологічних підходів щодо самого процесу та вивчення потенціалу існуючих теорій щодо оцінки доцільності її здійснення.

МЕТА СТАТТІ

Ідентифікувати сферу застосування категорії "вертикальна інтеграція" в сфері агробізнесу, узагальнити існуючі теоретичні підходи до методології вертикальної інтеграції, розкрити потенціал базових інституціональних теорій щодо оцінки доцільності застосування вертикальної інтеграції.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Узагальнення наявних підходів дозволило сформулювати ряд понять, якими доцільно оперувати в процесі дослідження вертикальної інтеграції в агробізнесі задля запобігання теоретичним колізіям: спотовий ринок, специфікаційний контракт, альянс на основі регулю-

Таблиця 1. Поняття в межах множини стратегій вертикальної координації

Поняття	Визначення	Приклад
Спотовий ринок (<i>Spot market</i>)	Інтенсивність координації низька. Сторони здійснюють пошук прийнятної ціни та приймають рішення "так" або "ні" для здійснення транзакції	Виробник кукурудзи, який звертається до кількох зернових елеваторів для того щоб визначити поточну ціну зберігання продукції та віддає перевагу найкращій пропозиції
Специфікаційний контракт (<i>Specification contract</i>)	Інтенсивність координації помірно низька. Контракти базуються на юридично визначених специфічних умовах обміну	Виробник картоплі, який підписує виробничий контракт з переробним підприємством, в якому специфіковано якість та кількість картоплі, визначено час доставки
Альянс на основі регулювання відносин (<i>Relation-Based Alliance</i>)	Інтенсивність координації середня. Взаємовідносини ґрунтуються на розподілі ризиків та вигід виходячи з обопільно визначених цілей	Відносини "підприємство роздрібною мережі-виробник продукції", де перше дає згоду на можливість доступу до внутрішньої інформації про обсяги продажу та запаси
Альянси на основі розподілу прав власності (<i>Equity-Based Alliance</i>)	Інтенсивність координації помірно висока	Сільськогосподарські кооперативи, приватні компанії у формі спільних підприємств, товариств
Вертикальна інтеграція (<i>Vertical Integration</i>)	Висока інтенсивність координації	Компанія, що координує частково або повністю процес виробництва курятини - від генетики до продовольчої поліції

Джерело: удосконалено на основі [17].

вання відносин, альянс на основі розподілу прав власності та вертикальна інтеграція (табл. 1).

Спотовий ринок — це поняття, яке характеризує взаємовідносини купівлі-продажу між незалежними один від одного покупцем та продавцем. Відповідно з цим пов'язані сильні та слабкі сторони даної форми організації відносин. Зокрема сільськогосподарське підприємство виробник кукурудзи матиме значно більші вигоди від процесу зберігання власної продукції порівняно із будівництвом власних зберігаючих потужностей, в разі якщо доступні йому елеватори конкуруватимуть між собою, а на ринку послуг зі зберігання продукції будуть відсутніми ознаки монополізації. Напроти, при монополізації ринку та відповідними наслідками для нього в плані збільшення ціни за зберігання привабливість механізму спотового ринку буде знижуватись.

Специфікаційний контракт характеризує транзакції між покупцем і продавцем, що оформлено у вигляді юридичного документу та має визначені (специфіковані, деталізовані) параметри обміну. В даному контексті переробник картоплі, задля мінімізації ризиків, що може нести спотовий ринок та технологічні параметри сировини, буде схильний до укладання специфікаційних контрактів з сільськогосподарським виробником. Дана схильність посилюватиметься цілим рядом зовнішніх та внутрішніх факторів: погодними умовами, очікуваними обсягами виробництва картоплі, наявністю

конкуруючих підприємств, обсягом власних потужностей із зберігання картоплі, особливо стями технологічного обладнання та ін. Відповідно при критичному значенні цих факторів переробне підприємство буде схильним до більшої деталізації контракту в переговорному процесі, що однак не гарантує ще згоду виробника картоплі. В таких умовах останній може використати інструмент "hold-up" переговорів для покращення ціни закупівлі та інших преференцій¹, що є аргументом слабкої сторони такої форми відносин.

Багато в чому вказані слабкі сторони можуть бути нейтралізовані за допомогою формування альянсу з регулювання відносин. У такому контексті ступінь регулювання взаємовідносин може мати різну глибину та стосуватися *ex post* контролю за дотриманням специфікаційних контрактів, що передбачає доступ до внутрішньої інформації підприємства. Цей механізм відносин юридично може бути оформлений угодою про співробітництво. Типовим прикладом є укладання договору між постачальником продуктів харчування та роздрібною мережею щодо моніторингу запасів продуктів на складах останньої. В даному випадку він може бути більш деталізований та поширений в сторону можливості моніторингу цін, прибутків від реалізації продукції іншим рітейлерам та ін. Фактично, альянс оснований на регулюванні відносин відкриває завісу інформаційного простору покупця і продавця відносно один одного.

Альянс (об'єднання) на основі розподілу прав власності має вищий ступінь вертикальної координації між контрагентами та знаходить свій прояв у формуванні спільних підприємств, товариств з обмеженою відповідальністю, кооперативів. Така організація дозволяє усунути ризики проявів незалежності у прийнятті рішень у межах альянсу на основі регулювання взаємовідносин та в достроковому періоді матеріалізуватись у розірвання договорів про співробітництво та інші опортуністичні дії.

Вертикальна інтеграція є механізмом, що забезпечує максимальний рівень координації між ланками ланцюга формування вартості через формування єдиного центра управління і контролю за трансакціями та господарською діяльністю. Серед можливих способів здійснен-

ня такої інтеграції — створення управляючих компаній, поглинання, злиття компаній, які знаходяться в ланцюгу формування продукції. Саме такий механізм практично повністю усуває ризики взаємовідносин незалежних суб'єктів господарської діяльності, відкриває шлях до розподілу ренти на "вищих" та "нижчих" рівнях даного ланцюга.

Більшість наукової літератури, що стосується вертикальної інтеграції та емпіричного застосування методологій дослідження, в основному фокусуються на неефективності ринкових механізмів, натомість вони рідко розглядають сильні та слабкі сторони внутрішньої організації трансакції (вертикальної інтеграції). Відповідно у вітчизняній науковій думці сформувались стереотипи щодо вертикальної інтеграції як важливого інструменту підвищення ефективності діяльності підприємств, що є недостатньо вірним. Причини криються саме в методичних підходах до оцінки функціонування вертикальних інтеграційних структур, що повинні ґрунтуватись не лише на оцінці додаткових вигід, що досить часто позиціонується як головний аргумент вертикальної інтеграції, але й на постійній оцінці втрат, що в значній своїй мірі носять прихований характер та мають відтінок альтернативності.

Насправді, причини таких методичних колізій за визнанням Р. Гіббонса криються в певній плутанині щодо спільних і відмінних методологічних імперативів теорії трансакційних витрат О. Уільямсона, Б. Клейна та теорії прав власності або прав контролю С. Гросмана, О. Харта і Дж. Мора [14]. Перша з теорій наголошує (формально) на *ex post* адаптації до проблем пов'язаних із торгом щодо параметрів трансакції та післядоговірної поведінки і показує їх у взаємозв'язку із мотивами до *ex ante*² інвестування. В свою чергу друга з теорій має методологічним підґрунтям імператив, що *ex post*³ торги щодо параметрів трансакції є ефективними (справедливими) і розглядає вплив параметрів *ex post* розподілу ренти вертикального інтеграційного об'єднання на *ex ante* інвестування.

У будь-якому разі обидві теорії розглядають інвестиції в специфічні активи⁴ як ключовий елемент досліджень вертикальної інтеграції. Як свідчить аналіз вітчизняних та інозем-

¹ Hold-up проблема — проблема організації взаємовідносин продавця і покупця пов'язана із більшою переговорною силою однієї із сторін. Переговорна сила залежить від рівня інформованості сторін про ринкові умови, технологічні та фінансові параметри контрагента.

² *Ex ante* — фраза характеризує явище, яке відбувається до певної економічної події та пов'язане з нею.

³ *Ex post* — фраза характеризує явище, що відбувається після певної економічної події та пов'язане з нею.

⁴ Специфічність активів — це ступінь перевищення цінності інвестування в активи, здійсненого для підтримки економічного обміну над цінністю його альтернативного використання.

них емпіричних досліджень, усі вони розглядають в більшій мірі взаємозалежність варіацій вартості управлінської структури та значень специфічності активів, ніж значення витрат на *ex post* адаптацію, коливання обсягів виробництва продукції, витрат на забезпечення внутрішньої організації трансакцій.

У такому контексті застосування методології управління операціями обміну (трансакціями) потребує одночасно як оцінки вартості координаційних механізмів ринку, так і вартості внутрішньофірмової організації трансакцій в межах вертикально інтегрованої структури. Фактично ситуація із науковими дослідженнями в напрямі вироблення уніфікованої методологічної платформи щодо оцінки вказаних двох альтернативних варіантів організації обміну, не змінилася від 1971 року, коли О. Уільямсон зазначив, що: "Повне обґрунтування вертикальної інтеграції можливе лише при всебічній та еквівалентній оцінці як слабких, так і сильних сторін внутрішньої організації трансакцій" [18, с. 113].

Подібну інертність наукової думки, насамперед в емпіричній площині, слід пов'язувати із правом бізнесової таємниці, що передбачає розгляд ключових для економічної безпеки підприємств параметрів, які є суттєвішими, аніж скажімо розмір активів чи розміри чистого прибутку.

У разі застосування традиційних методологічних підходів для аналізу мотивів до вертикальної інтеграції із врахуванням рівня ринкової влади та інших недосконалостей ринку зазначених в праці Ж. Тироля, вертикально інтегровані фірми моделюються як безкоштовний процес, що має цільову функцію $F = \max [v - C(I) - I]$ (де v — вигоди від здійснення інтеграційних дій; $C(I)$ — витрати на здійснення інтеграційних дій; I — специфічні інвестиції) [11].

Відповідно до неї вертикально інтегрована фірма має мотив до максимізації сумарних доходів від операцій обміну (трансакцій) та не враховує будь-які витрати на рух продукції в межах цілісної організації. Ризики укладання контрактів в даній моделі не враховуються, оскільки вона ігнорує особливості поведінки економічного агента, який може торгуватися щодо параметрів розподілу *ex post* квазі ренти (доходу від реалізації продукції наступним покупцям). Тобто вважається, що частки *ex post* квазі ренти сторін враховані в цільовій функції вертикально інтегрованої фірми (F), а трансакції між фірмами суб'єктами інтеграції є ефективними та безкоштовними. Цей підхід превалює

в більшості вітчизняних досліджень, що дозволяє більшості з них стверджувати про виключну ефективність процесу вертикальної інтеграції. Насправді, цей процес не є безкоштовним і підприємство може нести додаткові витрати та мати втрати *ex post* пов'язані зі збільшенням витрат на управління (адміністративні витрати) та втратами від коливання ринкових цін в майбутньому.

Як справедливо зазначав Р. Коуз, цей методологічний підхід завжди буде пов'язаний або із надзвичайно ефективними властивостями вертикально інтегрованої фірми або справедливим розподілом [12, с. 387]. Це в умовах ринкової економіки виглядає досить евристично та ставить логічне запитання: чому не всі види економічної діяльності здійснюються у спосіб вертикальної інтеграції? Причина цьому — ігнорування унікальних особливостей внутрішньої організації, загальних витрат на розподіл ресурсів та втрат, що знаходять відображення у зміні адміністративних, загальновиробничих витрат, оборотного капіталу.

Інший методологічний підхід до вивчення та пояснення явища вертикальної інтеграції ключову роль відводить правам на володіння матеріальними та нематеріальними активами [14]. Відповідно до використовуваного методологічного інструментарію інститут спільної власності на специфічні інвестиції (активи) дає власнику часткове право використовувати активи доти, доки це дозволяє його цільова функція. Тому, при виникненні проблем переговорного процесу між менеджерами в межах вертикально інтегрованої фірми, виробляється система чітких правил для їх завершення, що є наслідком участі в капіталі підприємства його підрозділів. Відтак, спільне володіння активами і права контролю, разом із зміною параметрів їх розподілу між власниками в межах фірми веде, на думку О. Харта, Дж. Мора, С. Гроссмана, до найкращого розподілу ренти.

Тобто після здійснення специфічних інвестицій, права власності на них є критерієм розподілу прав контролю між сторонами, які здійснила ці інвестиції. Тоді співвласник має вплив через процедури прийняття *ex post* збутових рішень та механізм внутрішніх цін на ефективність розподілу ренти в межах фірми. На власне переконання, такий підхід не розглядає інші, окрім права власності, зміни в мотивах та поведінкових інститутах сторін після того, як відносини перейшли в стадію внутрішньоорганізаційних.

Іншими словами, інструментарій теорії прав власності можливо повністю застосовувати

лише для вивчення процесів формування вертикальної інтеграції, однак методологічна база цього підходу не є повною для вивчення явищ функціонування вертикально інтегрованих підприємств. Адже цільова функція, мотиви і інформація про структуру розподілу грошової маси, яку мають менеджери знаходячись у середині підприємства, є абсолютно відмінними від тих, якими вони б володіли працюючи на окремих підприємствах. Тобто мотиви та можливості менеджерів у межах фірми використовувати наявні специфічні інвестиції задля своєрідного "грабунку" (не еквівалентного розподілу ренти) іншого вертикально інтегрованого підрозділу компанії є іншими, аніж ті, що мали б місце при управлінні двома незалежними фірмами.

Це саме стосується обігу інформації та виконання роботи найманими працівниками. Останні в межах єдиного вертикально інтегрованого підприємства мають інші мотиви та обов'язки щодо розкриття істинної інформації для топ-менеджменту підприємства, аніж працівники окремих підприємств-контрагентів. Це, відповідно, зумовлює втрати для підприємства, що пов'язані із неправильними управлінськими рішеннями та матеріалізуються в зниженні обсягів обігових коштів, зниженні прибутковості. Тому, в інтересах власників прав на активи, виникає потреба в аудиті вертикально інтегрованих підрозділів, що безповоротно веде до додаткових витрат організації.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження ідентифіковано основні поняття в континуумі вертикальної координації взаємовідносин та визначено їх сильні та слабкі сторони. Розглядаючи вертикальну інтеграцію в агробізнесі як велику динамічну систему та одну із стратегій вертикальної координації господарюючих суб'єктів, зазначимо: вона є крайнім механізмом, до якого звертаються у випадку надзвичайно високих ймовірностей недотримання умов взаємовідносин, що виявляється у формуванні високих трансакційних витрат. Це слід пояснювати тим, що механізми децентралізованого конкурентного ринку мають вищі адаптивні характеристики порівняно з більш інертною внутрішньо-фірмовою організацією трансакцій. Таким чином, вертикально інтегровані організації будучи в короткостроковому періоді найкращим економічним механізмом щодо усунення різного роду вад взаємовідносин, у довгостроковому — потребують отримання, обробки і використання зовнішньої інформації щодо цін, витрат, якості продукції та змін технології задля

оцінки ефективності обраної стратегії. Відтак уартість вертикальної інтеграції складається не лише з *ex ante* інвестицій, а містить в собі додаткові *ex post* витрати направлені на моніторинг зовнішнього середовища та аудит оптимальності внутрішніх трансакцій.

Література:

1. Валентинов В.А. Вертикальна координація як фактор розвитку міжгалузевих відносин в АПК // Економіка АПК — 2003. — №6. — С. 26.
2. Гудзь О.Є. Розвиток інтеграційних відносин в аграрній сфері України: виклики та перспективи [Електронний ресурс] / П.М. Макаренко. — Режим доступу: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/008.pdf
3. Коденська М.Ю. Інтеграція як фактор активізації інвестиційної діяльності / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. — 2006. — № 6. — С. 24—31.
4. Куц А.А. Форми і ступені вертикальної інтеграції підприємств / А.А. Куц // Інноваційна економіка. — 2012. — № 5. — С. 42—46.
5. Макаренко П.М. Інтеграція як фактор підвищення економічної ефективності сільського господарства [Електронний ресурс] / П.М. Макаренко // Вісник Полтавської державної академії. — Режим доступу: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3.../350_Content.pdf
6. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперацій та інтеграційних відносин в АПК // М.Й. Малік, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. — 2010. — № 3. — С. 3—14.
7. Молдаван А.В. До питання інтеграції сільськогосподарських товаровиробників, підприємств АПК, споживчих товариств та їх спілок у кооперативні структури / А.В. Молдаван // Мясной бизнес. — 2005. — № 2. — 68—69 с.
8. Нестерчук Ю.О. Вертикальна інтеграція у системі стратегічних цілей аграрної політики держави / Ю.О. Нестерчук // Актуальні проблеми економіки АПК: колективна монографія / за ред. Д.К. Семенди, О.І. Здоровцова. — Умань: Видавець "Сочінський". — 2009. — С. 75—135.
9. Пархоμεць М.К. Напрями розвитку кооперацій та інтеграцій у аграрній сфері АПК / М.К. Пархоμεць // Таврійський науковий вісник. — 2007. — Вип. 51. — С. 34—37.
10. Сава А.П. Проблеми створення і розвитку інтегрованих формувань в агропромисловому комплексі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2009_4/17.pdf

11. Тироль Ж. Рынки и рыночная власть: теория организации промышленности. В 2 т. / Ж. Тироль. — СПб: Экономическая школа, 2000, Т. 1. — 334 с.

12. Coase R. The Nature of the Firm / R. Coase / *Economica* — 1937. — № 4. — P. 386—405.

13. Gibbons R. Four Formal (izable) Theories of the Firm / R. Gibbons // MIT Department of Economics Working Paper # 04-34, 16 September, 2004. — 62 p.

14. Grossman S. The Costs and Benefits of Ownership: A Theory of Vertical and Lateral Integration / S. Grossman S., O. Hart // *Journal of Political Economy*. — 1986. — № 94. — P. 691—719.

15. Hart O. Property Rights and the Nature of the Firm / Hart O. and John Moore // *Journal of Political Economy*. — 1990. — № 98. — P. 1119—1158.

16. Klein B. Vertical Integration, Appropriable Rents, and the Competitive Contracting Process / B. Klein, R. Crawford and A. Alchian // *Journal of Law and Economics*. — 1974. — № 21. — P. 297—326.

17. Peterson C. Strategic choice along the vertical coordination continuum / Peterson C., Wysocki A., Harsh S. // *International Food and Agribusiness Management Review*. — 2001. — № 4. — P. 149—166.

18. Williamson O. The Vertical Integration of Production: Market Failure Considerations / O. Williamson // *American Economic Review*. — 1971. — № 61. — P. 112—123.

19. Williamson O. The Mechanisms of Governance / Oliver E. Williamson. New York: Oxford University Press. — 1996. — 448 p.

References:

1. Valentynov, V.L. (2003), "Vertical coordination as a factor of inter-brunch relationship in Agro-industrial Complex", *Economica APK*, vol.6, pp. 26—31.

2. Gudzyk, O.Y. Stepasyuk O.S. (2011), "Developing an integration relationship in agrarian area in Ukraine: challenges and perspectives", *Visnyk Poltavskoyi derzhavnoyi agrarnoyi akademiyi*, [On-line], available at: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/008.pdf

3. Kodenska, M. Y. (2006) "Integration as a factor of investment activation", *Economica APK*, vol. 6, pp. 24—31.

4. Kuts, L.L. (2012), "Forms and grades of vertical integration of enterprises", *Innovatsiyna ekonomika*, vol.5, p. 42—46.

5. Makarenko, P.M. (2011), "Integration as a factor of economical efficiency of agriculture", *Visnyk Poltavskoyi derzhavnoyi agrarnoyi akademiyi*, [On-line] available at: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3.../350_Contents.pdf

6. Malik, M.Y. Luzan, Y.Y. (2010), "Problem areas of developing the cooperation and integration in APK", *Economica APK*, vol. 3, pp. 3—14.

7. Moldavan, L.V. (2005), "To the question of integrating agriculture product producers, APK enterprises and their alliances into a cooperative structures", *Meat business*, vol. 2, pp. 68—69.

8. Nesterchuk, Y. (2009), "Vertical integration in the system of strategic aims of agrarian policy of Ukraine", *Actual issues of APK economics* (edited by Semenda, D. Zdorovtsov, O.), pp. 75—135, Sochinskyi, Uman, Ukraine

9. Parkhomets, M.K. (2007), "The ways of integration and cooperation developing in agrarian area of APK", *Tavriyskyi naukovi visnyk*, vol. 51, pp. 34—37.

10. Sava, A.P. (2009), "The issues of creating and developing the integration formations in agriculture and food complex", *Innovatsiyna ekonomika*, [On-line], available at: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2009_4/17.pdf (Accessed 5 December 2013)

11. Tirol, J. (2000), *Rynki i rynochyna vlast: teoriya organizatsiyi promyshlyennosti* [Markets and market power: theory of industrial organization], St. Petersburg, *Ekonicheskaya shkola*, Russia

12. Coase, R. (1937), "The Nature of the Firm", *Economica*, vol.4., pp. 386—405.

13. Gibbons, R. (2004), "Four Formal (izable) Theories of the Firm", MIT Department of Economics Working Paper 04-34, 16 September, 2004, 62 p.

14. Grossman, S. Hart, O. (1986) "The Costs and Benefits of Ownership: A Theory of Vertical and Lateral Integration", *Journal of Political Economy*, vol. 94, pp. 691—719.

15. Hart, O. Moore, J. (1990) "Property Rights and the Nature of the Firm", *Journal of Political Economy*, vol. 98, p. 1119—1158

16. Klein, B. Crawford, R. and A. Alchian. (1974) "Vertical Integration, Appropriable Rents, and the Competitive Contracting Process", *Journal of Law and Economics*, vol 21, pp. 297—326.

17. Peterson, C. Wysocki, A. and Harsh, S. (2001) "Strategic choice along the vertical coordination continuum", *International Food and Agribusiness Management Review*, vol.4, pp.149—166.

18. Williamson, O. (1971) "The Vertical Integration of Production: Market Failure Considerations", *American Economic Review*, vol.61, pp. 112—123.

19. Williamson, O. (1996) "The Mechanisms of Governance", New York: Oxford University Press, 448 p.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2013 р.

УДК 336.11:338.43

Р. М. Безус,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Дніпропетровський державний аграрний університет
А. В. Маніло,
студентка, Дніпропетровський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

R. Bezus,
Ph.D., Associate Professor, Dnipropetrovsk State Agrarian University, Ukraine
A. Manlio,
Dnipropetrovsk State Agrarian University, Ukraine

FEATURES BANK FINANCING FARMS

Розглянуто фактори, що визначають сучасний стан агропромислового комплексу України та особливості аграрного сектору, що впливають на кредитні відносини. Визначено роль банківського кредитування у розвитку аграрних підприємств, розглянуто види та умови надання кредитів. Запропоновано шляхи удосконалення кредитного забезпечення сільського господарства в умовах кризових явищ в економіці України.

The factors that determine the current state of the agro-industrial complex of Ukraine and features of the agricultural sector, affecting the credit relationship. The role of bank lending in the development of agricultural enterprises examined the types and terms of loans. Ways of improving credit support agriculture in terms of the economic crisis in Ukraine.

Ключові слова: аграрні підприємства, фінансування, кредитне забезпечення, банківське кредитування.

Key words: farmers, financing, collateral, bank lending.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сфера сільського господарства є особливою складовою господарського комплексу України. Сільське господарство — джерело сировинної бази, яке забезпечує розвиток переробної галузі держави та її продовольчу безпеку.

Рівень розвитку аграрної сфери, її виробнича структура безпосередньо визначають розвиток сільських територій, рівень життя значної частини населення України. Тому, ефективність фінансування аграрних підприємств є однією із ключових проблем розвитку економіки країни. Недостатність власних коштів для фінансування своєї діяльності у сільськогосподарських підприємствах обумовлює пошук додаткових зовнішніх джерел фінансування, найбільш доступними серед яких, на сьогодні, є кредити банків.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — встановлення особливостей банківського кредитування аграрних підприємств на сучасному етапі та визначення шляхів удосконалення кредитних відносин в умовах кризових явищ.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню теоретичних та практичних питань банківського кредитування аграрних підприємств приділяють значну увагу як вітчизняні науковці та практики, так і фахівці з державного управління. Зокрема значну увагу питанням кре-

дитування сільськогосподарських підприємств приділяють такі вчені як В.М. Алексійчук, І.М. Барановський, В.М. Гайдук, В.М. Геець, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, І.Г. Кириленко, І.І. Лукінов, П.М. Макаренко, Л.О. Мармоль, О.О. Непочатенко, П.Т. Саблук, В.Г. Ткаченко, Є.А. Фірсов, А.В. Чупис та багато інших.

Незважаючи на існуючі напрацьовані методики кредитування сільського господарства, визначені важелі управління ризиками фінансово-кредитних установ та механізми здешевлення банківських кредитів для сільгоспвиробників, ситуація, що склалася в агропромисловому комплексі, свідчить про те, що кредитування все ще не відіграє належної ролі у фінансуванні сільськогосподарських товаровиробників. Тому питання залишається відкритим та потребує подальшого вивчення й удосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Агропромисловий комплекс належить до базових, життєзабезпечуючих галузей, стан та ефективний розвиток яких безпосередньо впливає на функціонування всієї національної економіки. Історично Україна має потужний агропромисловий комплекс, який завжди забезпечував близько 90 % її продовольчих потреб.

Сучасний стан АПК визначають такі фактори: — відсутність обґрунтованої концепції реформування і розвитку аграрного сектору країни та недосконала законодавча база проведення аграрної реформи;

— значне відставання агропромислового виробництва від інших галузей народного господарства за рівнем фондоозброєння праці;

— застарілі технології виробництва та використання морально і фізично зношеної техніки, що призводить до значних втрат врожаю: галузь забезпечена технікою лише на 60 % від потреби, крім того, понад 80 % парку сільськогосподарської техніки вже відпрацювали свій амортизаційний строк, внаслідок чого близько 12—15 % зернових щорічно залишаються на полях;

— значні платежі в бюджет і особливо позабюджетні фонди призводять до скорочення прибутковості сільськогосподарських підприємств;

— зростання дебіторської заборгованості за реалізовану сільськогосподарську продукцію потребує вдосконалення системи розрахунків і додаткового фінансового забезпечення галузі;

— висока ризиковість галузі з відносно низьким рівнем прибутковості порівняно з іншими галузями економіки;

— уповільнена оборотність коштів на виробничій стадії у зв'язку з тривалим у часі технологічним процесом у землеробстві та тваринництві;

— відсутність відповідних механізмів регулювання аграрного ринку та підтримання цін на основні види сільськогосподарської продукції;

— відсутність дієвих механізмів захисту внутрішнього ринку та заходів щодо створення сприятливих умов для експорту сільськогосподарської продукції;

— поступове і нерівномірне нагромадження витрат, яке наприкінці виробничого циклу завершується поверненням коштів у формі виручки від реалізації продукції, тому сезонні витрати сільськогосподарським товаровиробникам доцільніше відшкодовувати за рахунок кредиту, ніж за рахунок власних коштів, бо останнє вимагає вилучення з обігу значних сум, розмір яких великою мірою визначається розміром закупівельних цін й одержаним прибутком;

— низький рівень інвестиційної привабливості.

Враховуючи ці та інші особливості, що впливають на розвиток галузі, сільськогосподарські товаровиробники не можуть забезпечити себе власними обіговими коштами у повному обсязі, у зв'язку з чим виникає потреба у залученні додаткових зовнішніх джерел фінансування, найбільш доступними серед яких, на сьогодні, є банківські кредити.

Стан кредитного забезпечення та структури кредитних вкладень у сільськогосподарські підприємства України на сьогоднішній день оцінюється критично. Світова економічна криза 2008—2009 років негативно вплинула на кредитні відносини в аграрному секторі економіки України. Зміни, що відбувалися в аграрній сфері, збіглися в часі з періодом глибокої економічної кризи всієї економіки України. Дефіцит бюджету, інфляція, підвищення кредитних ставок, неплатежі підприємств негативно вплинули на всі сфери агропромислового комплексу. До того ж, різке падіння цін на сільськогосподарську продукцію призвело до знач-

ного погіршення фінансового стану аграрних підприємств. Сільськогосподарські товаровиробники втратили канали збуту своєї продукції та придбання матеріально-технічних засобів. На результатах їх господарювання негативно позначилася низька купівельна спроможність населення. В результаті відбулося порушення обороту фінансових ресурсів сільського господарства за всіма основними напрямками: отримання виручки від реалізації виробленої продукції, залучення в галузь кредитів та інвестицій на комерційних засадах, отримання державної фінансової підтримки.

Нині на розвиток кредитних відносин банківських установ із сільськогосподарськими товаровиробниками, крім низької кредитоспроможності потенційних позичальників, негативно впливають такі фактори, як ресурсна база кредитора та стан розвитку вітчизняної банківської системи.

Статистика свідчить, що у розвинутих країнах 70% обігових коштів на розвиток аграрного сектору формується за рахунок банківського кредитування, в Україні ж ця частка становить лише 20%. Проблеми кредитного забезпечення аграрної галузі зумовлюють необхідність удосконалення кредитного механізму [1].

За офіційними даними, для належного інвестиційного забезпечення рівень щорічних вкладень у сільське господарство має становити біля 45 млрд грн., тоді як за останнє десятиріччя галузь щорічно недоотримує близько 23 млрд грн. [7]. В умовах відсутності кредитних ресурсів аграрний сектор приречений на знищення. Чинна нині структура кредитної системи частково відповідає фінансовим умовам сільськогосподарських підприємств, рівню розвитку їх економіки, не враховує усієї складності нагромаджених соціально-економічних проблем сільськогосподарських товаровиробників.

Досвід банківського кредитування підприємств аграрної галузі свідчить, що збитковість галузі, відсутність ліквідної застави, висока ймовірність неповернення кредитів та недосконалість законодавчих механізмів формують її низьку привабливість для банків. Значний ризик неповернення кредитів змушує банки встановлювати високу процентну ставку та різні підходи до відсоткових ставок за сільськогосподарськими кредитами.

Фіксована процентна ставка застосовується за згодою сторін (банку і позичальника) і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам. Плаваюча процентна ставка є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і при довгостроковому кредитуванні. У цих ситуаціях відповідно до кредитної угоди процентна ставка періодично переглядається і прив'язується, як правило, до облікової ставки центрального банку з урахуванням ситуації на кредитному ринку [3, с. 19].

Вітчизняна банківська система запроваджує прогресивні механізми кредитування сільськогосподарських підприємств. Однак незадовільний фінансовий стан багатьох підприємств, недостатнє забезпечення

кредиту, якого вимагають банки, недоступність фінансових послуг для малих і середніх підприємств, відсутність позитивної кредитної історії ускладнюють, а в окремих випадках унеможливають, отримання банківських кредитів. Діючий мораторій на іпотеку земель сільськогосподарського призначення уповільнює розвиток кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки [4, с. 30].

З метою стимулювання кредитування сільськогосподарства та в результаті посилення зусиль уряду щодо реформування аграрного сектору, у 2000 р. в Україні була впроваджена система пільгового кредитування АПК, відповідно до якої кредити надаються не безпосередньо сільгоспвиробникам, а банкам, що беруть участь у програмі кредитування АПК, з частковим погашенням кредитних ставок за рахунок коштів державного бюджету. Однак на сьогодні цей механізм є малоефективним і не дозволяє задовольнити всі потреби аграріїв.

Протягом останніх шести років обсяги кредитування сільськогосподарства збільшились у 2,8 рази, пільгових кредитів — у 8,6 рази. Підвищився рівень повернення кредитів аграрними підприємствами.

І хоча в Україні ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мають 177 банків, немає жодного спеціалізованого аграрного банку, в якому частка кредитів для сільськогосподарства у структурі кредитного портфеля становила б понад 50% [6].

Альтернативою банківського кредитування є кредити, надані кредитними спілками. Кредитні спілки пропонують сільгоспвиробникам більш спрощену процедуру оформлення кредиту, але вимагають вищі відсоткові ставки за кредитами.

За час незалежності України банківські установи набули певного досвіду в організації короткострокового кредитування сільськогосподарських підприємств. Проте для розширення сільгоспвиробництва, оновлення виробничих фондів і забезпечення сталого розвитку галузі необхідною умовою є довгострокове кредитування. За даними міністерства аграрної політики України, довгострокових кредитів потребує близько 53% сільськогосподарських підприємств. Ще близько 27% — середньострокових і лише 20% — короткострокових.

Динаміка банківського кредитування сільськогосподарства показує, що портфель довгострокових кредитів банків систематично нарощується. У 2010 році з загального обсягу залучених кредитів короткострокові склали 5,678 млрд грн., середньострокові — 4,256 млрд грн. і довгострокові — 2,102 млрд грн. [7]. Питома вага довгострокових кредитів у загальній сумі кредитів у 2011 році становила вже 26,7%.

У кризовий період забезпечення аграрного сектору кредитними ресурсами знизилося більш як у три рази — від 20,1 млрд грн. у 2008 році до 6,8 млрд грн. у 2009 році. Не зважаючи на те, що зростання обсягів кредитів для села у 2010—2011 роках відновилося, потреба аграрного сектору в кредитних ресурсах не задовольняється.

Зростання обсягів кредитування агроформувань в 2011 та 2012 роках свідчить про зростання довіри комерційних банків до сільськогосподарського виробника у вигляді надання йому кредитів та впровадження різноманітних кредитних програм саме для аграрного сектору економіки. Окрім того, позитивно на зростання обсягів кредитування вплинула часткова компенсація з державного бюджету процентних ставок за кредитами комерційних банків [6].

Але, не дивлячись на зазначене, обсяги розміщених ресурсів в сільському господарстві далеко не відповідають потребам галузі.

Досліджуючи досвід зарубіжних країн, варто зазначити, що найвищий рівень питомої ваги позичкових коштів в аграрному капіталі мають Англія і Німеччина — близько 50 %, Франція — понад 40 %, Італія та Бельгія — понад 30%. У країнах Європейського Союзу 40% господарств повністю залежать від залучення позичкових коштів і лише 25% фермерських господарств обходиться без банківських кредитів.

Необхідно відзначити, що у період кризи в економіці України слід виділити такі можливі шляхи удосконалення кредитних взаємовідносин банків та аграрних підприємств, а саме: 1) застосування відповідних заходів щодо стимулювання довгострокового кредитування банками суб'єктів підприємницької діяльності; 2) оптимізація процентної політики банку щодо встановлення диференційованих підходів до кредитування підприємств малого та середнього бізнесу; 3) удосконалення механізму зменшення або унеможливлення кредитних ризиків шляхом створення єдиної нормативної бази для визначення фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності позичальників, поліпшення умов забезпечення кредиту; 4) створення належної інфраструктури кредитного ринку та розробка відповідних правових документів щодо захисту прав кредиторів; 5) удосконалення юридичної основи реструктуризації заборгованості та відповідних економічних механізмів видозміни заборгованості; 6) удосконалення організаційної структури підрозділів банку та розмежування функцій у кредитному процесі. У той же час, однією з проблем реформування економіки та становлення банківської системи в цілому є досить висока ризиковість кредитних операцій [2, с. 38].

ВИСНОВКИ

Сільське господарство за всіх часів було і залишається основною продовольчою галуззю народного господарства, стан якої прямо пропорційно залежить від обсягів коштів, вкладених у її розвиток. Світова продовольча криза створює умови для розвитку аграрного виробництва в Україні і дає можливість реалізувати такі конкурентні переваги країни, як значні запаси чорнозему, вигідно розташовані сільськогосподарські угіддя, сприятливі природнокліматичні умови. Тому, державі слід приділяти особливу увагу розвитку сільського господарства та реалізовувати заходи щодо його стимулювання та підтримки.

Серед основних факторів економічного зростання сільського господарства України важливе місце належить кредитному забезпеченню. Нині, за умов обмеженості бюджетних коштів, інвестиційної непривабливості аграрного виробництва, кредити банків є єдиним реальним джерелом покриття потреби підприємств у кредитних ресурсах. За їх допомогою збалансовується потреба в капіталі з наявними в його розпорядженні власними коштами.

На сучасному етапі розвитку агропромислового комплексу України можна виділити такі шляхи покращення кредитного забезпечення сільського господарства:

- стимулювання інструментів кредитного забезпечення сільського господарства шляхом створення зон економічного розвитку, що забезпечить сприятливі умови для росту аграрного сектору. Для фінансово-кредитних установ, які забезпечують кредитування резидентів даних економічних зон, повинні бути розроблені програми пільгового оподаткування. Так, банки та страхові компанії, які здійснюють операції з кредитування сільського господарства, повинні частково звільнитися від оподаткування;

- формування системи спеціалізованих кредитних установ аграрної сфери. Кредитні установи повинні розробити спеціальні кредитні продукти, які б забезпечили та задовольнили потреби агровиробників в додаткових фінансових ресурсах;

- можливість створення механізму іпотечно-го кредитування, який би відповідав попиту агровиробників на довгострокові джерела фінансування для модернізації виробництва та потребам банківської системи в мобілізації довгострокових ресурсів, що забезпечить ефективне використання залучених фінансових ресурсів;

- розвиток кооперації в сільському господарстві. Сільськогосподарські кооперативи об'єднали б дрібних та невеликих виробників. Такі формування дали б можливість ефективно концентрувати зусилля не тільки у виробництві, переробці та реалізації продукції сільського господарства, а й у залученні капіталу та реалізації інвестиційних проєктів через розширення можливостей щодо гарантування повернення позик та оптимізації процесу використання засобів, залучених на засадах лізингу;

- удосконалення системи інституцій, щодо забезпечення лізингових відносин. Лізинг вигідний сільгоспвиробникам і виробникам техніки та переробним підприємствам, оскільки, одночасно є засобом розвитку виробництва, реалізації техніки, застосування досягнень науково-технічного прогресу;

- формування чіткої визначеності в сфері земельних відносин. Відсутність вільного обігу землі, нестабільність законодавчих та політичних умов призводить до суттєвого зниження реальної ціни на землі сільськогосподарського призначення, а, отже, і вартості застави під кредит. Усе це ускладнює відносини комерційних банків та аграрних підприємств з питанням надання кредитів під заставу землі;

— гарантування рівнодоступності державної підтримки, адже відомо, що доступ до окремих програм мають не всі товаровиробники: дрібні підприємства, фермерські господарства, індивідуальні виробники, як правило, обмежені в такому фінансуванні. Реальна державна підтримка найбільш доступна для великих сільськогосподарських виробників.

Література:

1. Борецько І.П. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / І.П. Борецько // Економіка АПК. — 2009. — № 1. — С. 89—97.
2. Геєць М.В. Актуальні проблеми та удосконалення кредитних відносин банківських установ з підприємствами / М.В. Геєць // Економіка та держава. — 2006. — № 6. — С. 37—38.
3. Глущенко С.В. Регулювання кредитних ринків в умовах кризових явищ: європейська та українська практика / С.В. Глущенко // Наукові записки. — 2009. — Т. 9. — С. 18—22.
4. Калашникова Т.В. Стан і тенденції розвитку кредитного забезпечення аграрної галузі України / Т.В. Калашникова // Фінанси України. — 2010. — № 10. — С. 29—37.
5. Мироненко В.П. Напрями кредитування сільськогосподарських товаровиробників комерційними банками / В.П. Мироненко // Вісник ЖДТУ. — 2010. — № 2 (52). — С. 240—245.
6. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
7. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>

References:

1. Boreyko, I.P. (2009), "Lending to farm as an effective source of investment", Economy APC, vol. 1, pp. 89—97.
 2. Heyets, M.V. (2006), "Current problems and improve the credit relationship banking institutions with enterprises", Ekonomika ta derzhava, vol. 6, pp. 37—38.
 3. Gluschenko, S. (2009), "The regulation of credit markets in crisis: European and Ukrainian practice", Naukovi zapysky, vol. 94, pp. 18—22.
 4. Kalashnikov, T.V. (2010), "Status and trends of the credit support of the agricultural sector of Ukraine", Financy Ukrainy, vol. 10, pp. 29—37.
 5. Myronenko, V.P. (2010), "Directions loans to agricultural producers by commercial banks", Bulletin ZSTU, vol. 2, pp. 240—245.
 6. Official site of the National Bank of Ukraine (2012), available at: <http://www.bank.gov.ua>
 7. The official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of (2012), available at: <http://www.minagro.gov.ua>
- Стаття надійшла до редакції 21.11.2013 р.

УДК 338.512:631.11(477.73)

В. П. Клочан,
к. е. н., доцент, завідувач кафедру, економічного аналізу і аудиту,
Миколаївський національний аграрний університет
В. О. Гуменюк,
магістр обліково-фінансового факультету,
Миколаївський національний аграрний університет

НАПРЯМИ І ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

V. Klochan,
Ph.D., assistant professor, Head of Economic Analysis and Audit
V. Gumeniuk,
Master of Accounting and Finance Department Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv

DIRECTION AND FEATURES OF COST MANAGEMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Розглянуто сутність і особливості формування витрат сільськогосподарських підприємств. Представлено особливості управління витратами сільськогосподарських підприємств. Проведено аналіз витрат на сільськогосподарських підприємствах і обґрунтовано напрями щодо удосконалення управління витратами на підприємствах.

The essence and peculiarities of the formation expenses of farms. Presented specifics of cost management of agricultural enterprises. The analysis of the costs of farms and reasonable directions of improving cost management in enterprises.

Ключові слова: витрати, управління витратами, принципи управління витратами, доходи, прибуток.

Key words: costs, cost management, principles of cost management, income, profit.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Основною метою діяльності підприємства є отримання відповідних економічних переваг. Реальні можливості реалізації цієї мети в багатьох випадках обмежені високими витратами виробництва і недостатнім попитом на продукцію, переважно через її перевиробництво. Отримання найбільшого ефекту з найменшими витратами, економія трудових, а також матеріальних і фінансових ресурсів залежать від того, які управлінські рішення приймаються з метою оптимізації витрат.

Саме тому існує необхідність у розробці і впровадженні дієвих методів управління витратами з урахуванням галузевих особливостей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Теоретичні та методологічні аспекти аналізу, формування витрат, виявлення напрямів що-

до управління представлено у роботах І.А. Басманова, П.С. Безруких, Є.А. Бельтюкова, О.С. Бородкіна, Ф.Ф. Бутинця, М.П. Войнаренка, В.М. Гальперіна, С.Ф. Голова, М.Г. Грещака, Т.П. Карпової, Г.В. Козаченко, В.В. Лук'янової, В.М. Нижника, П.П. Новіченка, О.О. Орлова, В.Ф. Палія, В.М. Панасюка, Г.О. Партина, Є.Г. Рясних, Я.В. Соколова, С.А. Стукова, В.І. Ткача, М.В. Ткача, А.В. Череп, М.Г. Чумаченка, А.Д. Шеремета та ін. Серед найбільш фундаментальних зарубіжних досліджень з цієї проблеми варто відзначити праці А. Алчіана, К. Друрі, В. Говіндараджана, Р. Манна, Е. Майєра, Дж. Сігела, Дж. Фостера, Ч. Хорнгрена, Дж. Шанка, Дж. Шима.

Але, незважаючи на підвищену увагу з боку науковців, деякі аспекти потребують деталізації у вивченні і узагальненні і з урахуванням галузевих особливостей сільськогосподарських підприємств.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування сутності і складових, напрямів вдосконалення управління з метою оптимізації витрат основного виду діяльності, реалізацію дієвих механізмів управління ними.

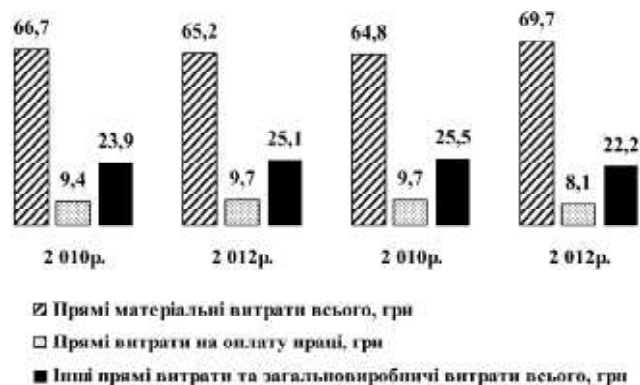

Рис. 1. Структура собівартості основних видів продукції рослинництва на підприємствах Первомайського району

Джерело: розроблено автором з використанням статистичної інформації.

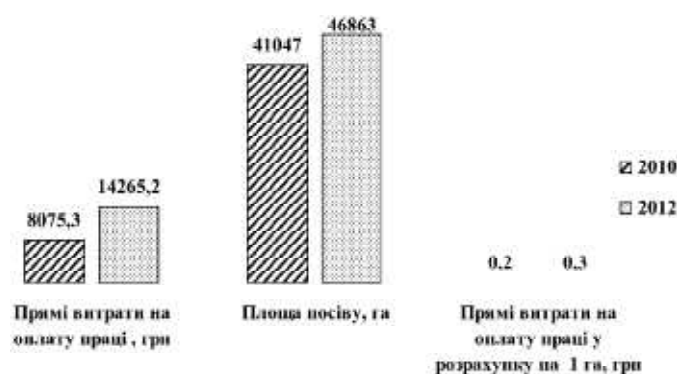

Рис. 2. Вплив факторів на рівень прямих витрат на оплату праці у розрахунку на одиниці площі зернових та зернобобових на підприємствах Первомайського району

Джерело: розраховано автором з використанням статистичної інформації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

За результатами опрацьованих нами літературних джерел виявлено, що управління витратами — це складний багатоаспектний та динамічний процес, що включає управлінські дії, метою яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства [1, с. 5].

У процесі господарської діяльності сільськогосподарські підприємства здійснюють різного роду витрати. Витрати на виробництво продукції рослинництва неоднорідні і розподіляються за економічним значенням і характером участі у виробничому процесі, за якісним складом, за способом включення в собівартість. Правильний розподіл виробничих витрат має істотне значення у плануванні і обчисленні собівартості.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються прямі матеріальні витрати,

прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальновиробничі витрати.

За сучасних умов управління витратами на підприємстві передбачає виконання усіх функцій управління, тобто функції повинні реалізовуватись через елементи управлінського процесу: прогнозування, планування, нормування, організація, калькулювання, мотивація та стимулювання, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат.

Для детального дослідження та аналізу впливу різних чинників на витрати необхідне створення уніфікованої системи управління витратами, яка забезпечить успішне функціонування підприємства на ринку, виробництво конкурентоспроможної продукції та наявність прибутку.

Саме тому проаналізуємо склад та структуру собівартості основних видів продукції рослинництва на підприємствах Первомайського району (рис. 1).

У 2010—2012 роках найбільшу питому вагу займають прямі матеріальні витрати як при виробництві зернових у 2010 та 2012 році, так і соняшнику, а найменшу — прямі витрати на оплату праці.

Структура витрат підприємства на виробництво сільськогосподарської продукції відображає ефективність використання трудових, матеріальних та фінансових ресурсів, відображає якісні зміни у діяльності підприємства. Для того, щоб детальніше оцінити причини відхилення витрат на оплату праці необхідно розглянути вплив зміни прямих витрат у розрахунку на одиницю площі. Графічно представимо зміни на рисунку 2.

Отже, рівень прямих витрат на оплату праці у розрахунку на 1 га у 2012 році мала тенденцію до збільшення на 0,1 грн. порівняно із 2010 роком, на підвищення результативного показника вплинуло збільшення площі посіву на 5816 га і зростання загального розміру прямих витрат на оплату праці на 6189,9 грн.

Проведений аналіз витрат на виробництво продукції рослинництва дав можливість визначити основні фактори, які вплинули на зміну собівартості продукції. Переважаючим є вплив зростання рівня прямих витрат на оплату праці у розрахунку на одиницю площі зернових та зернобобових за рахунок збільшення площі посіву у 2012 році порівняно з 2010 роком на 5816 га та прямих витрат на оплату праці на 6189,9 грн.

У контексті проведеної нами оцінки виявлено, що управління витратами потрібно розглядати як комплексну систему, що забезпечує розробку відповідних управлінських рішень,

оскільки всі рішення щодо ефективного використання ресурсів взаємопов'язані і впливають на кінцеві результати діяльності [2, с. 145].

За результатами опрацювання літературних джерел виявлено, що система управління витратами — це сукупність взаємопов'язаних елементів, методів і механізмів, що діють у межах функціональних обов'язків і утворюють певну цілісність, за допомогою яких узагальнюються процеси постачання, використання ресурсів, вирішуються чітко поставлені цілі, реалізуються тактичні і стратегічні плани. Метою цієї системи є надання управлінцям контролю і прогнозування витрат, вибір найефективніших напрямів розвитку підприємства, прийняття оперативних управлінських рішень [3, с. 76].

Формування витрат здійснюється у системі управлінського обліку. Витрати збираються за окремими об'єктами: видами продукції, робіт, послуг, технологічними процесами та їх частинами тощо. Витрати в системі обліку для потреб управління збираються за калькуляційними статтями по мірі зменшення активів та зростання зобов'язань [4, с. 416].

Отже, управління витратами необхідно планувати ще на початковій стадії для кожного підприємства з урахуванням особливостей організації виробництва і праці, галузевих особливостей, рівня матеріально-технічного забезпечення тощо.

Хоча Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Хлап'юнов Л.Ю., Макухін Г.А. у своїй монографії виділили загальною метою управління витратами не їх мінімізацію, а "ефективніше використання ресурсів підприємства, їхню економію та максимізацію віддачі" на усіх етапах діяльності підприємства [5, с. 46].

Ефективність функціонування підприємства залежить від дієвого використання усіх видів ресурсів, що зумовлює необхідність переходу до єдиної системи управління витратами. Обґрунтування напрямів зниження витрат виробництва є важливим, оскільки витрати є внутрішнім чинником функціонування підприємства, а від величини виробництва залежить рівень віддачі вкладених коштів і ефективність господарювання [6, с. 187].

ВИСНОВКИ

Прибуток підприємства завжди залежить від величини витрат, саме тому ефективне управління витратами є надзвичайно важливим, адже передбачає оптимізацію витрат. Систему управління витратами потрібно впроваджувати на комплексній основі, забезпечуючи взаємозалежне вирішення поставлених завдань за допомогою розроблення чіткої системи управління процесом зниження собівартості, пошуків напрямів щодо

удосконалення окремих функцій управління для досягнення найкращих результатів діяльності.

Таким чином, проведений нами аналіз управління витратами свідчить, що з метою оптимізації витрат та ефективності господарювання підприємств необхідно створювати індивідуальну систему управління витратами з урахуванням галузевих особливостей, організаційної структури, рівня ресурсного забезпечення, технічних і технологічних особливостей.

Література:

1. Давидович І.Є. Управління витратами: [навч. посібн.] / І.Є. Давидович. — Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. — Тернопіль: Вид-во "Економічна думка", 2004. — 228 с.

2. Градов А.П. Управленческий и производственный учет / А.П. Градов. — М.: Изд-во ЮНИТИ, 2003. — 346 с.

3. Партин Г.О. Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій: [монографія]. — К.: Вид-во УБС НБУ, 2008. — 219 с.

4. Нашкєрська В.Г. Фінансовий облік / В.Г. Нашкєрська. — К.: Кондор, 2005. — 387 с.

5. Козаченко Г.В. Управління затратами підприємства / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, Л.Ю. Хлап'юнов, Г.А. Макухін: [монографія]. — Київ: Лібра, 2007 — 320 с.

6. Голубовський Л. Аналіз сучасних методів управління витратами // Л. Голубовський // Галицький економічний вісник. — 2010. — № 1(26). — С. 187—192.

References:

1. Davidovich, I.E. (2004), *Upravlinnia vitratami* [Cost management], 2nd ed, Ekonomichna dumka, Ternopil', Ukraine.

2. Gradov, A.P. (2003), *Upravlencheskiy i proizvodstvenniy uchet* [Management and production accounting], UNITY, Moscow, Ukraine.

3. Partin, G.O. (2008), *Upravlinnya vitratami pidpriemstva: konceptual'ni zasadi, metodi ta instrumentariy* [Cost management company: conceptual principles, methods and tools], UBS NBU, Kyiv, Ukraine.

4. Nashkers'ka, V.G. (2005), *Finansoviy oblik* [Financial Accounting], Kondor, Kyiv, Ukraine.

5. Kozachenko, G.V. Pogorelov, Yu.S., Hlapionov, L.Yu. and Makuhin, G.A., (2007), *Upravlinnya zatratami pidpriemstva* [Management costs businesses], Libra, Kyiv, Ukraine.

6. Golubovskii, L. (2010), "Analysis of modern management costs", *Ekonomichniy visnik*, vol. 1, no. 26, pp. 187—192.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2013 р.

УДК 658.14/.17(047.32)

А. В. Бурковська,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Миколаївський національний аграрний університет
В. Г. Горошко,
магістр обліково-фінансового факультету,
Миколаївський національний аграрний університет

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ: ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ТА НАЦІОНАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ В УКРАЇНІ

A. Burkovskaya,
Candidate of Economic Sciences, associate Professor,
Department of finances and credit, Mykolayiv national agrarian University
V. Horoshko,
master of Accounting Finance Department, Mykolayiv national agrarian University

STATEMENT OF FINANCIAL PERFORMANCE: PECULIARITIES OF PREPARATION FOR THE INTERNATIONAL AND NATIONAL STANDARDS IN UKRAINE

Розглянуто сучасну практику складання та подання Звіту про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) підприємства в Україні відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності та Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності". Проведено порівняльний аналіз складання Звіту про фінансові результати за міжнародними та національними стандартами.

Reviewed current practice of preparation and submission of the Report on financial results (income statement) enterprises in Ukraine in accordance with international financial reporting standards and the National Provisions (Standard) 1 "General requirements for financial reporting". A comparative analysis Report on the financial results according to international and national standards. Identified methodological differences that exist regarding the drawing up of the Report on financial results under international financial reporting standards and National provisions (standards) of accounting 1 "General requirements for financial reporting". Analyze which countries are necessarily income statement. The expediency of use of International financial reporting standards (IFRS) in Ukraine.

Ключові слова: звіт про фінансові результати, фінансові результати, доходи, витрати, прибуток, міжнародні стандарти фінансової звітності, положення (стандарт) бухгалтерського обліку.

Key words: report on financial results, financial results, revenues, expenses, profit, international financial reporting standards, provision (standard) of accounting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Діяльність підприємств в Україні, як і у всьому світі, пов'язана з одержанням фінансових результатів. Усе більше вітчизняних підприємств для залучення інвестицій стикаються з необхідністю представляти фінансові результати своєї діяльності згідно з міжна-

родними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). Адаптація застосування міжнародних стандартів на підприємстві забезпечує прозорість фінансової звітності, показує правдивість фінансового становища і результатів діяльності компанії.

На теперішній час питання переходу українських компаній на Міжнародні стандарти фінансової звітності набуло надзвичайної актуальності. Вже сьогодні Міністерство фінансів

поступово вносить зміни до національних стандартів, наближаючи їх до міжнародних. Це обумовлено визнанням МСФЗ як одного з головних інструментів, що гарантує надання прозорої й уніфікованої інформації про фінансовий стан компанії для широкого кола учасників ринку, у тому числі й закордонних.

Використання МСФЗ для подання звітності є необхідною процедурою при виході на міжнародні ринки, дозволяючи таким чином розширити коло потенційних інвесторів.

Впровадження МСФЗ дозволяє вдосконалювати внутрішню систему управління підприємством за рахунок використання єдиних методик обліку з метою управління господарською діяльністю, а також підвищити конкурентоспроможність підприємства за рахунок забезпечення надійною та прозорою інформацією зацікавлених користувачів.

Звіт про фінансові результати є складовою фінансової звітності та головним джерелом інформації про результати господарсько-фінансової діяльності підприємства за звітний період. Ця форма звітності дає можливість оцінити успішність діяльності підприємства, а також визначити за рахунок яких джерел здійснюється фінансування підприємства.

Однак не дивлячись на те, що міжнародні стандарти фінансової звітності служили основою для створення національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, на даний час існують розбіжності між НП(С)БО та МСФЗ.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблемі розкриття теоретичних та практичних аспектів щодо формування фінансових результатів та складання фінансової звітності різних країн присвячено досить багато праць вітчизняних вчених. Серед найбільш відомих науковців можна виділити таких: О.М. Брадул [1, с. 260—263], С.Б. Шипіна [1, с. 260—263], Я.В. Лебедзевич [2, с. 111—117], А.В. Гуцаленко [3, с. 105—110] тощо.

Найбільш вагомий внесок у формування відомостей про фінансову звітність зарубіжних країн зробили такі вітчизняні науковці, як С.Ф. Голов [4, с. 840—843], М.В. Патарідзе-Вишинська [5, с. 310—312], Р.В. Скалюк [6, с. 18—24].

Зазначені автори розглядали зарубіжний досвід формування фінансових результатів у фінансовій звітності з різних аспектів. Так, наприклад, А.В. Гуцаленко [3, с.105—110] приділяв більшу увагу реформуванню вітчизняної звітності відповідно до міжнародних стандартів, М.В. Патарідзе-Вишинська [5, с. 310—312] акцентувала увагу на розбіжності їх визначення у вітчизняній та зарубіжній практиці, а С.Б. Шипіна та О.М. Брадул [1, с. 260—263] висвітлювали у своїх працях проблеми теоретичного обґрунтування фінансової звітності.

Але, незважаючи на підвищену увагу з боку науковців, деякі аспекти зарубіжного досвіду формування фінансової звітності є недостатньо розкритими у вітчизняній літературі, а тому потребують подальшого вивчення та узагальнення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою статті є визначення особливостей складання та подання Звіту про фінансові результати підприємства відповідно до МСФЗ та НП(С)БО, а також проведення порівняльного аналізу національних і міжнародних стандартів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У сучасних умовах фінансова звітність є основним джерелом інформації для широкого кола осіб. У зв'язку з чим вона повинна бути достовірною і дозволяти кваліфікованому користувачеві робити на її основі правильні висновки про фінансовий стан і результати діяльності організації та приймати відповідні обґрунтовані рішення.

Міжнародні стандарти фінансової звітності — це набір документів, що регламентують правила складання фінансової звітності, необхідної зовнішнім користувачам для прийняття ними економічних рішень відносно підприємства.

Міжнародні стандарти фінансової звітності почали розроблятися відповідно потребами транснаціональних корпорацій. Стандарти застосовувалися на підприємствах і у фінансових установах різних країн, що мають неоднаковий рівень економічного розвитку та свої національні, часто вікові традиції. Маючи дочірні підприємства, філії та представництва на території декількох держав, такі корпорації зіткнулися з істотними відмінностями у порядку ведення бухгалтерського обліку, податковому законодавстві, оцінці засобів в балансі та інше. Все це ускладнювало визначення фінансових

Таблиця 1. Порівняння національного та міжнародного стандартів з регулювання порядку складання Звіту про фінансові результати

Ознаки	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів»
Визнання статей та їх відображення у Звіті	Визначається порядок оцінки, визнання, відображення в Звіті доходів, витрат, розподілу витрат за періодами. Встановлено форму та порядок заповнення статей Звіту	Порядок визнання доходів і витрат не передбачено, заборонено згортати статті доходів та витрат (за виключенням випадків, передбачених МСФЗ). Визначено, що Звіт про прибутки та збитки має містити певні рядки. Чіткі вказівки щодо заповнення Звіту відсутні
Відображення витрат	Розділ I містить інформацію про втрати за видами діяльності (наприклад, витрати на збут, адміністративні витрати), у Розділі II «Елементи операційних витрат» відображаються витрати за елементами	Передбачено два варіанти представлення витрат у Звіті (за елементами або за видами діяльності), а також подання аналізу витрат. Вимагається надання пояснення щодо невідповідності суми витрат за елементами та суми витрат за видами діяльності
Розрахунок показників прибутковості акцій	Передбачено розділ III Звіту «Розрахунок показників прибутковості акцій», порядок розрахунку показників чистого прибутку на одну просту акцію визначається відповідно до НП(С)БО 24 «Прибуток на акцію»	Визначено, що підприємство має розкривати або у Звіті про прибутки та збитки, або у Примітках до фінансової звітності суму дивідендів на акцію, оголошену за період, який охоплює фінансова звітність

Джерело: за даними [8].

результатів діяльності та складання зведених річних звітів по корпорації в цілому. Неспівмірність звітних даних і недостатня прозорість звітів не давали можливості виявити справжнє фінансове становище партнерів по бізнесу в різних країнах, що призводило до великих витрат.

Поштовхом до впровадження МСФЗ в Україні стало прийняття Кабінетом Міністрів України "Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів" [7]. Це впровадження викликане тим, що українські стандарти не відповідали повною мірою потребам сучасних користувачів фінансової звітності — інвесторів, акціонерів, фінансових інститутів. Це пов'язано з тим, що історично українські стандарти формувалися з врахуванням інтересів одного єдиного користувача — держави. Вітчизняна облікова система повністю відповідала моделі функціонування планової економіки і була достатньо ефективною в тих умовах, але не пристосована для відображення господарських фактів у нових економічних умовах. Фінансова звітність, складена згідно з МСФЗ, відповідає інтересам ринкової економіки та великому колу користувачів.

Таким чином, МСФЗ сьогодні — це об'єктивна реальність, єдиний підхід до ведення бухгалтерського обліку в усьому світі, що має ве-

лике практичне значення для складання фінансової звітності.

Незважаючи на те, що національні стандарти ґрунтуються на міжнародних стандартах фінансової звітності, вони не тотожні. Зміни, внесені до чинних міжнародних стандартів, поглибили існуючі розбіжності.

Відповідно до вимог чинного законодавства в Україні існує регламентована форма Звіту про фінансові результати, в той час, як облікова практика зарубіжних країн свідчить, що у більшості із них не існує стандартної форми Звіту про прибутки та збитки.

Для більш детального ознайомлення МСФЗ було проведено порівняльний аналіз щодо форми та змісту Звіту про фінансові результати відповідно до МСФЗ та НП(С)БО (таблиця 1).

Незважаючи на ідентичність показників, що формуються в звіті про прибутки та збитки в вітчизняних та зарубіжних організаціях, між ними існують методологічні розбіжності в побудові інформації. Так, в Україні організації формують виручку від продажу товарів, продукції, робіт, послуг (за мінусом ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів) на основі надходжень, пов'язаних з виконанням робіт і наданням послуг, здійсненням господарських операцій. Ці надходження є доходами від звичайних видів діяльності, визнаних організацією в бухгалтерському обліку відповідно до умов,

визначених для її визнання, і в сумі, обчисленої в грошовому вираженні, включаючи умови договорів з продажу продукції, товарів, виконання робіт, надання послуг з урахуванням знижок, сумових різниць, змін умов договору, розрахунків негрошовими засобами. Чистий обсяг продажів за кордоном (зокрема в США) розраховується додатком до валової виручки від реалізації продукції величини представлених постачальниками знижок і вирахуванням вартості продукції, повернутої покупцями, і сум знижок, наданих покупцям [8].

Ще однією відмінністю між Звітами виступають статті, інші доходи і витрати, які в зарубіжній практиці мають назву: "Випадкові прибутки/збитки". Такі доходи і витрати (прибутки і збитки) за допомогою приєднання їх до прибутків (збитків) від продажу (в Україні) або до прибутку від операційної діяльності (за кордоном) формують показник "Прибуток до оподаткування" (назва його ідентична).

Міжнародним стандартом, який регулює визначення прибутку (збитку) за період, є МСФЗ 8 "Чистий прибуток або збиток за період, суттєві помилки та зміни в обліковій політиці". Метою цього стандарту є визначення класифікації, розкриття інформації та облікового підходу до певних статей звіт про прибутки та збитки з тим, щоб усі підприємства склали і подавали звіти про прибутки та збитки на послідовній основі. Це сприяє зіставності як фінансових звітів підприємства за попередні періоди, так зіставності з фінансовими звітами інших підприємств. Що ж стосується вітчизняного обліку, то Національні положення бухгалтерського обліку не містять основи, які б регламентувало порядок обліку прибутку (збитку).

Крім того, МСБО 1 "Подання фінансових звітів" передбачає необхідність розкриття у Звіті про прибутки та збитки або у Пояснювальних примітках до фінансової звітності інформації про суму дивідендів на акцію, оголошену чи запропоновану за період, який охоплюють фінансові звіти.

У вітчизняній звітності це не вимагається, але слід відображати інформацію щодо коригування прибутку відповідно до особливостей облікової політики організації та приводити дану інформацію у вигляді довідки до фінансової звітності в частині зміни облікової політики, зміни облікових оцінок і виправлення помилок.

На сьогодні великої актуальності набули дослідження формування та розкриття інформації про фінансові результати діяльності

суб'єктів господарювання і в зарубіжних країнах.

Аналіз зарубіжної практики складання Звіту про прибутки і збитки показав, що даний Звіт є обов'язковою формою фінансової звітності в таких країнах, як Великобританія, Італія, Естонія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Росія, США, Франція, Швейцарія, Азербайджан, Ізраїль, Китай [1, с. 260—263].

Розглядаючи питання вивчення зарубіжного досвіду при складанні та поданні інформації стосовно фінансових результатів діяльності підприємств і надалі залишатиметься вивченим неповністю та досить актуальним, бо позитивний фінансовий результат є основною метою підприємницької діяльності і мірилом її ефективності, основним джерелом формування фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його розвиток, а також носієм захисної функції підприємства від загрози банкрутства.

Слід зазначити, що фінансовий результат є одним з найважливіших показників, який узагальнює всі результати господарської діяльності та який характеризує ефективність діяльності суб'єкта господарювання. У фінансових результатах знаходять пряме відображення всі аспекти діяльності підприємства: рівень використання виробничих засобів, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів; особливості технології та організації виробництва; собівартість реалізованої продукції та її якість; обсяг реалізації, реалізаційні ціни; продуктивність праці; державне регулювання розвитку галузі тощо.

Важко переоцінити значення звіту про фінансові результати та порядок розкриття в ньому фінансової інформації про доходи та витрати суб'єкта господарювання, на основі чого прогнозуються показники фінансово-господарської діяльності. Особливої значимості набуває механізм розкриття інформації у розрізі доходів, витрат та фінансових результатів з метою обґрунтування об'єктивних та раціональних управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію фінансових результатів у майбутньому. При чому основними напрямками використання інформації Звіту про фінансові результати є прогнозування та аналіз показників прибутковості, ділової активності, структури доходів та витрат за видами діяльності.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Ведення бухгалтерського обліку з достатнім рівнем автоматизації облікової системи

у підприємств не повинен викликати труднощів при переході на МСФЗ. Звітність, що відповідає принципам МСФЗ, забезпечує повноту і достовірність інформації про діяльність підприємства, дозволяючи тим самим оцінити і проаналізувати його привабливість з погляду інвесторів і кредиторів. Тому застосування МСФЗ українськими підприємствами значною мірою сприятиме завоюванню нашою країною лідируючих позицій на міжнародному ринку капіталу. Україна за своїм інтелектуальним потенціалом, за своїми природними та людськими ресурсами цілком може стати однією з провідних промислово розвинених європейських країн.

На цьому етапі вже проведена велика робота з побудови якісної системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності. І нинішній етап впровадження міжнародних стандартів заклав тільки фундамент нової системи.

Підприємства, які постійно складають фінансову звітність за МСФЗ, можуть сміливо переходити на міжнародні стандарти не тільки в підготовці звітності, а й у веденні бухгалтерського обліку, що мінімізує трудові витрати на ведення паралельного обліку або трансформації звітності.

Література:

1. Брадул О.М. Звіт про фінансові результати: значення та місце в системі фінансової звітності суб'єктів господарювання / О.М. Брадул, С.Б. Шипіна // Вісник КТУ. — 2011. — № 28. — 260—263 с.
2. Лебедзевич Я.В. Проблеми обліку використання прибутку та відображення в фінансовій звітності / Я.В. Лебедзевич // Вісник ЖДТУ. — 2004. — № 2. — 111—117 с.
3. Гуцаленко Л.В. Концепції визначення фінансового результату в міжнародній обліковій практиці / Л.В. Гуцаленко // Інноваційна економіка. — 2010. — № 18. — 105—110 с.
4. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарії: практ. посіб. / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. — К.: Лібра, 2001. — 840 с.
5. Патарідзе-Вишинська М.В. Визначення та облік фінансового результату: вітчизняний і зарубіжний досвід / М.В. Патарідзе-Вишинська // Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання. — 2010. — № 2 (4) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10pmvvzd.pdf

6. Скалюк Р.В. Концепції фінансового результату діяльності промислового підприємства: міжнародна практика та вітчизняні реалії / Р.В. Скалюк // Галицький економічний вісник. — 2010. — № 3 (28). — 18 с.

7. Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів: Постанова КМУ від 28 жовтня 1998 р. № 1706 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP981706.html

8. Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах [підруч. для студ. вищ. навч. закладів] / О.М. Губачова, С.І. Мельник. — К: Центр учбової літератури, 2008. — 430 с.

References:

1. Bradul, O.M. and Shipina, S.B. (2011), "Financial results report: the meaning and place in the system of financial reporting entities", Herald KTU, vol. 28, pp. 260—263.
 2. Lebedzevich, Y.V. (2004), "Problems the accounting of use income and reflection in financial accounting", Herald ZHDTU, vol. 2, pp. 111—117.
 3. Gutsalenko, L.V. (2010), "The concepts of the definition of financial effect in international account practice", Innovation economics, vol. 18, pp. 105—110.
 4. Golov, S.F. and Kostyuchenko, V. M. (2001), Bukhhalters'kyj oblik za mizhnarodnymy standartamy: pryklady ta komentarii [Accounting according to international standards: examples and comments], Libra, Kyiv, Ukraine.
 5. Pataridze-Bishinska, M.V. (2010), "Definition and the accounting of financial effect: home and foreign experience", Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii, [Online], vol. 2, available at: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10rmvvzd.pdf (Accessed 20 September 2013).
 6. Skaliuk, R.V. (2010), "The concepts of financial effect the activity of industrial enterprise: international practice and home realities", Galitsky economic Bulletin, vol. 3, p. 18.
 7. Cabinet of Ministers of Ukraine (1998), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Program of reforming the system of accounting based on the international standards, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP981706.html (Accessed 20 September 2013).
 8. Gubachova, O.M. and Melnik, S.I. (2008), Oblik u zarubizhnykh krainakh [Accounting in foreign countries], The center of educational literature, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 25.11.2013 р.*

УДК 330.3

М. М. Гусейнов,

к. э. н, доцент, докторант, Азербайджанский Университет Кооперации, г. Баку

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В АПК АЗЕРБАЙДЖАНА

M. Guseynov,

PhD, associate professor, Azerbaijan Cooperation University, Baku city

CURRENT TRENDS OF INNOVATIVE PROCESS IN AGRARIAN AND INDUSTRIAL COMPLEX OF AZERBAIJAN

В статье говорится об основных направлениях инновационного процесса в аграрном секторе Азербайджанской Республики. Автор проводит оценку социально-экономической ситуации в сельском хозяйстве и аграрно-промышленном комплексе последних лет, дает анализ научного потенциала аграрной науки, а также уровня риска инновационных процессов в аграрном секторе. Здесь также затрагивается реформирование хозяйственной системы аграрного сектора Азербайджана и отдельных ее отраслей с учетом конкретных требований к процессу инновационного развития. Проведенный в статье анализ социально-экономической ситуации в сельском хозяйстве, в течение которых проводилась аграрная реформа в нашей стране, дал возможность оценить применяемые технологии, породы скота и сорта растений, эффективность методов и форм организации производства и управления. В заключении автор приводит общие выводы по результатам исследования.

In article it is spoken about the main directions of innovative process in agrarian sector of the Azerbaijan Republic. The author carries out an assessment of a social and economic situation in agriculture and an agrarian and industrial complex of the last years, gives the analysis of scientific potential of agrarian science, and also a risk level of innovative processes in agrarian sector. Reforming of economic system of agrarian sector of Azerbaijan and its separate branches taking into account concrete requirements to process of innovative development is here too affected. The analysis of a social and economic situation carried out in article in agriculture during which the agrarian reform in our country was carried out, gave the chance to estimate applied technologies, breeds of cattle and a grade of plants, efficiency of methods and forms of the organization of production and management. The author provides the general conclusions in the conclusion by results of research.

Ключевые слова: инновации, аграрный сектор, аграрно-промышленный комплекс, научно-технический прогресс, риски, кадры.

Key words: innovations, agrarian sector, agrarian and industrial complex, scientific and technical progress, risks, personnel.

В настоящее время существенно увеличивается роль инновационной деятельности, в основе которой лежат нововведения и инновации, гарантирующие переход потенциального научно-технического прогресса в реальный, отраженный в новых технологиях, продуктах и усовершенствованиях организационно-производственных систем.

Основной целью научно-технической деятельности в отраслях национальной экономики, в том числе и в аграрном производстве, является постоянное технико-технологическое, социально-экономическое обновление на основе достижений, науки, новой техники и прогрессивных технологий, формирование условий для научно-технического прогресса, с целью повышения эффективности производства.

Относительно разных отраслей национальной экономики суть научно-технического развития на базе инновационного подхода, в том числе к аграрным отраслям не имеет принципиальных различий.

Реформирование хозяйственной системы аграрного сектора Азербайджана и отдельных ее отраслей предъявляет определенные требования к процессу инновационного развития, так как процедуры возникновения новой технологии или продукта в условиях прежней централизованной системы и современной рыночной экономики существенно различаются, и, следовательно, должны быть изменены при переходе от одного образа жизни к другому.

Наблюдается изменение значимости факторов, формирующих в товаре ценность в глазах потребителей, от количественных (цена, технология, объем производства) к качественным (эмоциональная потребность в брэнде, его эмоциональное обоснование, симпатия, общественное признание, принципиальная необходимость).

И если в прошлые десятилетия приоритетными видами инновационной деятельности на предприятии выступали: проведение научно-исследовательских и конструкторских работ по формиро-

ванию идеи новшества, осуществлению лабораторных исследований, выработке лабораторных образцов новой продукции, образцов новой техники, конструкций и изделий; поставка требуемых видов сырья и материалов для производства новых видов продукции; осуществление технологического процесса производства новой продукции; проектирование, производство, испытание и серийный выпуск образцов новой техники.

Инновационный процесс — это процесс преобразования научного знания в инновацию. Инновационный процесс, на наш взгляд, состоит из следующих стадий: "наука — техника (технология) — производство — потребление". В агро-промышленном комплексе (АПК) инновационный процесс представляет собой постоянный процесс научных исследований и разработок, переходящих в новые или улучшенные продукты, новые технологии, материалы, инновационные формы организации и управления и доведение их до потребления в производстве с целью получения эффекта.

Выход аграрной экономики из кризисного состояния, устойчивая деятельность в сельском хозяйстве, а также других сфер АПК, создание условий для конкурентоспособности национального продовольствия напрямую связано с активизацией инновационных процессов.

Анализ социально-экономической ситуации в сельском хозяйстве последних лет, в течение которых проводилась аграрная реформа в нашей стране, свидетельствует, что здесь применяются устаревшие технологии, породы скота и сорта растений, старые, неэффективные методы и формы организации производства и управления. Не применяются отработанные механизмы деятельности по внедрению научных разработок, система научно-технической информации, соответствующая развивающимся рыночным отношениям, нет апробированной эффективной схемы взаимодействия научных учреждений со структурами по внедрению. Очень низкая активность инновационной деятельности в аграрном секторе Азербайджана также связана с несовершенством управленческого и экономического механизма освоения инноваций. Это ускоряет деградацию АПК, ведет к росту себестоимости и низкой конкурентоспособности продукции, сдерживает социально-экономическое развитие аграрных территорий, резко сокращает качество жизни на селе.

Следует отметить, что инновационные процессы в АПК имеют свою специфику. Они имеют множество отраслевых, региональных, функциональных, организационных и технологических особенностей. Оценка факторов и условий, влияющих на инновационное развитие АПК, позволяет подразделить их на отрицательные (тормозящие инновационное развитие) и положительные (ускоряющие инновационные процессы). Факторами и условиями, обеспечивающими инновационное развитие АПК, выступают переход к рыночной деятельности, наличие природных ресурсов, научно-образо-

вательный потенциал, широкий национальный продовольственный рынок, возможность производить экологически безопасные, натуральные продукты питания.

В форме негативных условий факторов, необходимо отметить внутриведомственную разобщенность и снижение научного потенциала аграрной науки. Для национальной аграрной науки нашей страны характерны следующие аспекты: чрезмерная сложность управленческо-организационной структуры; низкая степень развития различных форм научно-технической и инновационной деятельности; длительная продолжительность исследования некоторых проблем, связанных с воспроизводственным циклом в аграрном секторе. Данная специфика формирует определенные трудности в управлении аграрными научно-исследовательскими организациями и аграрной наукой в целом.

Одна из особенностей аграрного сектора состоит в том, что здесь наравне с промышленными средствами производства активное участие в воспроизводственном цикле принимают живые организмы — животные и растения. Их рост и развитие подчинено действию естественных законов и зависит от таких природных факторов, как климат, погода, тепло, влага, свет и пища. В.Р. Вильямс писал: "Растения требуют для своего процветания непрерывной наличности или непрерывного притока четырех групп факторов — света, тепла, воды и питательных веществ при непрерывном условии одновременной и совместной наличности всех четырех факторов в оптимальных количествах при безусловной равноценности и независимости их [3, с. 9].

Расширенное воспроизводство в аграрном секторе осуществляется во взаимодействии с экономическими и естественными биологическими процессами. Поэтому при организации инновационного процесса требуется принимать во внимание требования не только экономических законов, но и законов самой природы: законов минимума, оптимума и максимума равнозначности, незаменимости и совокупности жизненных факторов. Действие закона незаменимости факторов производства проявляется в том, что, к примеру, селекцией не заменить удобрения, сортом невозможно заменить пробелы агротехники, племенным делом не заменить корма. В соответствии с законом о минимуме, производственный рост сдерживается фактором, находящимся в минимуме. Например, уровень продуктивности сельскохозяйственных животных определяется тем веществом, которого больше всего содержится в кормовом рационе; на основе закона максимума превышение какого-либо одного питательного вещества сверх потребности животного не способствует росту его продуктивности. Комплексный характер инновационного процесса в АПК предъявляет специфические требования к механизму инновационного развития (организации и управлению, инноваци-

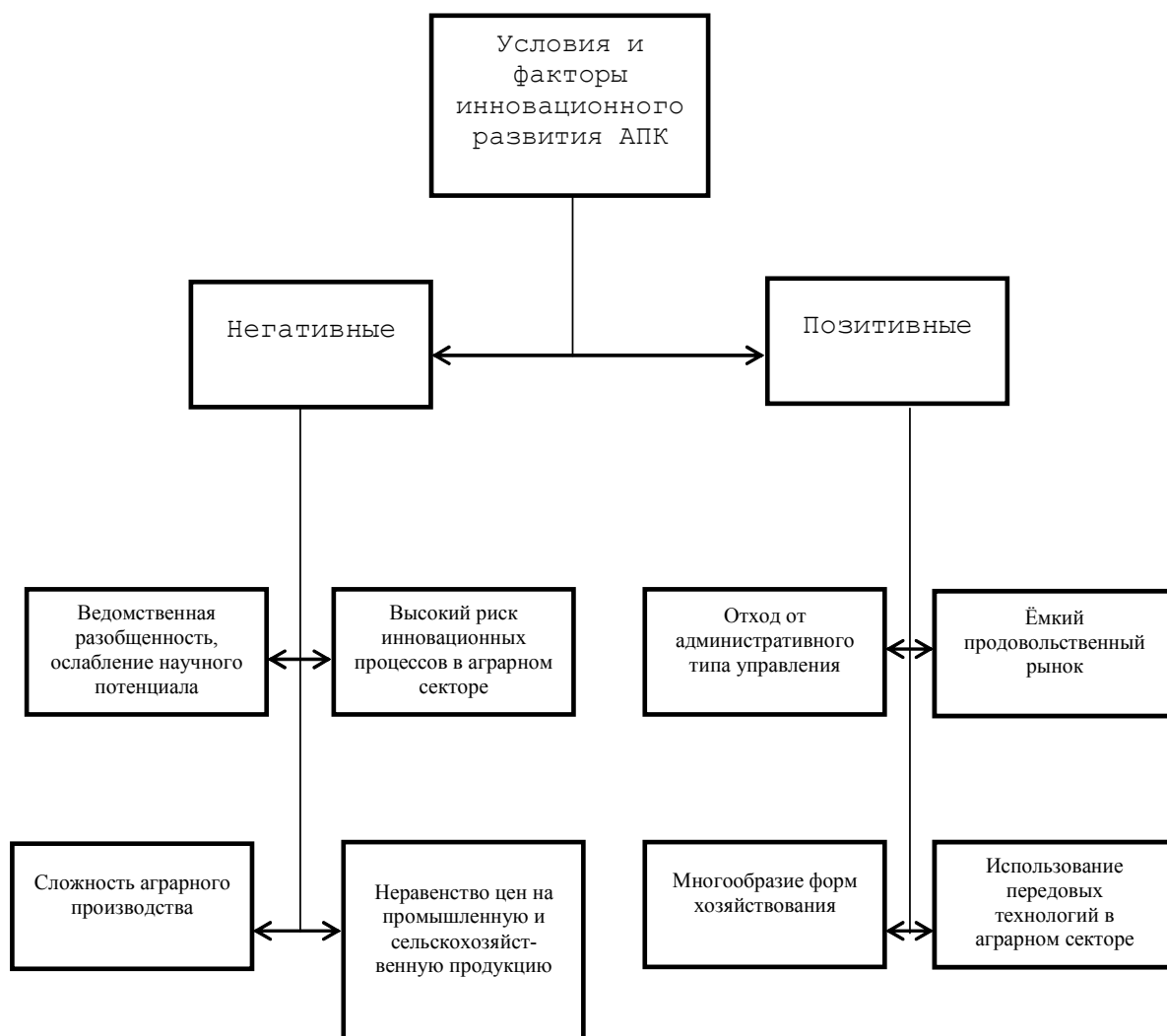

Рис. 1. Условия и факторы, влияющие на инновационное развитие АПК

онному маркетингу, нормативно-правовой базе инновационного развития, развитию инновационной структуры).

В сельском хозяйстве даже малейшее упущение чревато нежелательными последствиями. В свое время классик аграрной науки К.А. Тимирязев указывал: "Нигде, быть может, ни в какой другой деятельности не требуется взвешивать столько разнообразных условий успеха, нигде не требуется таких многосторонних сведений, нигде увлечение односторонней точкой зрения не может привести к такой неудаче, как в земледелии" [7].

Сложный характер производства и особенно его функционирования определяют своеобразие подходов и методов управления инновационным процессом, сочетание различных типов инноваций, усиления роли государства в стимулировании инноваций.

Следует отметить, что особенности и сложность аграрного производства характеризуются высоким уровнем рисков инновационных процес-

сов в сельском хозяйстве. Риск временного разрыва между затратами и результатами, риск инвестирования в научно-производственные результаты, нестабильность спроса на инновационную продукцию не привлекают частных инвесторов для вкладывания капитала в развитие сельского хозяйства.

Для активизации инновационных процессов необходимо обеспечить условия для расширенного воспроизводства в аграрной сфере, прежде всего улучшить финансовое состояние организаций. Большинство сельхозпредприятий Азербайджанской Республики за последние годы реформ приобрели устойчивое финансовое состояние, однако их не хватает для стабильного инновационного развития, кроме того, для новых технологий они не могут брать новые кредиты, что парализует нормальный процесс производства. Так, за период с 2008 по 2012 гг. сельское хозяйство Азербайджана имело среднегодовой уровень рентабельности выпускаемой продукции равный 16,78%¹.

К условиям и факторам, тормозящим освоение инноваций в АПК, относятся также сжатие внутреннего спроса на продовольствие, сокращение

¹ Рассчитано автором на основе данных Госкомстата Азербайджанской республики <http://www.stat.gov.az/source/agriculture/az/1.39.xls>

господдержки аграрного сектора и государственного финансирования научно-технических программ, неразвитость системы кредитования, высокие ставки по кредитам, отсутствие инновационной и соответствующей правовой инфраструктуры, недостаточный уровень подготовки кадрового персонала организаций АПК в области инновационного менеджмента (рис. 1).

Одно из основных препятствий перехода аграрной экономики на путь инновационного развития — острая нехватка квалифицированных руководителей и специалистов. В настоящее время на сельскохозяйственных предприятиях Азербайджанской Республики вакантными остаются свыше 100 должностей, в том числе 42 должности главного агронома, 45 — главного инженера, 31 — главного ветврача, 59 — главного экономиста. Только 66% руководителей предприятий имеют высшее образование, а 14% не имеют даже среднего профессионального образования. Численность выбывших из сельского хозяйства руководителей и специалистов превышает количество принятых.

Инновационный тип развития аграрной экономики во многом определяется научно-технической политикой страны, формированием регионального инновационного механизма. Субъектам аграрного сектора принадлежит важная роль в реализации антикризисной программы, используя нововведения селекционно-генетического, технологического, организационно-управленческого и социального типа.

К числу приоритетов развития инновационных процессов в региональном АПК, на наш взгляд, следует отнести:

- технологическое переоснащение организаций комплекса;
- энерго- и ресурсосберегающие технологии производства, хранения и переработки сельскохозяйственной продукции;
- воспроизводство плодородия почв, предотвращение всех видов их деградации, разработка адаптивных технологий агроэкосистем и агроландшафтов;
- развитие производства органической продукции сельского хозяйства. В Аранской зоне есть уникальная возможность сосредоточить на своих земельных ресурсах производство экологически безопасной продукции, отработать технологии органического земледелия;
- создание современной системы информационного и инфраструктурного обеспечения инновационной деятельности в АПК;
- разработка государственной инновационной политики и стратегии на федеральном и региональном уровне, нацеленных на становление прогрессивных технологических укладов;
- формирование организационно-экономического механизма функционирования АПК на инновационной основе;

- усиление роли государственных организаций в активизации инновационной деятельности;
- разработка региональных и муниципальных инновационных программ развития АПК;
- совершенствование системы подготовки кадров в области инновационной деятельности, обеспечивающих повышение инновационной активности организаций и коммерциализацию результатов научных исследований.

Литература:

1. Авсянников Н.М. Инновационный менеджмент: учебник. — М.: ИНФРА-М, 2002. — 295 с.
2. Бездудный Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаева О.Д. Сущность понятия инновация и его классификация // Инновации. — 1998. — № 2—3. — С. 3—13.
3. Вильямс В.Р. Травопольная система земледелия // Собр. соч. — М.: Сельхозгиз, 1951. Т. VII. — 244 с.
4. Волинкина М.В. Правовая сущность термина "инновация" // Инновации. — 2006. — № 1. — С. 5—18.
5. Даль В.И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. — М.: Изд-во "ЭКМО-Пресс", 2001. — 736 с.
6. Инновационный менеджмент: учебник / Под ред. В.А. Швандара, В.Я. Горфинкеля. — М.: Вузовский учебник, 2005. — 382 с.
7. Тимирязев К.А. Земледелие и физиология растений // Избр. лекции и речи. — М.: Сельхозгиз, 1957. — С. 40.

References:

1. Avsannikov, N.M. (2002) Inovasionniy menedjment [Innovation management]: uchebnik. INFRA, Moscow, Russian Federation.
2. Bezdudniy, F.F., Smirnova, G.A., Nechayeva O.D. (1998) Sushnost ponyatiya Innovasiya i ego klassifikatsiya [Essence of concept innovation and its classification]. Inovasiy.vol 2. pp. 3—13.
3. Vilyams, V.R. (1951) Travopolnaya Sistema zemledeliya [Travopolny system of agriculture]. Sobraniye sochineniy.Vol. VII. Selxozqiz, Moscow, Russian Federation.
4. Volinkina, M.V. (2006) Pravovaya sushnost termina "Innovasiya". Inovasiy. vol 1. pp. 5—18.
5. Dal, V.I. (2001) Tolkoviy slovar russkoqo yazika. Sovremennaya versiya [Explanatory dictionary of Russian. Modern version.]. EXMO-PRESS, Moscow, Russian Federation.
6. Inovasionniy menedjment. (2005) Textbook. [Innovative management: Textbook]. Under the editorship of Shvandar V.A., Qorfinkel V.Y. Vuzovskiy uchebnik, Moscow, Russian Federation.
7. Timirazyev, K.A. (1957) Zemledeliye i fiziologiya rasteniy. Izbranniye leksii irechi. [Agriculture and physiology of plants //Chosen lectures and speeches]. Selxozqiz. Moscow, Russian Federation.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2013 р.

УДК 338:664 (045)

Н. Ю. Чорна,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ ХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

N. Chorna,
Ph.D., assistant professor of management and administration, Vinnitsia Trade and Economic Institute KNTU

SPECIFIC ACTIVITIES OF BANK HOLDING UKRAINE: MAIN ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Автор виконав аналіз основних переваг та недоліків банківського об'єднання (холдингу). Такі утворення надають широкий спектр банківських послуг в обслуговуванні клієнтів. Головна мета холдингу — значна економія коштів у сфері фінансового управління. Ефективність такого об'єднання найбільше проявляється при розробці й запровадженні нової продукції й технологій; виконанні складних фінансових операцій. Визначені особливості є основою для формування ефективного алгоритму прийняття управлінського рішення щодо створення банківського холдингу з врахуванням переваг та ризиків такого утворення.

The authors performed analysis of the main strengths and weaknesses of the banking association (holding). Such education provide a wide range of banking services in customer service. The main purpose of holding — a significant savings in financial management. The effectiveness of this association most evident in the development and introduction of new products and technologies, the performance of complex financial transactions. The features are the basis for the formation of an efficient algorithm for management decision to create a bank holding company, taking into account the benefits and risks of such an entity.

Ключові слова: холдинг, банківський холдинг, обслуговування клієнтів, банківські послуги, інтеграція, ризики утворення.

Keywords: holding, bank holding company, customer service, banking, integration, risk association.

ВСТУП

Актуальність теми визначається в тому, що холдинги створюються з особливою метою значної економії коштів у сфері управління, при розробці й запровадженні нової продукції й технологій виконання складних операцій для ефективності національної економіки. Порівняно з іншими організаційними формами кредитних установ банківський холдинг має вищу надійність і конкурентоспроможність. Інтеграційні процеси, які відбуваються у світовому фінансовому просторі мають відповідний вплив і на вітчизняну банківську систему.

Практика зарубіжних фінансових установ свідчить про консолідацію банківських капіталів і зменшення загальної кількості банків. Однак в Україні процеси об'єднань бізнесів і створення великих фінансових конгломератів знаходяться лише на початковій стадії розвитку.

Банківські об'єднання представляють собою складний комплекс взаємопов'язаних елементів, що обумовлено формами їх утворення. Але рішення щодо формування та розвитку холдингу повинно базуватись на обґрунтованому аналізі переваг та недоліків такого об'єднання.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Наукові та практичні питання, пов'язані з аналізом загальних підходів до сутності та класифікації банківських об'єднань, розглядалися такими зарубіжними науковцями: П. Роузом [1], А. Мироною [2], а також вітчизняними економістами: О. Кириченком, В. Міщенком [3], Н. Цигановою [4], В. Кротюком, Я. Берназюком [5], А. Криклієм [6] та ін. Однак у вітчизняній економічній літературі недостатньо уваги приділено висвітленню питань, пов'язаних зі створенням фінансово-холдингових груп, а також входженню банку до промислово-фінансових груп.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є висвітлення сутнісних характеристик банківських об'єднань, а також дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду їх створення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Законодавчі основи регулювання банківської діяльності в Україні викладено в Законі України "Про банки і банківську діяльність" [7], а також у Положенні Національного банку України "Про

порядок створення і державної реєстрації банківських об'єднань" [8].

Виокремлюють три типи інтеграції банківських об'єднань:

- вертикальна;
- горизонтальна (об'єднання установ з метою збільшення частки на ринку, диверсифікації послуг, збільшення клієнтської бази та ін.);
- конгломератна (об'єднання різних за профілем діяльності установ).

Офіційно зареєстрованим об'єднанням в Україні є "Банківська холдингова група "Сведбанк Фінанси". Це перше в Україні банківське об'єднання, до складу якого вступили Відкрите акціонерне товариство "Сведбанк" (материнська банківська установа) і Закрите акціонерне товариство "Сведбанк Інвест" (банк-учасник). Банківська холдингова група "Сведбанк Фінанси" була створена для впровадження стратегії стабільного та дуже прибуткового розвитку, консолідації позицій на національному ринку для реалізації фінансових послуг, а також впровадження та підвищення якості надання банківських послуг і банківських продуктів. Сферою діяльності банківської холдингової групи є надання повного переліку банківських послуг, що охоплює банківські операції, як активні, так і пасивні пов'язані із здійсненням комерційної, інвестиційної та операційної діяльності, передбаченої чинним законодавством України [14].

Конкурентоспроможність об'єднання досягається завдяки таким особливостям банківського холдингу:

- можливості оперативніше реагувати на зміну кон'юнктури ринку, тобто попиту та пропозиції: широка мережа структурних підрозділів дає змогу здійснювати розподіл та перерозподіл кредитних ресурсів і тимчасово вільних коштів відповідно до економічних умов, різних регіонів із метою задоволення потреб клієнтів, підтримання належного рівня ліквідності, платоспроможності й отримання додаткового прибутку;

- особливій привабливості та доцільності банківського холдингу для такої групи клієнтів, пов'язані єдиним технічним та технологічним ланцюгом та розміщені в регіонах, де є дочірні підрозділи холдингу;

- можливості проведення з мінімальними втратами операцій, тобто з мінімізацією ризиків, пов'язаних із небанківською діяльністю, що здійснюються через спеціалізовані дочірні підрозділи банківського холдингу — фінансові, страхові, інвестиційні, іпотечні, лізингові, факторингові та інші компанії, у тому числі на зарубіжних ринках;

- можливості стягнення нижчого процента за кредит та пропозиції вищої ставки за депозитами порівняно із середньою ринковою ставкою за рахунок стійкого й диверсифікованого портфеля кредитів та інвестицій, чого не може собі дозволити більшість банків без філій.

Виділяють основні переваги банківського холдингу:

1. Банки і компанії, що належать до банківських холдингів, оптимізують власні ресурси і скорочують витрати, збільшуючи частку доходів і прибутків, а також усіх фінансових показників діяльності банківського холдингу.

2. Зростає можливість як для надання клієнтам холдингу більш великих кредитів, під менший відсоток і на більшій термін, для залучення високих позик, що сприяло б реалізації більш широкомасштабних виробничих проектів в національній економіці.

3. Забезпечується міжнародний розвиток банків, що входять до складу холдингу, підвищується їх прибутковість, рентабельність, забезпечується зростання рівня капіталізації, мінімізуються ризики, по проведених фінансових операцій, поліпшується якість обслуговування клієнтів і розширюється список надаваних послуг.

4. Наявність всередині банківського холдингу попиту і пропозицій грошових і фінансових ресурсів, що створює можливість потенційним учасникам об'єднання, не зупиняючи функціональний процес залучення і розміщення грошових ресурсів, здійснювати фінансування всіх структурних організацій холдингу за допомогою регулювання і розподілу і перерозподілу грошових потоків.

5. Банківський холдинг створить серйозну конкуренцію зарубіжним банкам, котрі активно входять на український фінансовий ринок.

6. Наявність достатньої капітальної бази надає важливу перевагу в розвитку інноваційної діяльності в області інформаційних технологій, створення нових фінансових продуктів і послуг.

7. Банки-учасники не втрачають своєї юридичної незалежності, на відміну від інших форм об'єднань.

Проте існують і недоліки банківського холдингу:

1. Зміна та ускладнення організаційної структури холдингу (створеного об'єднання).

2. Виникає проблема прозорості та інформаційності діяльності банківського холдингу.

3. Складність системи управління, що потребує нових підходів до менеджменту об'єднання.

4. Існує загроза розподілу холдингу на окремі складові.

5. Виникнення монополії на ринку фінансових послуг [15, 16].

ВИСНОВОК

Отже, банківські холдинги надають широкий спектр банківських послуг в обслуговуванні клієнтів, створюються з метою значної економії коштів у сфері фінансового управління, при розробці й запровадженні нової продукції й технологій виконання складних фінансових операцій для ефективного функціонування національної економіки.

У програмі подальших досліджень формування ефективного алгоритму прийняття управлінського рішення щодо створення банківського холдингу з врахуванням переваг та ризиків такого утворення.

Література:

1. Роуз П.С. Банковский менеджмент / Роуз Питер С.; пер. с англ. — М.: Дело, 2010. — 768 с.
2. Миронова А.П. Современные тенденции формирования и развития банковских групп в России / А.П. Миронова // Банковские услуги. — 2011. — № 11. — С. 12—18.
3. Банківський менеджмент: підручник / за ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко. — К.: Знання, 2010. — 831 с.
4. Циганова Н.В. Банківський менеджмент: опорний конспект лекцій / Циганова Н.В. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. — 100 с.
5. Кротюк В. Деякі питання, пов'язані із законодавчим регулюванням створення та діяльності банківських об'єднань в Україні / В. Кротюк, Я. Берназюк // Право України. — 2010. — № 2. — С. 43—47.
6. Криклій А.С. Банківські об'єднання в Україні: проблеми та перспективи / А.С. Криклій // Економіка та держава. — 2010. — № 7. — С. 15—18.
7. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III зі змінами. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2121-14?.
8. Про порядок створення і державної реєстрації банківських об'єднань [Електронний ресурс]: Положення НБУ від 31 серп. 2001 р. № 377. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0889-01
9. Commerzbank поглощает Dresdner Bank [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.newsru.com/arch/finance/01sep2008/dresdner.html>.
10. Про холдингові компанії в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 15 берез. 2011 р. № 3528-IV / Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/3528-15?
11. Про господарські товариства [Електронний ресурс]: Закон України від 19 верес. 1991 р. № 1576-XII. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1576-12
12. Про промислово-фінансові групи в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21 листоп. 1995 р. № 437/95-ВР. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/95-вр??
13. Рябушка Л.Б. Промышленно-финансовые группы как фактор стабилизации взаимодействия в системе "предприятие-банк" / Л.Б. Рябушка // Вісн. СумДУ. — 2003. — № 5 (51). — С. 133—139.
14. В Україні створено першу Банківську холдингову групу "Сведбанк Фінанси" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&ct=2&txt_id=13108&Itemid=99999999
15. Черкашина К.Ф. Банківський холдинг: переваги та недоліки для банківського сектору України / К.Ф. Черкашина // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 1. — С. 42—45.
16. Національний банк України [сайт <http://www.bank.gov.ua/-/control/uk/index>].

References:

1. Rouz, P. S. (2010), Bankovskiy menedzhment [By the bank management], Delo, Moskva, Rosiya.
 2. Mironova, A. P. (2011), "Modern trends in the formation and development of the banking groups in Russia", Bankovskie usluga, № 11, pp. 12—18.
 3. Bankivs'kyi menedzhment: pidruchnyk [Banking Management: Tutorial], (2010) Znannya, Kyiv, Ukraine.
 4. Tsyhanova, N. V. (2011), Bankivs'kyi menedzhment: oporny konspekt lektsiy [Bankivs'kyi menedzhment: oporny konspekt lektsiy], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.
 5. Krotiyuk, V. Bernazyuk, Ya. (2010), "Some issues related to the creation of legislative regulation of banking activities and associations in Ukraine", Pravo Ukrayiny, № 2, pp. 43—47.
 6. Kryklii, A. S. (2010), "Banking associations in Ukraine: problems and prospects", Ekonomika ta derzhava, № 7, pp. 15—18.
 7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), "The Law of Ukraine "On Banks and Banking"", available at: zakon.rada.gov.ua/go/2121-14? (Accessed December 3, 2013).
 8. Natsionalny Bank of Ukraine (2001), "The provisions of the National Bank "On the establishment and registration of state banking associations"", available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0889-01? (Accessed December 3, 2013).
 9. Newsru.com.ekonomika (2008), "Commerzbank pogloschaet Dresdner Bank", available at: <http://www.newsru.com/arch/finance/-01sep2008/dresdner.html> (Accessed December 3, 2013).
 10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), "The Law of Ukraine "On holding companies in Ukraine"", available at: zakon.rada.gov.ua/go/3528-15? (Accessed December 3, 2013).
 11. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), "The Law of Ukraine "On Companies"", available at: zakon.rada.gov.ua/go/1576-12 (Accessed December 3, 2013).
 12. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), "The Law of Ukraine "On the industrial and financial groups in Ukraine e"", available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/95-вр?? (Accessed December 3, 2013).
 13. Ryabushka, L. B. (2003), "Industrial and fynansovye group kak factor Stabilization interaction in the system "Enterprise Bank"", Visn. SumDU, № 5(51), pp. 133—139.
 14. Asotsiatsiya of Ukrainian bankiv (2008), "In Ukraine the first bank holding group "Swedbank Finance", available at: http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&ct=2&txt_id=13108&-Itemid=99999999 (Accessed December 3, 2013).
 15. Cherkashyna, K. F. (2009), "Bank holding companies: advantages and disadvantages for Ukraine's banking sector", Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny, № 1, pp. 42—45.
 16. Natsional'nyy bank Ukrayiny (2013), available at: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (Accessed December 3, 2013).
- Стаття надійшла до редакції 16.11.2013 р.

УДК 330.111.62

І. З. Криховецький,
к. е. н., доцент кафедри економічної теорії,
Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ У ТУРИЗМІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

I. Kryhovetskyi,
PhD, lecturer of the economic theory department
of the Ivano-Frankivsk University of Law named after the King Danylo Halitsky

MARKETING STRATEGIES IN TOURISM OF IVANO-FRANKIVSK REGION

У статті охарактеризовано основні маркетингові стратегії розвитку туристичної галузі Івано-Франківської області. На прикладі розвитку туристичних центрів краю, охарактеризовано специфіку та перспективи розвитку туристичної інфраструктури та пошуку шляхів оптимізації інноваційних маркетингових підходів. Особливу увагу зосереджено на розвитку сільського (зеленого туризму) як основного джерела доходів населення Карпатського регіону.

Key marketing strategies of tourism development in Ivano-Frankivsk region are characterized in the article. Specifics and perspectives of development of tourism infrastructure and search of optimization ways of innovative marketing approaches are characterized by the example of development of tourism centers on the area. Particular attention is paid to the development of rural (green tourism) as the main source of profit for the population of the Carpathian region.

Ключові слова: маркетинг, туристична галузь, зелений туризм, туристична інфраструктура, туристичні центри.

Key words: marketing, tourist branch, green tourism, tourism infrastructure, tourist centers.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для багатьох держав туризм є вагомим джерелом зростання ВВП, валютних надходжень до бюджету, зростання зайнятості і добробуту населення, підвищення культурного та духовного потенціалу. Економічна доцільність та пріоритетність міжнародної індустрії туризму не викликає сумнівів. Міжнародний туризм розглядають також як важливе соціальне явище, зокрема як невід'ємний компонент розвитку соціальноорієнтованої ринкової економіки і суспільства.

Загалом маркетингові заходи направлені на підвищення ефективності діяльності підприємств туристичної галузі за рахунок зростання обсягів наданих послуг, що позитивно впливає на валовий внутрішній продукт в цілому в державі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі вивчення маркетингових стратегій у туристичній сфері у вітчизняній науці не приділено достатньої уваги. Виняток становлять праці В.Я. Брича, який основну увагу зосереджує довкола інтенсифікації розвитку ринку праці насамперед у туристичній сфері.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою нашого дослідження є розкриття основних маркетингових стратегій, що застосовуються у туристичній сфері Івано-Франківської області, визначення їхньої ефективності та подальших перспектив.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В Україні є низка регіонів, які мають переваги у розвитку туристично-рекреаційної галузі, зокрема це Івано-Франківська область. Проте на сьогодні туристична галузь України (у тому числі й Івано-Франківської області) характеризується слабозрозуміною туристичною інфраструктурою та соціальною інфраструктурою загального призначення, низьким рівнем сервісу, відсутністю кваліфікованих кадрів та надзвичайно низьким рівнем показників безпеки відпочинку тощо [5].

Перед визначенням рівня маркетингу туристичної сфери Івано-Франківської області варто розкрити рівень розвитку туристичної інфраструктури. Так, в області є десять курортних місцевостей. Для курортної терапії використовуються кліматичне лікування, мінеральні ванни. Серед курортів — низькогірні Татарів,

Яремче і Микуличин Яремчанської міськради, Мислівка і Новий Мізунь Долинського району, Шешори Косівського району та м. Косів, високігірні Ворохта і Яблуниця Яремчанської міськради і бальнео-грязевий передгірний курорт Черче Рогатинського району [6].

Популярні види відпочинку: гірськолижний, пішохідний, водний, курортно-пізнавальний, сільський зелений, велосипедний та кінний туризм, дельта- і парапланеризм, скелазіння.

В області функціонує понад 30 курортів у с. Поляниця (гірськолижний курорт "Буковель"), с. Яблуниця, м. Косів, селищі Верховина, с. Вишків, селищі Ворохта.

Ріки Прут, Черемош швидкоплинні, утворюють каскади і водоспади, що є цінним для водного туризму. Все більшої популярності набувають сплави по річці Дністер.

Карпатський регіон України славиться багатством мінеральних вод. Серед мінеральних джерел Івано-Франківщини найбільш відомим є джерело води "Горянка", аналогічної за дією трускавецькій "Нафтусі", у с. Новий Мізунь Долинського району. Лікувальні властивості джерела "Буркут" для оздоровлення внутрішніх органів були відомі ще у XIX ст. Для лікування опорно-рухового апарату використовуються торфові грязі і мінеральні води курорту Черче. Перспективними для лікування є води курорту Шешори з високим вмістом органічних речовин.

Івано-Франківщина має велику культурно-історичну спадщину. Такі давні і цінні пам'ятки, як церква Пантелеїмона під Галичем (XII ст.), Манявський скит (XVII ст.), дерев'яні гуцульські і бойківські храми, відомі за межами країни.

Найпопулярніші туристичні місця краю: Манявський скит (Богородчанський р-н); Гошівський монастир (Долинський р-н); гора Говерла (2061 м, Чорногірський хребет); колишня обсерваторія на г. Піп-Іван (2026 м); високігірні озера Несамовите, Бребенескул, Маричейка (Чорногірський хребет); національний заповідник "Давній Галич"; залишки Пнівського замку (м. Надвірна); Косівський сувенірний ринок; музеї "Писанка" та народного мистецтва Гуцульщини і Покуття (м. Коломия); музей І. Франка (с. Криворівня Верховинського р-ну); скелі Довбуша (с. Бубнище поряд з м. Болехів); скелі "Писаний камінь" (Верховинський р-н); "сріблясті" водоспади в с. Шешори (Косівський р-н); вузькоколіяка "Карпатський трамвай" (Долинський, Рожнятівський р-ни); Сокольський хребет (Косівський р-н).

Туристи мають можливість покататися на гірських лижах у Яблуниці, Ворохті, Косові. Діє сучасний гірськолижний комплекс у с. Поляниця. Людям, які ніколи не пробували займатись гірськолижним спортом не варто впадати у відчай. Досвідчені інструктори за 2—3 години навчать новачка досить впевнено триматись на лижах на снігових схилах.

Популярними є водні туристичні маршрути та різні форми командного та активного відпочинку, у тому числі сплав гірськими річками Білий та Чорний Черемоші, Прут, Лімниця. Найкращий час для проходження річок Карпат — кінець квітня — перша декада травня, коли танення снігів є найбільш інтенсивним. Каньйонами рівнинного Дністра на плотах можна проходити з травня до вересня. Наявна база рекреаційних закладів різних форм власності (130 одиниць на 9,2 тисячі місць) дає можливість збільшувати якість лікувально-оздоровлювальних, туристичних, спортивних послуг, у тому числі й для іноземних туристів.

В області є сучасні міжнародного рівня туристично-рекреаційні заклади, зокрема готелі "Аускопруг", "Надія" в м. Івано-Франківську, відпочинковий комплекс "Синьогора" в с. Гута Богородчанського району, готель "Князь Олег" в м. Долина, готель "Писанка" в м. Коломия, туристичні комплекси "Байка", "Легенда Карпат" у м. Косів, готель "Маливо" у Надвірнянському районі, база відпочинку "Карпати" в м. Яремче та ін.

Все більш популярним стає сільський зелений туризм. Сьогодні 638 сільських господарів приймають туристів у своїх садибах. Туристів приваблює у них зручна система поселення, сучасне обладнання приватних пансіонатів, близькість до природи, співвідношення "ціна" — "якість послуг", гостинність та домашня атмосфера при організації відпочинку, а окрім того, чудові страви національної кухні. Найпопулярнішими є Косівщина, Верховинщина, Яремчанщина та Рожнятівщина.

У 2010 році від діяльності ліцензованих туристичних підприємств до бюджету Івано-Франківської області надійшло 23 076, 7 тис. грн. У 2009 році платежі до бюджету становили 15 251,1 тис. грн. [3]

Середньооблікова кількість працівників на турпідприємствах області за 2010 рік становила 526 осіб, у порівнянні з відповідним періодом 2009 року кількість робочих місць збільшилася на 79 [1].

З виникненням організованих форм туризму знакуванням туристичних шляхів почали займатися на вищих рівнях як теоретичному (з

розробкою систем знакування), так і практичному (з виготовленням спеціальних знаків).

На теренах Івано-Франківської області перші туристські маршрути були прокладені і прознаковані у вісімдесятих роках ХІХ століття. Найбільш результативним був період між І та ІІ світовими війнами, коли в Східних Карпатах було прознаковано майже 2001 км нових туристичних шляхів. Найважливішою туристичною подією того часу стало знакування Східно-Карпатської частини Головного Карпатського Шляху, здійснене в 1925—1935 роках. В основному цим займалися українські туристичні товариства "Чорногора" і "Плай" у співпраці з польським Татранським товариством.

Основною умовою в організації та проведенні будь-якої туристичної подорожі є її безпечність. Наявність прознакованих маршрутів є також показником рівня розвитку туризму в державі, сприяє збереженню природи, оскільки дозволяє спрямовувати потоки туристів на території природоохоронних об'єктів за визначеними стежками.

Враховуючи щорічне збільшення кількості самодіяльних туристів, що прибували до Прикарпаття, спільно з регіональною фундацією "Карпатські стежки" у 2006 р. в Івано-Франківській області розроблено Програму розвитку мережі пішохідних туристських маршрутів "Спільним Шляхом до Об'єднаної Європи". За кошти гранту ЄС у рамках проекту "Допомога Україні-2007" Центрального осередку гірського туризму ПТТК було проведено підготовку експертної групи для знакування туристських стежок у Карпатах. Після цього почалася інтенсивна апробація з наступним доопрацюванням Інструкції зі знакування шляхів. Враховуючи те, що Україна входить до складу Карпатського Євро регіону, в основу цієї Інструкції покладена система знакування (OES), що застосовується в сусідніх з нами європейських державах.

При знакуванні, що здійснюється на теренах Івано-Франківської області, використовуються маркери різних кольорів, які вказують на прив'язку до місцевості (а не на спосіб пересування). Маршрути в межах області знакуються без числової ідентифікації. Це полегшує орієнтацію як на місцевості, так і на карті, а відповідно підвищує безпеку туристів, спрощує технологію процесу знакування. Використання відповідних піктограм на кінних та велосипедних маршрутах також сприяє покращенню стану безпеки, оскільки завчасно інформує туристів про можливу зустріч з вершником або

велосипедистом. Нанесення на знаки реєстраційних номерів проводиться тільки для багатоденних маршрутів, що виходять за межі області (регіональних, національних та міжнародних). Національні маршрути знакуються кольором державного прапора — синя марка на жовтому фоні.

Програма розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку в Івано-Франківській області на 2005—2009 роки поряд з іншими заходами також передбачала: розвиток матеріально-технічної бази санаторно-курортної сфери туризму і відпочинку (з сукупними капіталовкладеннями близько 130 млн грн.); створення матеріально-технічної бази для розвитку зимових видів спорту та туризму (3 млн грн.); реконструкцію агроосель для розвитку сільського (зеленого) туризму — 320 тис. грн. [4].

Очевидно, що реалізація названих програмних документів зіткнулася з перешкодами, а вірогідність досягнення прогностичних показників є достатньо незначною. Проте наведені документи створюють необхідне середовище для створення Інноваційного центру і підтверджують, щонайменше, розуміння пріоритетності розвитку туризму та рекреації на регіональному рівні. Головним недоліком вказаних програмних документів є відсутність орієнтації на створення мережі економічних самодостатніх та самовідтворюваних туристичних центрів і курортів з розвинутою туристичною інфраструктурою, у розвиток яких можна було б залучати як значні іноземні інвестиції, так і невеликі за обсягом внутрішні інвестиції [4].

Стратегічне значення туристично-рекреаційної сфери господарського комплексу Івано-Франківщини визначається низкою факторних переваг перед іншими регіонами України у порівнянні з промисловими та сільськогосподарськими галузями. До факторів пріоритетного значення, які визначають можливість перетворення Івано-Франківщини у туристично-рекреаційний регіон загальноєвропейського значення, конкурентоспроможний щодо аналогічних регіонів країн Східної і Центральної Європи та Балтії, відносяться: потенціал унікальних мінеральних ресурсів лікувального призначення, нагромаджена матеріально-технічна база рекреації та туризму; природно-кліматичні особливості; збереження і в останні роки розширення ринку туристично-рекреаційних послуг для споживачів з країн СНД, Східної і Центральної Європи; наявність унікальних історичних, архітектурних та культурних пам'яток; сприятливе географічне розта-

шування на перетині транзитних міжнародних шляхів (автомобільних, залізничних та авіаційних); наявність інтелектуального потенціалу та висококваліфікованих працівників у сфері охорони здоров'я та рекреації; наявність закладів культури, науки та мистецтва європейського значення: збереження національних традицій та самобутнього народного мистецтва; традиції і проведення ярмарків, виставок, фестивалів, конгресів тощо [2].

ВИСНОВКИ

Аналіз стану туристично-рекреаційної сфери області дозволяє говорити про те, що існують істотні резерви підвищення ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу шляхом підвищення рівня комплексності послуг, включаючи реабілітаційний та відпочинково-розважальний складник, покращення діагностики рекреантів. Проте на сьогодні у сфері туризму та рекреації відсутні інституції для організації залучення великомасштабних інвестицій з метою підвищення рівня якості і комплексності туристично-рекреаційних послуг. При цьому наявні організаційно-правові форми санаторно-курортних закладів не мають можливості прийняття інвестиційних ресурсів у формі портфельних інвестицій, неакціонерного капіталу (лізинг, франчайзинг, гудвіл тощо), позичкового капіталу та технічної допомоги. Варто також відзначити, що заклади рекреаційної сфери відомчої підпорядкованості не мають відповідної мотивації до покращення фізичної інфраструктури комунального господарства (водо-, тепlopостачання, енергозбереження, відведення стічних вод і утилізації побутових та спеціальних відходів), що значно знижує рівень якості надання послуг. Ще однією проблемою загальнонаціонального рівня є недостатня підготовка кадрів для туристичної галузі, що є вагомою причиною низької якості туристично-рекреаційних послуг [5].

Література:

1. Аналітична довідка про роботу туроператорів та турагентів за 2009 рік (дані за формою № 1-ТУР) // Статистика Державної служби туризму і курортів України.
2. Брич В.Я. Трансформація ринку праці та проблеми підвищення життєвого рівня населення: методологія, практика, шляхи вирішення: моногр. / В.Я. Брич. — Тернопіль: Економічна думка, 2003. — 376 с.
3. Інформація про діяльність Акредитаційної комісії з видачі дозволів на право здійснен-

ня туристичного супроводу на території Івано-Франківської області // Івано-Франківська державна адміністрація. — 17.04.2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=812>

4. Криховецький І.З. Регіональні аспекти розвитку туризму / І.З. Криховецький // Економіка і управління: погляд молоді: матеріали III Всеукр. студ. наук.-практ. конф., (Донецьк, 23—24 бер. 2011 р.). — Донецьк, 2011. — С. 73—75.

5. Криховецький І.З. Стратегія розвитку туристично-рекреаційної діяльності регіону / І.З. Криховецький // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — № 4. — С. 27—28.

6. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / За ред. проф. Є.П. Качана. — К.: ВД "Юридична книга", 2004. — 547 с.

References:

1. Analitichna dovidka pro robotu turoperatoriv ta turahentiv za 2009 rik (dani za formoiu № 1-TUR) [Analytical information on the work of tour operators and travel agents for 2009], Statystyka Derzhavnoi sluzhby turyzmu i kurortiv Ukrainy.

2. Brych, V.Ya. (2003), Transformatsiia rynku pratsi ta problemy pidvyschennia zhyttievoho rivnia naselennia: metodolohiia, praktyka, shliakhy vyrishennia: monohr [The transformation of the labor market and the problem of increasing the standard of living: methodology, practice and solutions: Monograph.], Ekonomichna dumka, Ternopil', p. 376.

3. Informatsiia pro diial'nist' Akredytatsijnoi komisii z vydachi dozvoliv na pravo zdijsnennia turystychnoho suprovodu na terytorii Ivano-Frankivs'koi oblasti [Online] <http://www.if.gov.ua/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=812>. (17.04.2009).

4. Krykhovets'kyj, I.Z. (2011), Rehional'ni aspekty rozvytku turyzmu [Regional aspects of tourism development], Ekonomika i upravlinnia: pohliad molodi: materialy III Vseukr. stud. nauk.-prakt. konf., Donets'k, pp. 73—75.

5. Krykhovets'kyj, I.Z. (2008), Stratehiia rozvytku turystychno-rekreacijnoi diial'nosti rehionu [The development strategy of tourism and recreational activities the region], Investytsii: praktyka ta dosvid, № 4, pp. 27—28.

6. Rozmischennia produktyvnykh syl Ukrainy: Pidruchnyk [Placement of Productive Forces of Ukraine: Tutorial], K., "Yurydychna knyha", 2004, p. 547.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2013 р.

УДК 330.1

О. А. Хлистун,
аспірант, Уманський Національний університет садівництва

ФІНАНСОВА ЗАХИЩЕНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Khlystun,
postgraduate, Uman National University of Horticulture

THE FINANCIAL SECURITY ECONOMIC ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті розглядаються механізми оцінки фінансової захищеності економічної діяльності аграрних підприємств в сучасних умовах ринкових відносин, зокрема досліджується поняття фінансової захищеності, ідентифікація позитивних і негативних чинників, які впливають на фінансово-господарську діяльність аграрних підприємств та їх конкурентоспроможність, а також розгляд методів та механізмів оцінки стану фінансової захищеності. У концепції механізму забезпечення фінансової захищеності головною вимогою є наявність індикативного аналізу, як методу економічних досліджень, сутністю якого є виявлення тенденції та зміни показників фінансової захищеності, їх інтегрованості у забезпеченні економічної стабільності аграрного підприємства та його інтересів. Механізми оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств — це сукупність засобів і методів впливу на процес розроблення та реалізації управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку підприємств. Особливості механізмів оцінки фінансової захищеності полягають у такому: динамізмі; постійному вдосконаленню; адаптованості до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Механізми оцінки фінансової захищеності аграрного підприємства базуються на: прогнозуванні, плануванні, аудиті, інвестуванні, оптимізації оподаткування. Основним завданням аграрних підприємств є постійне оновлення інформації про зміни на ринку, де реалізується продукція: зміни місткості ринку, попиту на продукцію підприємств, ціни на неї, асортимент та конкурентоспроможність. В основі концепції механізмів оцінки фінансової активності аграрних підприємств повинно бути закладено складові, які використовуються для моніторингу фінансової захищеності. Цю програму слід використовувати як основу для впровадження політики управління та оцінки фінансової захищеності на підприємстві, координації всіх її аспектів, починаючи від визначення основних загроз і закінчуючи оцінкою результативності. Запровадження та реалізація даної програми дасть змогу аграрним підприємствам забезпечити одну з важливих складових своєї діяльності, конкурентоспроможність продукції на ринку.

The paper discusses mechanisms for evaluating the financial security of economic activity of agricultural enterprises in modern market conditions, in particular examines the concept of financial security, identification of positive and negative factors that affect the financial — economic activity of agricultural enterprises and their competitiveness, as well as consideration of methods and mechanisms for assessment of financial security. The concept of mechanism to ensure the financial security of the main requirement is the availability of indicative analysis as a method of economic research, the essence of which is to identify trends and changes in financial security and their integration to ensure the economic stability of the agricultural enterprise and its interests. Mechanisms for assessing the financial security of farms — a set of tools and methods to influence the process of developing and implementing management decisions to ensure sustainable economic development ventures. Features of the assessment of financial security are as follows: dynamism, continuous improvement, adaptation to changes in the internal and external environment. Mechanisms for assessing the financial security of agricultural enterprises based on: forecasting, planning, audit, investment, tax optimization. The main objective of farms is a constant update on changes in the market, where products are sold: changes in market size, demand for the products of the prices at her portfolio and competitiveness. The concept of financial mechanisms to assess the activity of agricultural enterprises should be incorporated components that are used to monitor financial security. This program should be used as the basis for the implementation of policy management and evaluation of the financial security of the company, coordinating all its aspects, from identifying key threats and ending. Evaluation and implementation of this program will allow agricultural enterprises to provide one of the important components of the activity, competitiveness products on the market.

Ключові слова: фінансова захищеність, механізми оцінки фінансової захищеності, загрози, самоокупність, самофінансування.

Key words: financial security, mechanisms for evaluating financial security, threats, self-sufficiency, self-financing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблеми фінансової захищеності економічної діяльності аграрних підприємств та фінансової безпеки, як її складової, є підгрун-

тям подальшого їх дослідження представниками вітчизняної економічної науки. Чинником виникнення та постійного посилення уваги проблем фінансової захищеності є трансформа-

ційна криза української економіки, що охопила всі сфери і стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Основні аспекти визначення сутності поняття фінансової захищеності економічної діяльності аграрних підприємств, фінансової безпеки як її складової, відповідних загроз, а також системи критеріїв і параметрів досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: К.С. Горячевої, Ф.І. Євдокімов, М.М. Єрмошенка, С.М. Ілляшенка, Н.В. Куркіна, В.В. Шликова. Вагомий внесок у вивчення даної проблеми зробили: О.І. Барановський, В.І. Мунтіян, І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура, І.О. Крюкова, І.Б. Хома, С.В. Васильчак [1—8].

За сучасних умов окремі аграрні підприємства функціонують у нестабільному економічному та суспільно-політичному середовищі, переживають спад виробництва і перебувають в стані санації та банкрутства. Тому фінансова захищеність економічної діяльності аграрних підприємств (в частині її складової — фінансової безпеки) відіграє важливу роль у подальшій їх діяльності.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є визначення процесу забезпечення належного рівня фінансової захищеності економічної діяльності аграрних підприємств, ідентифікація позитивних і негативних чинників, які впливають на їх діяльність, конкурентоспроможність, а також розгляд методів та механізмів оцінки стану фінансової захищеності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансова захищеність економічної діяльності аграрних підприємств, характеризується станом корпоративних ресурсів, зокрема: ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технологій, техніки та устаткування, прав, підприємницьких можливостей. За такого стану забезпечується більш ефективно їх використання, що сприяє безперервності процесу виробництва та динамічного науково-обґрунтованого соціального розвитку суб'єктів аграрного виробництва здатного забезпечити запобігання негативним впливам.

При визначенні рівня фінансової захищеності економічної діяльності свою позицію займають такі характеристики, як інтелектуально-

кадрова та інформаційна. Адже успіх підприємства на 50% залежить від рівня кваліфікації його персоналу, а також від кількості та якості наявних інформаційних ресурсів.

Внаслідок цього, основною метою фінансової захищеності економічної діяльності аграрних підприємств є забезпечення стійкого і максимально ефективного функціонування, забезпечення потенціалу виробництва на самофінансуванні і самоокупності.

Основними напрямками фінансової захищеності економічної діяльності аграрних підприємств є забезпечення:

- сталої фінансової ефективності роботи та фінансової стійкості, з метою дотримання ними фінансової незалежності;
- конкурентоспроможності продукції;
- оптимальної та ефективної організаційної структури управління;
- високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізації руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів та їх відділів;
- ефективної організації безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Системний підхід до формування механізмів забезпечення фінансової захищеності аграрних підприємств передбачає врахування всіх реальних умов його діяльності. Механізми повинні мати чітко окреслені елементи, схему їх дії та взаємодії.

Структура механізму забезпечення фінансової захищеності аграрних підприємств включає в себе елементи, одночасна дія яких призвана забезпечити відтворення капіталу підприємства. Механізм забезпечення фінансової захищеності аграрних підприємств може мати різну ступінь структуризації та формалізації. Існуючі на сьогодні підходи щодо визначення механізмів оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств не дають змогу визначити науково-обґрунтований рівень захищеності економічної діяльності.

Найважливішими показниками при визначенні рівня фінансової захищеності є такі, за допомогою яких можна визначити рівень поточної захищеності, а саме показники фінансової стійкості, ліквідності (платоспроможності) та фінансової незалежності.

У концепції механізму забезпечення фінансової захищеності головною вимогою є наявність індикативного аналізу, як методу економічних досліджень, сутністю якого є виявлення тенденції та зміни показників фінансової захищеності, їх інтегрованості у забезпеченні економічної стабільності аграрного підприємства та його інтересів.

Механізми оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств — це сукупність засобів і методів впливу на процес розроблення та реалізації управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку підприємств.

Механізми оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств включають такі складові:

- сукупність фінансових інтересів та загроз підприємств;
- функції, принципи та методи управління;
- організаційна структура;
- управлінський персонал, технологія управління;
- фінансові інструменти;
- критерії оцінки рівня фінансової безпеки.

Особливості механізмів оцінки фінансової захищеності полягають в такому: динамізмі; постійному вдосконаленню; адаптованості до змін внутрішнього та зовнішнього середовища.

Слід виокремити основні методи та важелі механізму оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств, до основних з яких відносяться:

- прогнозування, планування, аудит, кредитування, оптимізація оподаткування, страхування;
- прибуток, інвестиції, стимули та заохочення.

Не менш важливою складовою механізмів оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств є нормативно-правове їх забезпечення, яке включає: постанови, укази, статут юридичної особи, закони; норми, інструкції, методичні вказівки, наказ про облікову політику, документацію підприємства, звітні дані, статистичні показники тощо.

Механізми оцінки фінансової захищеності аграрного підприємства базуються на: прогнозуванні, плануванні, аудиті, інвестуванні, оптимізації оподаткуванні.

До фінансових важелів механізмів оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств належать: стимули та заохочення для зайнятих на виробництві працівників, система санкцій, а також інші важелі забезпечення господарської

діяльності підприємства. Нормативно — правове забезпечення слугує механізмом, здатним забезпечити діяльність підприємств та відповідність їх соціально-економічним потребам.

Система інформаційно-аналітичного забезпечення складається з даних звітності; статистичних показників діяльності підприємств, планової документації. Тобто в основі механізму оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств закладені методи, важелі, нормативно-правове та інформаційно-аналітичне забезпечення, спрямоване на досягнення їх цілей, що діють у поточному, короткостроковому та довгостроковому періодах.

Сутність механізмів оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств полягає в розробленні системи заходів, які забезпечують їх конкурентоспроможність, економічну стабільність, що в подальшому сприяє підвищенню рівня добробуту працівників, максимально ефективному функціонуванню, та забезпеченні високого рівня розвитку в майбутньому шляхом виявлення та усунення всіх можливих загроз.

Для визначення сутності системи заходів для аграрних підприємств за ринкових умов господарювання слід адаптувати вироблену концепцію програми суб'єктів господарювання інших галузей національної економіки до механізмів оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств.

В основі концепції механізмів оцінки фінансової захищеності повинні бути закладені складові, які використовуються для моніторингу фінансової захищеності. Таку програму слід використовувати як основу для впровадження політики управління та оцінки фінансової захищеності на підприємствах, координації всіх аспектів починаючи від визначення основних загроз і закінчуючи оцінкою їх результативності.

Програма забезпечення фінансової захищеності аграрних підприємств є документом, де передбачено комплекс узгоджених цілей, завдань, вимог та умов організації заходів з метою забезпечення фінансової захищеності підприємств, визначення виконавців та відповідальних осіб, узгодження системи управління та реалізації програми. Основні складові програми фінансової захищеності аграрних підприємств подано на рисунку 1.

Для визначення основних чинників проблемної ситуації, які загрожують захищеності підприємства необхідно виокремити, їх основні "зовнішні" та "внутрішні" загрози. Загрози фінансової захищеності економічної діяль-

ності аграрних підприємств — потенційні чи реальні дії фізичних чи юридичних осіб, що порушують стан захищеності суб'єкта господарювання і здатні призвести до припинення його діяльності або до економічних та інших втрат.

Загрози фінансової захищеності аграрних підприємств мають такі характерні ознаки:

- свідомий і корисливий характер;
- спрямованість дій на нанесення збитку;
- протиправний характер дій.

Основними, характерними для всіх аграрних підприємств зовнішніми загрозами та факторами є:

- протиправна діяльність кримінальних структур, конкурентів, фірм та приватних осіб, що займаються мінімізацією доходів та сплати податків;
- неспроможні ділові партнери;
- раніше звільнені за різноманітні вчинки співробітники підприємства.

До внутрішніх загроз та факторів відносять:

- дії або бездіяльність співробітників підприємства, що суперечать інтересам комерційної діяльності, наслідком яких є нанесення економічного збитку компанії, витік та втрата інформаційних ресурсів (зокрема інформації, що є конфіденційною);
- підлив ділового іміджу аграрних підприємств;
- виникнення проблем в стосунках з реальними та потенційними партнерами.

Після визначення основних груп ризиків, які впливають на фінансову захищеність економічної діяльності аграрних підприємств слід оцінити негативний вплив таких загроз на їх діяльність та ранжувати їх в порядку зростання негативного впливу на фінансову захищеність. Кількісний та якісний аналіз всіх вищенаведених загроз дає змогу зробити висновки про те, що надійний захист економічної діяльності аграрних підприємств можливий за умов комплексного та системного підходу до його організації.

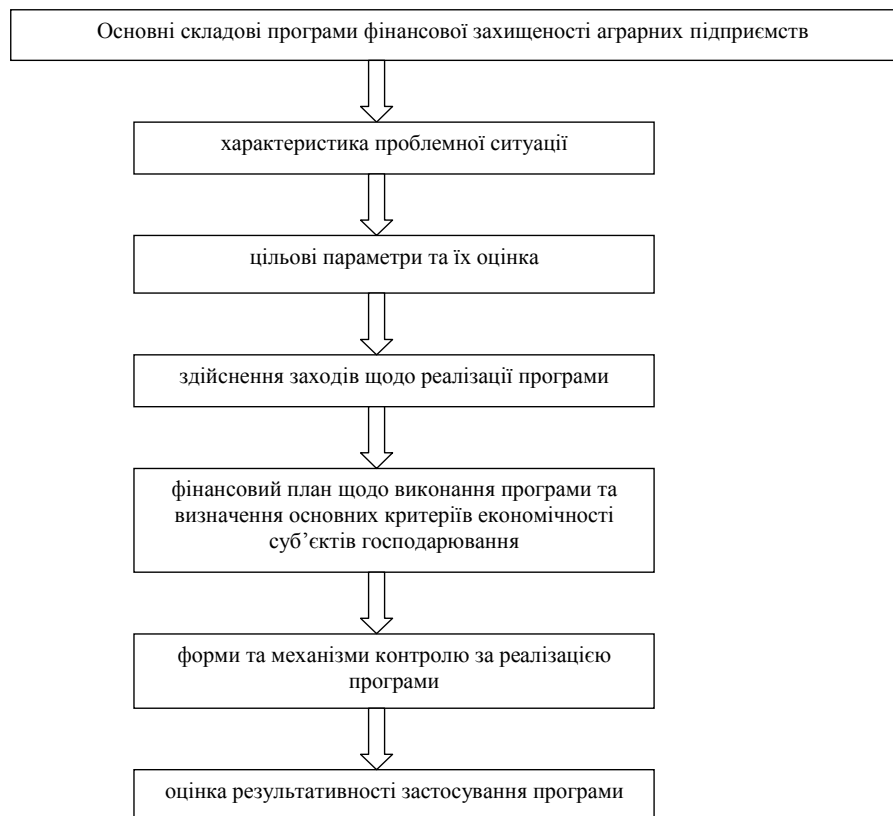

Рис. 1. Основні складові програми фінансової захищеності аграрних підприємств

Джерело: [3].

Одним із механізмів фінансової захищеності економічної діяльності аграрних підприємств є формування системи планових заходів, що слугує механізмом оцінки фінансової захищеності, здатним виявити, запобігти та мінімізувати вплив факторів на фінансову захищеність, зокрема (рис. 2).

У своїй діяльності аграрні підприємства самостійно приймають рішення щодо вибору окремих витрат, які в майбутньому матимуть вплив на його фінансовий стан. Витрати на реалізацію програми підприємства повинні включати в фінансові плани, які містять показники оплати праці, адміністративних накладних витрат, руху грошових потоків тощо, оскільки включають збалансовані доходи і витрати фінансових ресурсів за конкретний період: квартал, рік. Фінансовий план адміністративних накладних витрат — деталізований план поточних витрат, які не пов'язані з виробництвом та збутом, але є необхідними для підтримки діяльності підприємства.

Контроль за реалізацією програми, як складової фінансової захищеності аграрних підприємств здійснюють кредитори, власники, органи державного управління, шляхом перевірки результатів виконання суб'єктами госпо-

Рис. 2. Система планових заходів фінансової захищеності аграрних підприємств

Джерело: [6].

дарювання та їх підрозділами поставлених завдань. Для забезпечення ефективного виконання поставлених завдань слід особливу увагу звертати на методи стимулювання та заохочення персоналу щодо результатів виконання ними робіт, стратегічних планів, програм, що дає змогу здійснювати оперативний контроль за дотриманням програми з виробництва та реалізації продукції. Це дасть змогу вирішити питання щодо перерозподілу ресурсів, кооперації та взаємодії між окремими виконавцями і завданнями, а також оцінити результати ефективності прийнятих рішень. Вирішення питання контролю як механізму оцінки фінансової захищеності економічної діяльності аграрних підприємств, сприятиме координації окремих видів діяльності з метою вчасного та якісного досягнення поставлених цілей, які реалізуються за

допомогою достовірного обліку, на основі результатів, отриманих за його допомогою, прийнятих рішень щодо характеру і напрямів змін, що здійснюються на підприємствах, з метою ефективного їх функціонування. Найбільш об'єктивним та ефективним контроль є за умови дотримання нормативів виконаних робіт та кінцевих результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Як правило, такому контролю передують розроблення фінансових, матеріальних, трудових ресурсів та нормативів, що доповнюються системою показників, які керівники підприємства вважають найважливішими для діяльності об'єктів контролю.

Основною метою забезпечення фінансової захищеності аграрних підприємств є досягнення необхідного рівня фінансової захищеності економічної діяльності. Оцінка результативності повинна проводитись на основі моніторингу значень основних показників поточної, тактичної та стратегічної захищеності.

ВИСНОВКИ ТА ПОДАЛЬШІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основним завданням аграрних підприємств є постійне оновлення інформації щодо змін на ринку, де реалізується продукція: зміни місткості ринку, попиту на продукцію підприємств, ціни на неї, асортимент та конкурентоспроможність.

Основною метою дослідження є адаптація концепції програми суб'єктів господарювання інших галузей національної економіки до механізмів оцінки фінансової захищеності аграрних підприємств.

В основі концепції механізмів оцінки фінансової активності аграрних підприємств повинно бути закладено складові, які використовуються для моніторингу фінансової захищеності. Цю програму слід використовувати як основу для впровадження політики управління та оцінки фінансової захищеності на підприємстві, координації всіх її аспектів, починаючи від визначення основних загроз і закінчуючи оцінкою результативності.

Запровадження та реалізація даної програми дасть змогу аграрним підприємствам забезпечити одну з важливих складових своєї діяльності, конкурентоспроможність продукції на ринку і продовольчу безпеку. У майбутньому економічні зміни відбуватимуться ще швидше, і тому тільки технології адаптації сприятимуть аграрним підприємствам змінюватися на стільки динамічно, на скільки це необхідно, щоб бути конкурентоспроможними та здійснювати свою діяльність на самофінансуванні і самокупності.

Література:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Інститут економічного прогнозування / О.І. Барановський — К.: Фенікс, 1999. — 338 с.
2. Гришова І.Ю. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки підприємства / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Облік і фінанси. — № 1, 2013. — С. 99—105.
3. Гришова І.Ю. Розробка заходів управління ризиками фінансової безпеки підприємства / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-методичний журнал. Серія: фінанси і кредит. — № 2. — 2012. — С. 15—21.
4. Гришова І.Ю. Повышение финансовой безопасности предприятия птицы / И.Ю. Гришова, В.В. Бутенко // Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. — Тольятти. Россия. — 2013. — № 1 — С. 88—90.
5. Васильчак С.В. Формування і організація управління фінансовими взаємозв'язками між банками та суб'єктами господарювання як складова економічної безпеки // Збірник тез доповідей сучасн. 5 між. наук.-прак. конференції "Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку". — Суми, 2012. — С. 149—152.
6. Васильчак С.В. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах // Науковий вісник НАТУ України. — Львів, 2010. — Випуск 20.15. — С. 98—105.
7. Хома І.Б. Системний аналіз факторів та індикаторних показників стану економічної захищеності промислового підприємства / І.Б. Хома // Збірник наукових праць "Економічний аналіз". — Тернопіль. — ТНЕУ: Економічна думка, 2012. — Вип. 10. — Ч. 3. — 412 с. — С. 406—411.
8. Хома І.Б. Концепція оцінювання інвестиційної захищеності промислового підприємства: монографія / О.Є. Кузьмін, І.Б. Хома. — Т. 2, Розділ 2. — С. 250—281 // Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України / За ред. чл.-кор. НАПН України, д.е.н., проф. І.М. Грищенко, д.е.н., проф. В.М. Узунова; д.е.н., проф. М.П. Денисенка. — К.: Видавництво "Маклаут", 2013. — 464 с.
9. Shabatura T. Financial mechanism of economic security company / [I. Grishova, A. Galitsky, T. Shabatura, S. Stoyanova-Koval, V. Zamlinsky and others]: The collection includes material reports 3rd International Scientific and Practical Conference ["Science and Society"], (held SCIEURO in London 20-21 March 2013.) — London: ISPC. 2013.
10. Крюкова І.О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку молокопереробних підприємств / І.О. Крюкова // Облік і фінанси. — 2013. — № 2. — С. 87—93.

References:

1. Baranovs'kyj, O. I. (1999), Finansova bezpeka [Financial security], Feniks, Kyiv, Ukraine.
2. Hryshova, I. Yu. and Shabatura, T.S. (2013), "Strengthening the financial component of the economic security", Oblik i finansy, vol.1, pp. 99—105.
3. Hryshova, I. Yu. and Shabatura, T.S. (2012), "Developing measures of financial risk management enterprise security", Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarynoho universytetu: naukovo-metodychnyj zhurnal. Seriya: finansy i kredyt, vol.2, pp. 15—21.
4. Hryshova, Y.Yu. and Butenko, V.V., (2013), "Improving financial security company", Vektor nauky THU. Seryia: Ekonomyka y upravlenye, vol. 1, pp. 88—90.
5. Vasy'l'chak, S.V. (2012), "Formation and organization of the management of financial relationships between banks and business entities as part of economic security", Zbirnyk tez dopovidej suchasn. 5 mizh. nauk.-prak. konferentsii "Derzhava i pravo: problemy stanovlennia i stratehiia rozvytku" [Abstracts of the conference "State and Law: Problems of formation and development strategy"], Sumy, Ukraine.
6. Vasy'l'chak, S.V. (2010), "The economic security of the company and its component in modern conditions", Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy, vol. 20.15, pp. 98—105.
7. Khoma, I. B. (2012), "System analysis of factors and indicator indices of economic security of industrial enterprises", Zbirnyk naukovykh prats' "Ekonomichnyj analiz", vol. 10, no. 3, pp. 406—411.
8. Khoma, I. B. (2013), "The concept of evaluating investment protection of industrial enterprises", Teoretyko-metodolohichni osnovy investytsijno-innovatsijnoi bezpeky natsional'no-iekonomiky Ukrainy [Theoretical and methodological basis of investment and innovative security nationaleconomy Ukraine], Maklout, Kyiv, Ukraine.
9. Shabatura, T. (2013), "Financial mechanism of economic security company", The collection includes material reports 3rd International Scientific and Practical Conference ["Science and Society"], held SCIEURO, London, UK.
10. Kriukova, I.O. (2013), "Financial architecture of innovative development of milk processing plants", Oblik i finansy, vol. 2, pp. 87—93.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2013 р.

УДК 338.432:332.12

О. М. Бурлака,
аспірант, Вінницький національний аграрний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ

О. Burlaka,
Postgraduate student, Vinnytsya national agrarian university

MEDOLODOHICHNI APPROACHES TO ENSURE STABILITY DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL INDUSTRY IN THE REGION

У статті проведено дослідження теоретико-методологічних підходів забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі регіону. Визначено проблеми забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі. Розглянуто та удосконалено категорії "стійкості розвитку аграрної галузі регіону". Удосконалено поняття "стійкості розвитку регіональної аграрної галузі". Запропоновано структуру рівнів стійкості розвитку аграрної галузі регіону.

This article studied the theoretical and methodological approaches to ensure stability development of the agricultural sector in the region. The problems to ensure sustainable development of the agricultural sector. Considered and improved category "sustainability of the agricultural sector in the region". Improved concept of "sustainability of the regional agricultural sector". The structure of the levels of sustainability of the agricultural sector in the region.

Ключові слова: стійкий розвиток, аграрна галузь, регіон, категорії стійкого розвитку.
Key words: stability development, agricultural sector, region, category of sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах наростаючих темпів урбанізації для багатьох країн світу, в тому числі і України, все більше актуалізується проблема забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі. Найгостріше проблема стійкого та комплексного розвитку відчутна в аграрних регіонах нашої країни, де така форма територіальної організації населення і виробництва є переважаючою. Враховуючи те, що пріоритетним напрямом національної політики України є забезпечення населення якісними продуктами харчування в широкому асортименті і достатній кількості, наукова проблематика розвитку аграрної галузі є актуальною. Вирішення цієї проблеми багато в чому залежить від стану та умов функціонування сільського господарства, яке зазнало істотних трансформаційних змін у результаті проведених протягом 90-х років реформ і не зважаючи на це продовжує залишатися в складному фінансово-економічному стані. Нестійкість функціонування аграрного виробництва, незадовільна економічна ефективність галузі, низький рівень доходів населення та інші соціальні негаразди сільськогосподарських

товаровиробників призвели до значного погіршення забезпеченості населення продуктами харчування вітчизняного виробництва та загострення багатьох соціально-економічних проблем, особливо у сфері зайнятості сільського населення.

Сучасний етап розвитку управління національною економікою характеризується інтенсифікацією процесів переходу до соціально-ринкового типу регіональної політики, орієнтованої на прискорення темпів та підвищення якості економічного зростання. Регіональні особливості виробничої діяльності аграрних виробників та зростання соціально-економічного значення аграрного сектора економіки спонукають до необхідності розробки та обґрунтування методологічних положень, спрямованих на вирішення багатопланових і різноаспектних проблем забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі на рівні регіональних структур.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам стійкого розвитку аграрного сектора присвячено класичні праці М.І. Ваві-

Рис. 1. Проблеми забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі

лова, С.Ю. Вітте, В.В. Докучаєва, М.Д. Кондратьєва. Уточнення методів вимірювання рівня та характеру коливань врожайності, виявлення районів синхронних і асинхронних коливань валових зборів зернових культур знайшло відображення в роботах Ф.О. Баталіна, Й.С. Пасхавера, О.Ф. Фортунатова, Б.С. Ястремського. Закладені цими дослідниками концептуальні положення стійкості та стійкості набули подальшого розвитку в роботах В.М. Афанасьєва, І.П. Бойка, І.Б. Загайтова, П.Д. Половінкіна, А.І. Манеля та інших.

Проблеми формування наукових основ стійкого розвитку аграрної галузі знайшли також відображення в працях багатьох українських вчених-економістів: В.В. Вернадського, Б.М. Данилишина, М. І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, Г.Б. Іваницької, О.А. Кашенко, М.Ф. Кропивка, Г.М. Калетніка, С.В. Козловського, А.В. Мельника, Є.В. Мішеніна, М.М. Паламарчука, С.А. Подолинського, В.М. Трегубчука, Г.В. Черевка та ін.

Питання відтворення і раціонального використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері досліджували П.П. Борщевський, І.І. Лукінов, А.Г. Мазур, О.В. Мороз, С.В. Мартинов, О.С. Онищенко, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, О.В. Скидан, Р.І. Тринько, М.М. Федоров, О.М. Царенко, А.В. Чупіс, В.В. Шиян, О.Г. Шпикуляк, В.І. Юрчишин та ін. Водночас питання забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі на рівні окремого регіону ще недостатньо досліджені і вони є досить гострими.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета нашої роботи полягає в теоретичному дослідженні концептуальних підходів забезпечення стійкого розвитку аграрної галузі регіону.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У забезпеченні стійкості розвитку особлива роль належить аграрній галузі. "Виробництво продуктів харчування, — писав К. Маркс, — є найпершою умовою життя безпосередніх виробників і всякого виробництва взагалі" [1]. Причому цей процес повинен бути безперервним і стійко зростаючим, бо люди не тільки не можуть припинити споживання продовольства, але повинні його нарощувати і покращувати якість вироблених про-

дуктів внаслідок зростання потреб і збільшення чисельності населення. Вирішення цієї проблеми було і залишається однією з найбільш актуальних, оскільки феноменом всієї історії людства є зберігання маса голодуючого населення у світі.

Проблема забезпечення стійкості розвитку аграрної галузі не нова, проте напрями її реалізації в умовах сучасних економічних відносин істотно відрізняються і наведені на рисунку 1 [2, 3, 4].

По-перше, сільське господарство продовжує залишатися головним виробником продуктів харчування і основним джерелом життєдіяльності людини. Будь-які порушення в його розвитку призводять до дестабілізації і диспропорцій виробництва і споживання. Структурні зміни в галузі в трансформаційній економіці спрямовані в основному на виробництво тієї продукції, яка забезпечує максимальне отримання прибутку, що в аграрній сфері не завжди виправдано з позиції стійкості виробництва та забезпечення продовольчої безпеки суспільства.

По-друге, ринкові умови обумовлюють процеси переспеціалізації підприємств сільського господарства, ведуть до виробництва продукції, яка дає найвищий прибуток. Однак конкуренція і кон'юнктура світового ринку, яка має швидко динамічний характер вирівнюють ціни і рентабельність товаровиробників, що призводить врешті до недовикористання виробничого потенціалу сільськогосподарської галузі, зниження обсягів і стійкості виробництва, до загострення соціальних проблем.

По-третє, природні фактори вагомо впливають на всі процеси, що відбуваються в сіль-

ському господарстві. Часткове їх регулювання шляхом проведення меліорації, хімізації, механізації, організації насінництва на науково обґрунтованому рівні вимагає великих інвестиційних вкладень, якими на цей час в достатньому обсязі не мають ні сільські товаровиробники, ні держава. Це сприяє збереженню нестійкості виробництва основних видів сільськогосподарської продукції.

По-четверте, важливою умовою стійкості аграрної галузі виступає сільська невиробнича інфраструктура. З переходом до ринку, в умовах дефіциту фінансових ресурсів, її формування і нормальне функціонування ускладнено. Це так само породжує нестійкість розвитку сільського господарства.

По-п'яте, стійкість сільськогосподарського виробництва і взаємозалежних з ним сфер економіки регулюється державою. Проте його вплив на даний час недостатньо. Це призводить до того, що порушується нормальний хід відтворювального процесу, і збиток від нестабільності в аграрній сфері значно перевищує збитки в інших галузях.

По-шосте, загроза стійкості аграрної галузі України, за умов інтеграційних і світових, політичних процесів обумовлена нездатністю більшості підприємств АПК виробляти продукцію, яка буде відповідати світовим стандартам.

Вищевикладені обставини сприяли посиленню уваги сучасних дослідників до проблеми стійкості виробництва та розвитку сільського господарства [5, 6, 7]. При цьому основні підходи до розкриття поняття стійкості і розробці заходів, що забезпечують динамічний розвиток, визначаються, насамперед, необхідністю подолання кризового стану аграрного виробництва. Ретроспективний погляд на теоретичні аспекти проблеми стійкості сільського господарства показує, що вона протягом багатьох років належить до найбільш актуальних.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових публікацій з питань підвищення стійкості виробництва взагалі і сільськогосподарського зокрема, слід зазначити, що стійкість розвитку сільського господарства є новою і недостатньо розкритою категорією як з точки зору її сутності, так і методології дослідження.

На теперішній час відсутнє єдине і загально визначене визначення категорії стійкості розвитку аграрної галузі (сектора), що обумовлено суперечливістю і нерозробленістю концепцій стійкого розвитку, відсутністю достатньої інформації для кількісного вимірювання ступеня стійкості. Одні автори під стійкістю, зокрема, землеробства, розуміють здатність

протистояти негативним впливам, переважно, стихійним силам природи, здатність попередити або послабити спади виробництва [8, 9], інші — розглядають її як стійкість середнього рівня динамічного ряду [10], треті — як стійкість еволюції, розвитку досліджуваного явища [11]. Однак тільки цим поняття стійкості не вичерпується. Стійкість аграрного розвитку — це не тільки можливість подолати несприятливі для сільського господарства явища, але і здатність використовувати їх з найбільшим ефектом.

Специфіка перетворень останніх років в агропродовольчій сфері проявилася у регіоналізації економіки, орієнтації на самозабезпечення і, отже, відтворювальні процеси доречніше розглядати на рівні регіону. Крім того оцінка стійкості розвитку аграрного сектора тільки через рівень коливання динамічних рядів не буде повною, оскільки вона не дасть можливості комплексного обліку соціальних, економічних, екологічних наслідків та орієнтирів його розвитку. Слід мати на увазі, що стійкість досягається не обов'язково шляхом задоволення потреб (попиту) за рахунок поточного виробництва. Стійкість слід розглядати як категорію відтворення, тому стійким може бути і такий варіант розвитку, який, допускаючи коливання обсягів виробництва в окремі роки, забезпечує повну компенсацію періодично виникаючих дефіцитів за рахунок раніше створених резервів і запасів. Щоправда, це стосується не всіх видів продукції (наприклад, зерна), основна ж частина сільськогосподарської продукції має обмежений термін зберігання.

Різноманітність підходів до визначення стійкості виробництва та розвитку сільського господарства, обумовлено як багатогранністю цієї проблеми, так і надзвичайною складністю об'єкта і сукупності завдань, що вирішуються даною галуззю в цілому та її складовими. Пошук нових напрямів і шляхів розвитку аграрної діяльності, що знижують її негативний вплив на навколишнє середовище, зумовило появу нового тлумачення стійкості аграрного виробництва, як виробництва орієнтованого на якість продуктів харчування, якість життя і безпеку навколишнього середовища, збереження умов для стабілізації забезпечення людства продовольством у довгостроковій перспективі. При такому загальному екологічному підході [12] в понятті "стійкість розвитку аграрної галузі регіону" виділяються такі категорії: екологічний, виробничий, економічний і соціальний. Пропонуємо доповнити існуючі категорії (рис. 2) "інтелектуально-інноваційною" складовою [13]:

Рис. 2. Категорії "стійкості розвитку аграрної галузі регіону"

1. Інтелектуальний потенціал. Однозначно-го означення поняття "інтелектуальний потенціал" немає. Наявність інтелектуального потенціалу припускає, перш за все, розумові можливості, можливості інтелекту. Інтелектуальний потенціал — це єдність творчих і трудових індивідуальних потенціалів працівників підприємства, які характеризують їх здатність до виробництва матеріальних благ за допомогою матеріалізації знань, а також їх адекватність вимогам управління.

2. Інноваційний потенціал. На сьогодні для здійснення економічної діяльності потрібен так званий інноваційний потенціал, який трактується як сукупність усіх видів інформаційних ресурсів, включаючи технологічну документацію, патенти, ліцензії, бізнес-плани, інноваційні програми і т.ін. Від стану інноваційного потенціалу залежить вибір тієї або іншої стратегії розвитку; інноваційний потенціал у даному випадку можна трактувати як "міру готовності" економічної системи виконати поставлені цілі розвитку.

Система стійкості розвитку аграрної галузі регіонів є структуроутворюючим елементом економічної системи національного рівня і основною ланкою в комплексі заходів щодо забезпечення населення продовольством.

Розглядаючи сільське господарство (аграрний сектор економіки) як єдину економіко-еколого-соціальну систему, яка має певні цілі, структурно-функціональні зв'язки та особливості, вважаємо, що в сучасний період особливе значення надається не просто фактичному зростанню сільськогосподарського виробництва, а

підвищенню його економічної ефективності, яка і забезпечує стійкість загалом. Так, збільшення обсягів виробництва тваринницької продукції без кардинального підвищення її рентабельності, яка значно нижче, ніж у рослинництві, може призвести до загострення відтворювальних проблем в аграрному секторі. У той же час зростання ефективності, що не супроводжується збільшенням обсягів виробництва, створює небезпеку підвищити залежність країни від імпорту продовольства і може призвести до зростання рівня безробіття на селі та розширенню масштабів бідності.

Вимагає пояснення і підхід до досягнення соціальних цілей стійкого розвитку аграрного сектора. Справа в тому, що поліпшення умов життєдіяльності працівників сільського господарства виходить за рамки галузі і багато в чому пов'язано з комплексним розвитком сільських територій (регіонів). Тому очевидна взаємозалежність стійкості аграрного сектора і рівня сільського розвитку. Тісний зв'язок розвитку сільського господарства з розвитком села як соціально-територіальної підсистеми суспільства, в якій ця галузь є домінуючою, і, на наш погляд, є найважливішою компонентою методології дослідження проблем стійкості аграрного сектора. Саме такий підхід був декларований на сесії ФАО в Римі в 1996 р., в матеріалах якої сказано: "Головним завданням Програми стійкого сільського господарства та сільського розвитку є підвищення рівня виробництва продуктів харчування стійким чином і забезпечення продовольчої безпеки" [14].

Як впливає з вищевикладеного, суть системного підходу до трактування стійкості розвитку аграрної галузі регіону полягає в збалансованому поєднанні виробничих, економічних, соціальних та екологічних цілей.

Використовуючи системний підхід і спираючись на виявлені сутнісні ознаки досліджуваної категорії, стійкість розвитку регіональної аграрної галузі нами розуміється як динамічний процес переходу системи на новий якісний інноваційний рівень, спрямований на забезпечення економічно обґрунтованого, екологічно

безпечного, соціально орієнтованого розширеного відтворення, на підвищення рівня та поліпшення якості життя сільського населення в умовах впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Процес переходу сільського господарства до стійкого розвитку передбачає реалізацію таких рівнів (рис. 3).

Перший, нижчий, рівень розвитку передбачає наукове дотримання сівозмін, застосування вітрозахисних смуг і сучасне меліювання земель, оптимально обумовлене дотримання технологій вирощування сільськогосподарських культур та вирощування продуктивних тварин, біологічні способи захисту від шкідників культур, зменшення використання агрохімікатів та пестицидів.

Другий рівень стійкості сільського господарства передбачає поруч із зазначеними характеристиками ряд додаткових — поліпшення родючості ґрунтів та природних ресурсів сільського агроландшафту, використання прогресивної діагностики аналізу ґрунтового покриву і стану здоров'я сільськогосподарських тварин, постійний моніторинг шкідників і хвороб рослин і тварин.

На третьому рівні слід приділяти увагу формуванню та організації господарств, які виробляють екологічно чисту рослинницьку і тваринницьку продукцію, які приділяють основну увагу впровадженню найбільш прогресивних, безпечних і безвідходних технологій в області імунної генної інженерії та дистанційного зондування об'єктів агрокомплексу. Особливе значення має надаватися практичному впровадженню принципів агромаркетингу та підприємництва. Також передбачається впровадження комплексу заходів з пом'якшення і попередження без-

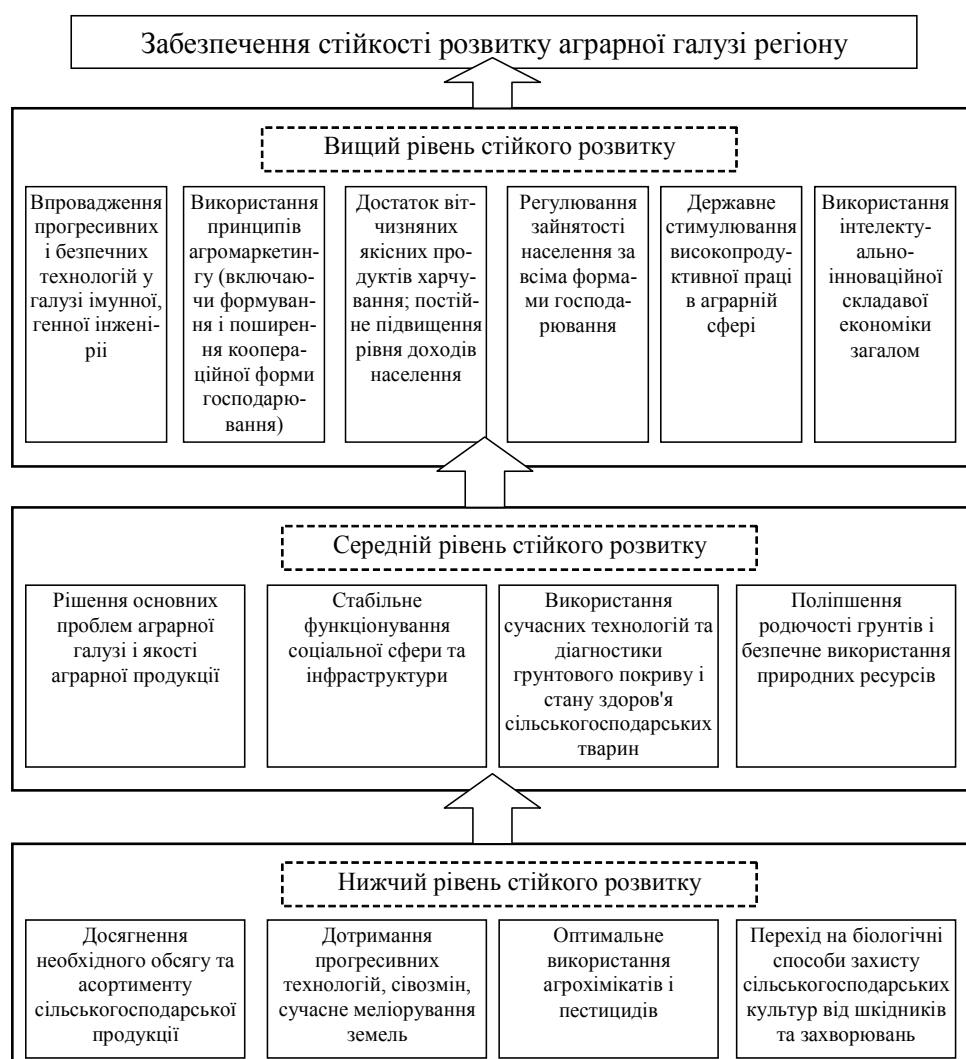

Рис. 3. Рівні стійкості розвитку аграрної галузі регіону

робіття на селі, регулювання зайнятості в розрізі всіх організаційно-правових форм господарювання, створенню умов для підвищення стимулів до високопродуктивної праці в аграрній сфері виробництва, широкому розвитку на селі різних видів несільськогосподарської зайнятості. Це, врешті, сприятиме стійкості розвитку аграрної галузі в плані вдосконалення економічної та соціально-трудової сфери на селі, підвищення рівня прибутковості та соціальної захищеності сільського населення.

ВИСНОВКИ

Виходячи з проведеного аналізу існуючих підходів до сутності стійкості розвитку сільського господарства, її можна визначити як одну з цілей розвитку економіки країни. Її досягнення можливо на власній відтворювальній основі, що визначається наявністю значних природних ресурсів, достатніх для виробництва у необхідній кількості всіх основних видів продовольчої продукції, а також величезним накопи-

ченим за багато років потенціалом аграрного сектора. Разом з тим, в ринкових умовах та системній кризі проблема загострюється в силу дії різних як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що обумовлює необхідність її дослідження.

Література:

1. Маркс К. Капитал: в 4-х т. 3-е изд. М.: Политиздат, 1972. — 2457 с.
2. Стійкий екологічно безпечний розвиток в Україні: навч. посібн. / Ф.В. Вольвач, М.І. Доброход та ін. / За ред. Доброхода М.І. — К.: МАУП, — 2002. — 104 с.
3. Козловський С.В. Інструменти продовольчої безпеки та соціального захисту населення в умовах кризових явищ економік світу / С.В. Козловський, Е.А. Кіреєва // Кримський економічний вісник. — 2012. — № 1 (01), частина 1. — С. 266—269.
4. Козловський С. В. Методологічні основи розробки системи індикативного планування в регіоні / С. В. Козловський // Регіональна економіка. — 2010. — № 1 (55). — С. 32—38.
5. Аксаева А. Условия устойчивого развития аграрной сферы экономики / А. Аксаева // АПК: Экономика, управление. — 2002. — № 6. — С. 14—18.
6. Афанасьев В.Н. Определение устойчивости сельскохозяйственного производства и эффективность ее повышения / В.Н. Афанасьев // Вестник сельскохозяйственной науки. — 1989. — № 1. — С. 96—103.
7. Долішній М.І. Економічний розвиток і екологічна безпека: шлях України / М.І. Долішній, В.С. Кравців // Проблеми сталого розвитку. Зб. наук. доп. 2 е вид. — К.: БМТ, 1998. — С. 36—41.
8. Загайтов И.Б. Экономические проблемы повышения устойчивости сельскохозяйственного производства / И.Б. Загайтов, П.Д. Половинкин. — М.: Экономика, 1984. — 350 с.
9. Макаров Н.П. Система ведения сельского хозяйства / Н.П. Макаров. — М.: Колос, 1958. — 192 с.
10. Ястремский Б.С. Некоторые вопросы математической статистики / Б.С. Ястремский — М.: Госстагиздат, 1961. — 136 с.
11. Четвериков Н.С. Статистические и стохастические исследования / Н.С. Четвериков. — М.: Госстатиздат, 1963. — С. 57—104.
12. Барановський В. Територіальна модель дослідження сталого екологічного розвитку України / В. Барановський // Економіка України. — 1998. — № 8. — С. 76—81.
13. Козловський С.В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та

стійкістю: [моногр.] / С.В. Козловський — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2010. — 432 с.

14. Chapter 14: Promoting Sustainable Agriculture and Rural development: Agenga 21, Rome: FAO, 1996.

References:

1. Marks, K. (1972) Kapital [Capital], Politizdat, Moscow.
 2. Volvach, F. V., Dodrohod, M. I. (2002) Stiykiy ekologo-economichniy rozvitok v Ukraine [Sustainable environmentally sound development in Ukraine], MAYP, Kiev.
 3. Kozlovskiy, S. V., Kireeva, E. A. (2012) "Tools of food security and social protection in conditions of the crisis economies", Krimskiy ekonomichniy vesnik, vol. 1, pp. 266—269.
 4. Kozlovskiy, S. V. (2010) "Methodological foundations of development planning in the region", Regionalna ekonomika, vol. 1(55), pp. 32—38.
 5. Aksaeva, A. (2002) "Conditions for sustainable development of the agrarian sector of the economy", APK: Economica i ypravlenie, vol. 6, pp. 14—18.
 6. Afanasiev, V. N. (1989) "Defining sustainability of agricultural production and improve the effectiveness of its", Vesnik selkhozaiystvennoy nayki, vol.1, pp. 96—103.
 7. Dolishniy, M. I., Kravciv V. S. (1998) "Economic development and environmental security: the way Ukraine", Problemy stalogo rozvitku, pp. 36—41.
 8. Zagoytov, I. B., Polovinkin, P. D. (1984) "Economic problems increase the sustainability of agricultural production", Ekonomika, Moscow, p. 350.
 9. Makarov, N. P. (1958) Sistema vedenia selkogo hoziaystva [System Agriculture], Kolos, Moscow.
 10. Yastremskiy, B. S. (1961) Nekotore voprosi matematicheskoy statistiki [Some questions of mathematical statistics], Gosststgizdat, Moscow.
 11. Chetverikov, N. C. (1963) Statcheskie i stohasticheskie issledovania [Statistical and stochastic studies], Gosststgizdat, Moscow.
 12. Baranovskiy, V. (1998) "Teritorialna model doslidzhennya steel ekologichnogo rozvitku Ukrainy", Ekonomika Ukraine, vol. 8, pp. 76—81.
 13. Kozlovskiy, S. V. (2010) Upravlinnia suchasnymy ekonomichnymy systemamy, ikh rozvytkom ta stijkistiu [Management of modern economic systems, their development and stability], Merk'iuri-Podillia, Vinnytsia, Ukraine.
 14. Chapter 14: Promoting Sustainable Agriculture and Rural development: Agenga 21, Rome: FAO, 1996.
- Стаття надійшла до редакції 29.11.2013 р.

УДК 338.43:005.6(477.43)

К. В. Поліщук,
викладач, Кам'янець-Подільське відділення Київського фінансово-економічного коледжу
Національного університету державної податкової служби України
О. І. Мужило,
студент, Кам'янець-Подільське відділення Київського фінансово-економічного коледжу
Національного університету державної податкової служби України

БЮДЖЕТНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ НА ПРИКЛАДІ УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ РДА

E. Polishchuk,
lecturer of economic sciences Kamyanets-Podilsky department of Kyiv Financial
and Economic College of National University of State Tax Service of Ukraine
A. Muzhylo,
student Kamyanets-Podilsky department of Kyiv Financial and Economic College
of National University of State Tax Service of Ukraine

BUDGET SUPPORT AND DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR AS AN EXAMPLE OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF KAMYANETS-PODILSKY RSA

Стаття присвячена проблемам державної підтримки агропромислового сектору і особливостей бюджетного фінансування з боку держави. Визначено сутність бюджетного фінансування, його мету, завдання, методи та джерела. Розглянуто концептуальні підходи до політики бюджетного фінансування АПК на прикладі Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

This article is devoted to the problems of the state support of agricultural sector and features of budgetary funding from the state. It is set the essence of funding, its goals, objectives, methods and sources. It is considered conceptual approaches to the policy of budget financing of agriculture for example Kamyanets-Podilsky district of Khmelnytsky region.

Ключові слова: агропромисловий розвиток, бюджетна підтримка, "зелена" програма, "блакитна" програма, "жовта" програма.

Keywords: agricultural development, budget support "green" program, "blue" program, "yellow" program.

ВСТУП

Проблема державного регулювання розвитку аграрного сектору в трансформаційних умовах і в зв'язку з глобалізацією економіки потребує нових теоретико-методологічних підходів, що ґрунтуються на об'єктивних економічних законах та важелях впливу на сільське господарство, які мають органічно доповнювати механізм ринкового саморегулювання й можливостей. За цих умов виникає об'єктивна потреба визначити обсяги, напрями та межі бюджетного фінансування відповідно до вимог СОТ, повноправним членом якої Україна стала в травні 2008 року.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна практика бюджетної підтримки галузі свідчить про її недосконалість, неефективність і недостатність за обсягами. Крім того, членство України в СОТ вимагає виконувати взяті зобов'язання відповідно до досягнутих домовленостей щодо внутрішньої підтримки сільського господарства.

Незважаючи на те, що питання державного регулювання аграрного сектору досить широко висвітлені в працях відомих вчених економістів — І. Лукінова, П. Саблука, Д. Карича, Ю. Коваленка, В. Андрійчука, С. Дем'яненка, О. Шпичака, О. Могильного, С. Кваші, П. Лайка, Т. Осташко, М. Калінчика, І. Ільчука, А. Діброви, І. Кобути, Б. Супіханова, вступ до СОТ змінює пріоритети бюджетного регулювання аграрного сектору економіки. Однак малодослідженим залишається питання бюджетної підтримки агропромислового комплексу на місцях.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті — є обґрунтування концептуальних підходів до політики бюджетного фінансування АПК на прикладі Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Україна за природно-ресурсним та аграрним потенціалом посідає провідне місце у світі. Однак

цей потенціал використовується вкрай неефективно, а агропромисловий комплекс України за рівнем розвитку значно відстає від передових країн світу і ЄС. Основні проблеми полягають у:

- низькій конкурентоспроможності продукції та її невідповідності міжнародним стандартам якості й безпеки;
- низькому рівні інвестицій і зростанні залежності від державного фінансування;
- низькій економічній ефективності сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими країнами, використанні застарілих технологій;
- домінуванні в структурі експорту продукції з низьким рівнем переробки;
- катастрофічному падінні родючості ґрунтів і зростанні їх ерозії [2, с. 76—78].

Інтеграція України до світової системи торгівлі має для аграрного сектору як позитивні стимули, так і негативні наслідки, які мають бути враховані в процесі бюджетного регулювання. На 5—7 років необхідно запровадити адаптаційний період та передбачити застосування інструментів державного регулювання, які дадуть змогу суттєво пом'якшити втрати від інтеграції [1].

Бюджетна підтримка на цей період регулюється Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженою Постановою КМУ від 19.09.2007 № 1158 та Угодою про сільське господарство, укладеною під час Уругвайського раунду [3].

Всі заходи бюджетної підтримки можна поділити на два напрями: внутрішня підтримка, звільнення від зобов'язань щодо скорочення і та, яка виступає предметом зобов'язань щодо скорочення. Показник, який відображає суму програм підтримки, що підлягає зв'язуванню і скороченню називається Сукупний вимір підтримки (СВП). До заходів, які не підпадають під скорочення, належать обмеження щодо продуктової та непродуктової підтримки в рамках рівня "de minimis", а також заходи "зеленої" та "блакитної" програм. СВП розраховується для кожного базового сільськогосподарського продукту, на який надається підтримка ринкової ціни, здійснюються прямі виплати або надаються інші субсидії. Підтримка, не пов'язана з виробництвом конкретної продукції, зводиться до розрахунку узагальненого СВП у сумарній грошовій формі. Ця підтримка включається до "жовтих" програм і підлягає скороченню. Продуктова специфічна підтримка в рамках "жовтих" програм здійснюється в Україні за 25 видами сільськогосподарської продукції та включає підтримку в формі підтримки ринкової ціни цукру і цукровому буряку; платежів на 1 га посіву зернових і технічних культур; дотацій на молоко та м'ясо через механізм ПДВ при їх реалізації переробним підприємствам; дотацій за приріст поголів'я вівцематок і ярок старше 1 року; доплат на 1 кг живої ваги молодяку великої рогатої худоби, кондиційних свиней, птиці, реалізованих переробним підприємствам; часткової компенсації

електроенергії, витраченої на зрошуваних землях; вигоди від заставних закупівель зерна.

До непродуктової підтримки, що віднесена до "жовтих" програм, включається акумуляція ПДВ для закупки матеріально-технічних ресурсів; часткова компенсація: вартості сільськогосподарської техніки, кредитних ставок комерційних банків за пільговими кредитами, вартості мінеральних добрив.

У рамках "зеленої скриньки" передбачено надання допомоги на структурну перебудову шляхом програм виведення виробників з сільського господарства або виведення природних ресурсів з сільськогосподарського виробництва; виділення інвестицій на реприватизацію сільськогосподарських земель.

Основні напрями удосконалення державної підтримки, що визначені Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року, передбачають обґрунтування критеріїв розподілу бюджетних коштів; забезпечення рівного доступу сільськогосподарських товаровиробників до бюджетної підтримки та ефективності використання бюджетних коштів шляхом запровадження програмно-цільового методу; пріоритетності фінансування наукових розробок, підготовки кадрів, розвитку дорадництва, соціальної сфери села й сільських територій, системи контролю якості та стандартизації продуктів харчування; проведення моніторингу бюджетних програм і скасування неефективних [1].

Розглянемо дію програм на прикладі Кам'янець-Подільського району.

У рамках підтримки та розвитку галузі сільськогосподарства затверджено постановою Кабінету міністрів України ряд програм бюджетування, в тому числі за рахунок субвенцій та дотацій з державного бюджету та за рахунок коштів місцевих бюджетів через прийняття відповідних програм.

У 2012 році через Управління агропромислового розвитку Кам'янець-Подільського району проводилось фінансування з державного бюджету наступних програм:

№ 1 — Компенсації на посадку та догляд за садами (порядок затверджено постановою КМУ від 15.07.2005р. № 587) [3].

№ 2 — Підтримка підприємства агропромислового розвитку через механізм здешевлення кредитів (порядок затверджено постановою КМУ від 26.02.2009р. № 153) [3].

У 2013 році діє лише програма № 1. У 2007—2011 роках ще виділялись з державного бюджету кошти на:

1) фінансову підтримку підприємств агропромислового розвитку через механізм здешевлення короткотермінових та середньострокових кредитів (постанова КМУ від 21.02. 2007р. № 258);

2) часткова компенсація втрат сільськогосподарських підприємств, які зазнали збитків від стихійного лиха (постанова КМУ від 28.07.2008 р. № 1010-р.);

3) часткова компенсація вартості міңдобрив вітчизняного виробництва (постанова КМУ від 09.02.2007р. № 182);

4) для розвитку тваринництва (постанова КМУ від 18.03.2009р. № 283);

5) підтримка виробництва продукції рослинництва (постанова КМУ від 21.02.2007р. № 256);

6) здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку (постанова КМУ від 21.02.2007р. № 261) [3].

Існують регіональні програми на 2013 рік, які фінансуються за рахунок коштів Кам'янець-Подільського районного бюджету. Вони були затверджені рішенням шістнадцятої сесії районної ради VI скликання від 27 грудня 2012 року. Розглянемо ці програми.

1. Програма розвитку молочного скотарства в господарствах Кам'янець-Подільського району на 2008—2010 роки та до 2015 року в сумі 57500 грн. Ця програма передбачає компенсацію витрат на придбання доїльних апаратів власних господарств, де є три і більше дійних корів (4500 грн. — на один апарат).

2. Програма розвитку вівчарства в господарствах Кам'янець-Подільського району на 2010—2015 роки та до 2020 року в сумі 1200 грн. Ця програма спрямована на приріст молодняку.

3. Програма розвитку бджільництва в господарствах Кам'янець-Подільського району на 2010—2015 роки та до 2020 року в сумі 7200 грн. Ця програма спрямована на збереження бджолосімей.

Всього Управлінню агропромислового розвитку Кам'янець-Подільської РДА виділено коштів на 2013 рік в сумі 65900 грн. Як бачимо, це не дуже великі кошти [4].

ВИСНОВКИ

Можна зробити висновок, що пріоритети бюджетної підтримки сільського господарства змінюються зі втручання держави в ринки продовольства на розвиток ринкових структур і соціальної інфраструктури села, охорону навколишнього природного середовища з метою забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки, збереження життєздатності сільських територій та селянства як носія української культури й духовності.

Проведення системних реформ в агропромисловому комплексі має забезпечити технологічне переоснащення галузі, перетворення її на ефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому й зовнішньому ринках сектор економіки.

Для цього необхідно створити умови для залучення інвестицій, які дозволять підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва. Зокрема слід вирішити такі завдання:

1) забезпечення передбачуваності регуляторної політики держави;

2) удосконалення земельних відносин;

3) удосконалення механізмів державної підтримки сільгоспвиробників;

4) підвищення ефективності державного управління галуззю.

Удосконалення механізмів державної підтримки треба проводити шляхом:

— удосконалення системи субсидування для підвищення конкурентоспроможності сектору відповідно до угоди про сільське господарство у рамках СОТ (переорієнтація субсидування на напрями, що відповідають "зеленому ящику" за методологією СОТ);

— гармонізація системи стандартизації сільгосппродукції з нормами ЄС;

— захист українських товаровиробників від імпорту низькоякісної сільгосппродукції за рахунок використання технічного регулювання, дозволеного СОТ;

— розвиток кредитно-фінансових механізмів підтримки сільгоспвиробників, у т.ч. лізингу сільськогосподарської техніки.

Підвищення ефективності державного управління агропромисловим комплексом і ролі місцевих органів виконавчої влади має відбуватися шляхом перерозподілу на користь місцевих органів влади повноважень і коштів, необхідних для реалізації проектів комплексного розвитку сільських територій [2, с. 76—78].

Література:

1. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України. Борщ А.Г. — Економіка АПК. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1250177

2. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. Комітет економічних реформ при Президенті України — Program reform FINAL 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

3. Сайт КМУ. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control>

4. Сайт Кам'янець-Подільської РДА. — Режим доступу: <http://kprda.gov.ua>

References:

1. Borsch, A.H. (2009), "Budget support agricultural development in the transformation processes in the economy of Ukraine's", Ekonomika APK, [online], vol.2, available at: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1250177 (Accessed 4 Nov 2011).

2. Committee on Economic Reforms under the President of Ukraine (2009), "Prosperous society, competitive economy, effective state. economic reform program for 2010—2014", [online], available at: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf (Accessed 4 Nov 2011).

3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), available at: <http://www.kmu.gov.ua/control> (Accessed 4 Nov. 2011).

4. Kamenetz-Podolsk district administration (2013), available at: <http://kprda.gov.ua> (Accessed 4 Nov. 2011).

Стаття надійшла до редакції 15.11.2013 р.